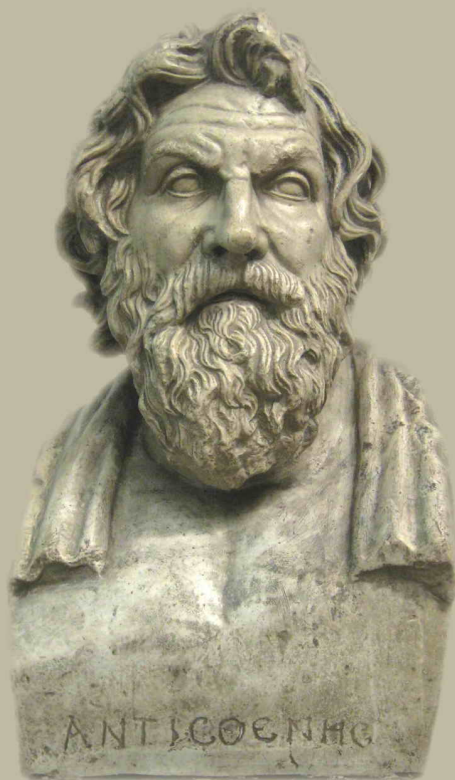

ANTISTHENIS FRAGMENTA

ANDREJ KALAŠ
VLADISLAV SUVÁK

ANTISTHENOVE ZLOMKY

UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE

ANDREJ KALAŠ – VLADISLAV SUVÁK

ANTISTHENIS FRAGMENTA ANTISTHENOVE ZLOMKY

ÚVODNÁ ŠTÚDIA,
GRÉCKY A LATINSKÝ TEXT,
SLOVENSKÝ PREKLAD A KOMENTÁR K ZLOMKOM

2013

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

© doc. Mgr.. Andrej Kalaš, PhD., doc. PhDr. Vladislav Suvák, 2013

Úvodnú štúdiu napísal Vladislav Suvák

Edíciu gréckeho a latinského textu podľa Giannantonioho vydania (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. II, s. 137-181: V A. – Antisthenes Atheniensis = V A. – Antisthenés Aténsky) s prihliadnutím na kritické vydania antických diel, predovšetkým na Marcovichovo vydanie Diogena Laertskeho (*Vitae philosophorum*) pripravil Vladislav Suvák

Zlomky z gréčtiny a latinčiny preložil Andrej Kalaš

Komentár k zlomkom napísal Vladislav Suvák

Zoznam latinských skratiek a literatúru zostavil Vladislav Suvák

Fotografie starovekých diel sú prevzaté z voľne prístupného serveru *Wikimedia Commons*, z archívu Fratelli Alinari a súkromného archívu Fausta Zeviho

Recenzenti: Mgr. Jaroslav Cepko, PhD.,
Doc. PhDr. Matúš Porubjak, PhD.

Za odbornú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori

ISBN 978-80-223-3447-1

Obsah

Antisthenés alebo stručný sprievodca životom a dielom sókratovca

Antisthena (V. Suvák) 9

Antisthenov život 19

Antisthenovo dielo 24

Antisthenove zlomky: Text, preklad a komentár (A. Kalaš – V. Suvák) 29

De Antisthenis patria et parentibus

Antisthenova vlasť a rodičia 30

Antisthene Graecos et praecipue Athenienses increpante

Antisthenés haní Grékov a najmä Aténčanov 40

De Antisthene Gorgiae sophistae sectatore

Antisthenés nasledoval sofistu Gorgia 44

De Antisthene Socratis discipulo

Antisthenés – žiak Sókrata 46

De Antisthene Cynicae sectae conditore

Antisthenés zakladá kynickú školu 65

De ratione inter Antisthenem et Platonem intercedente

Vzťah Antisthena a Platóna 76

De usu inter Antisthenem et Dionysium intercedente

Antisthenés sa rozpráva s tyranom Dionýziom 79

De Aristippo Cyrenaico Antisthenem exagitante

Aristippos z Kyrény tupí Antisthena 80

De Diogene Sinopeo Antisthenis sectatore

Diogenés zo Sinópy nasleduje Antisthena 81

De Antisthenis exitu

O Antisthenovej smrti 82

De Antisthenis scriptis

Antisthenove spisy 88

I. – Περὶ λέξεως ἢ περὶ χαρακτῆρων

I. – O rečiach alebo o štýloch 141

II. – Αἴας ἢ Αἴαντος λόγος

II. – Aias alebo Aiantova reč 141

- III. – Ὀδυσσεὺς ἢ περὶ Ὀδυσσεύως
 III. – *Odysseus alebo o Odysseon* 160
- IV. a) Ὁρέστου ἀπολογία <ἢ> περὶ τῶν δικογραφῶν
 b) Ἰσογραφὴ ἢ Λυσίας καὶ Ἰσοκράτης
 c) Πρὸς τὸν Ἰσοκράτους Ἀμάρτυρον
 IV. a) *Orestova apológia alebo o skladateľoch súdnych reči*
 b) „*Isografé*“ alebo *Lysias a Isokratés*
 c) *Proti Isokratovej reči „Bez svedkov“* 175
- V. – Περὶ ζώων φύσεως
 V. – *O prirodzenosti živočíchov* 176
- VI. – Περὶ παιδοποιίας ἢ περὶ γάμου ἐρωτικός
 VI. – *O plodení detí alebo o láske a manželstve* 177
- Quid Antisthenes de generatione et de nuptiis senserit*
 Čo si myslel Antisthenés o plodení a manželstve 178
- VII. – Περὶ τῶν σοφιστῶν φυσιογνωμονικός
 VII. – *O sofistoch a fyziognómii* 185
- VIII. – Προτρεπτικός [Περὶ δικαιοσύνης καὶ ἀνδρείας προτρεπτικός πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, Περὶ Θεόγνιδος δ', ε'.]
 VIII. – *Spis na povzbudenie [O spravodlivosti a udatnosti, Spis na povzbudenie prvý, druhý, tretí, O Theognidovi IV, V.]* 189
- IX. – Περὶ ἀγαθοῦ
 IX. – *O dobre* 197
- X. – Περὶ ἀνδρείας
 X. – *O udatnosti* 197
- XI. – Περὶ νόμου ἢ περὶ πολιτείας
 XI. – *O zákone a o ústave* 198
- XII. – Περὶ νόμου ἢ περὶ καλοῦ καὶ δικαίου
 XII. – *O zákone alebo o kráse a spravodlivosti* 198
- Quid Antisthenes de legibus et de republica senserit*
 Antisthenove názory na zákony a štát 198
- XIII. – Περὶ ἐλευθερίας καὶ δουλείας
 XIII. – *O slobode a otroctve* 207
- Quid Antisthenes de divitiis senserit*
 Antisthenove názory na bohatstvo 208
- XIV. – a) Περὶ πίστεως
 – b) Περὶ ἐπιτρόπου ἢ περὶ τοῦ πείθεσθαι
 XIV. – a) *O dôvere*
 – b) *O správcovi alebo o poslúchaní* 219
- XV. – Περὶ νίκης οἰκονομικός
 XV. – *Hospodársky spis o víťazstve* 219

XVI. – *Kŭros*

XVI. – *Kýros* **220**

XVII. – *Ἡρακλῆς ὁ μείζων ἢ περὶ ἰσχύος*

XVII. – *Héraklés Váčši alebo o sile* **233**

Antisthenis placita varia

Rôzne Antisthenove názory **256**

De congruentia inter Cynicam disciplinam et Stoicam sectam intercedente

O zhode medzi kynickým učením a stoickou školou. **299**

XVIII. – *Kŭros ἢ περὶ βασιλείας*

XVIII. – *Kýros alebo o kráľovskom úrade* **310**

XIX. – *Ἀσπασία*

XIX. – *Aspasia* **314**

XX. – *Ἀλήθεια*

XX. – *Pravda* **323**

XXI. – *Περὶ τοῦ διαλέγεσθαι ἀντιλογικός*

XXI. – *Spis proti logike o dialektickom skúmaní* **336**

XXII. – *Σάδων ἢ περὶ τοῦ ἀντιλέγειν α' β' γ'*

XXII. – *Sathón – spisy o protirečení I, II, III* **336**

XXIII. – *Περὶ διαλέκτου*

XXIII. – *O dialekte* **381**

XXIV. – *Περὶ παιδείας ἢ περὶ ὀνομάτων α, β, γ, δ, ε*

XXIV. – *O výchove alebo o menách I, II, III, IV, V* **382**

XXV. – *Περὶ ὀνομάτων χρήσεως ἐριστικός*

XXV. – *Eristický dialóg o používaní mien* **404**

XXVI. – *Περὶ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως*

XXVI. – *O otázke a odpovedi* **404**

XXVII. – *Περὶ δόξης καὶ ἐπιστήμης α, β, γ, δ*

XXVII. – *O mienke a vedení I, II, III, IV* **405**

XXVIII. – a) *Περὶ τοῦ ἀποθανεῖν*

– b) *Περὶ ζωῆς καὶ θανάτου*

– c) *Περὶ τῶν ἐν ᾧδου*

XXVIII. – a) *O umieraní*

– b) *O živote a smrti*

– c) *O veciach v podsvetí* **405**

XXIX. – *Φυσικός*

XXIX. – *O prírode* **408**

XXX. – *Ἐρώτημα περὶ φύσεως α β*

XXX. – *Otázka o prírode I, II* **418**

XXXI. – *Δόξαι ἢ ἐριστικός*

XXXI. – *Mienky alebo eristický spis* **418**

XXXII – <i>Περὶ τοῦ μανθάνειν προβλήματα</i>	
XXXII – <i>O otázkach učenia sa</i>	418
XXXIII – <i>Περὶ Ὁμήρου</i>	
XXXIII – <i>O Homérov</i>	419
XXXIV. – a) <i>Ἡρακλῆς ἢ Μίδα</i>	
– b) <i>Ἡρακλῆς ἢ περὶ φρονήσεως ἢ ἰσχύος</i>	
XXXIV. – a) <i>Héraklés alebo Midas</i>	
– b) <i>Héraklés alebo o rozumnosti alebo sile</i>	467
XXXV. – a) <i>Κῦρος ἢ ἐρώμενος</i>	
– b) <i>Κῦρος ἢ κατὰσκοποι</i>	
XXXV. – a) <i>Kýros alebo milovaný</i>	
– b) <i>Kýros alebo vyzvedači</i>	468
XXXVI. – <i>Μενέξενος ἢ περὶ τοῦ ἄρχειν</i>	
XXXVI. – <i>Menexenos alebo o vládnutí</i>	470
XXXVII. – <i>Ἀλκιβιάδης</i>	
XXXVII. – <i>Alkibiadés</i>	471
XXXVIII. – <i>Ἀρχέλαος ἢ περὶ βασιλείας</i>	
XXXVIII. – <i>Archelaos alebo o kráľovstve</i>	480
XXXIX. – <i>Πολιτικός</i>	
XXXIX. – <i>Politik</i>	486
XL. – <i>Μαγικός</i>	
XL. – <i>Spis o mágii</i>	486
Appendix I.	487
Appendix II.	497
Zoznam použitých skratiek	499
Latinské skratky	500
Literatúra	511
A. Pramenné texty a preklady	511
B. Interpretačné texty	516

Predslov

Prácu na komentovanom preklade Antisthenových zlomkov sme začali spoločne s Andrejom Kalašom roku 2007. Naším cieľom bolo zostavenie prvého slovenského prekladu *Zlomkov*, ktorý by bol doplnený o všetky dôležité komentáre a interpretácie Antisthena publikované od 19. stor. až do súčasnosti. Pred tromi rokmi vyšla vo vydavateľstve Kalligram prvá „verzia“ našej práce venovanej Antisthenovi (*Antisthenés*, Bratislava, 2010). Kniha však mala limitovaný rozsah (komentáre sa sústredili len na hlavné línie interpretácií). Predkladaná publikácia má v porovnaní s predchádzajúcou úplne nový charakter – obsahuje mierne upravený preklad zlomkov a takmer trojnásobný rozsah komentárov. Okrem toho sme text doplnili o pôvodné grécke a latinské zlomky, ktoré sa opierajú o Giannantonioho edíciu, ako aj o ďalšie kritické vydania antických diel, predovšetkým o Marcovichovu edíciu Diogena Laertskeho (*Vitae philosophorum*, 1999 – 2008).

Antisthenove zlomky boli doteraz preložené do štyroch moderných jazykov, pričom žiadna z antisthenovských zbierok nebola kompletná. Prvý (dnes už zastaraný) výber zlomkov vytvoril nemecký historik Wilhelm Nestle (*Die Sokratiker – Sókratovci*, 1923). Druhý výber zlomkov v ruštine pripravil I. M. Nachov (*Антология кинизма – Antológia kynizmu*, 1984). Tretí, novogrécky, pomerne rozsiahly výber zlomkov vyšiel ako bilingva zásluhou N. M. Skouteropoulou (*Οι αρχαίοι κυνικοί – Starovekí kynici*, 1998). Štvrtý výber antisthenovských fragmentov zaradil Léonce Paquet na úvod francúzskeho prekladu prameňov kynizmu (*Les Cyniques grecs: Fragments et témoignages – Grécki kynici: Zlomky a svedectvá*, 1975). Nový nemecký preklad vybraných Antisthenových zlomkov vydal Georg Luck (*Die Weisheit der Hunde: Texte der antiken Kyniker in deutscher Übersetzung mit Erläuterungen – Múdrosť psov: Texty antických kynikov v nemeckom preklade s poznámkami*, 1997), ktorý pripravuje druhé doplnené vydanie. Okrem toho by sme sa mali zmieniť o francúzskom preklade Aiantovej a Odysseovej reči (= V A 53 a V A 54), ktorý vydala Marie-Odile Goulet-Cazé („L’Ajax et l’Ulysse d’Antisthène“ – „Antisthenov Aias a Odysseus“, 1992, s. 21-31), a anglickom preklade obidvoch rečí od M. Gagarina a P. Woodruffa (*Early Greek Political Thought from Homer to the Sophists – Rané grécke politické myslenie od Homéra po sofistov*, 1995, s. 167-172).

Pokiaľ sa nemýlim, preklad Andreja Kalaša je v poradí šiesty preklad do moderných jazykov a prvý kompletný preklad Antisthenových zlomkov uve-

dených v Giannantonioho vydaní.¹ Ďalší preklad zlomkov a komentárov do španielčiny pripravuje argentínska filologička Claudia Mársico a skupina britských filológov pracuje na anglickom vydaní všetkých zväzkov Giannantonioho zbierky.

Chcem sa poďakovať Matúšovi Porubjakovi za pozorné prečítanie prvej verzie textu, ktorý vyšiel v Kalligrame, Jarovi Cepkovi za neoceniteľnú pomoc s prekladom Giannantonioho talianskych komentárov, Andrejovi Kalašovi za revíziu gréckych zlomkov a Lívii Flachbartovej za podrobné korektúry poslednej verzie rukopisu a množstvo poznámok, ktoré dúfam pomohli k lepšej zrozumiteľnosti celkového výkladu. Za kritické pripomienky k prvému vydaniu, ktoré sme sa snažili zohľadniť v súčasnom vydaní, by som sa rád poďakoval prof. Danielovi Škovierovi („Zo šera zabudnutia“, *Romboid*, č. 5/2011). Za drobné poznámky k textu ďakujem Petrovi Fraňovi, ktorý sa ujal recenzovania prvého vydania *Zlomkov* („Antisthenés“, *Filozofia*, č. 6/2011).

„Grécko-latinsko-slovenské vydanie komentovaného prekladu Antisthenových zlomkov je súčasťou riešenia projektov VEGA 1/0448/11, *Miesto kynizmu v sokratike*.“ Po Antisthenovi by mal nasledovať preklad Diogenových zlomkov, ktorý vyjde vo vydavateľstve Kalligram v rámci edície *Fontes Socraticorum*. Chcem sa poďakovať vydavateľstvu Kalligram za to, že umožnilo vydať túto rozšírenú verziu Antisthenových zlomkov v akademickom vydavateľstve Univerzity Komenského.

Verím, že doplnené vydanie Antisthenových zlomkov zaujme slovenských čitateľov a bude inšpirovať k novým pokusom o premyslenie toho, čo od Hegelových čias označujeme konzervatívnym pojmom „dejiny filozofie“.

V Prešove, 27. septembra 2013

Vladislav Suvák

¹ V predošlom vydaní Antisthenových zlomkov (*Antisthenés*, Bratislava : Kalligram, 2010) som sa zabudol zmieniť o Paquetovom francúzskom a Luckovom nemeckom preklade, za čo sa ospravedlňujem.

Antisthenés alebo stručný sprievodca životom a dielom sókratovca Antisthena

Vladislav Suvák

O Antisthenovom živote vieme málo. Väčšina správ pochádza z helenistického obdobia a je sprostredkovaná kynicko-stoickými textami, z ktorých čerpali alexandrijskí doxografi bez nároku na historickú autenticitu. Správy zo 4. stor. pred Kr. sú veľmi vzácne a navyše sú poznačené žánrom „sókratovských rozpráv“ (λόγοι Σωκρατικοί), pre ktorý je príznačné, že dramatické situácie a charaktery zobrazených postáv prispôsobuje svojmu hlavnému zámeru – predstaveniu sókratovského spôsobu myslenia a sókratovského štýlu života.²

O Antisthenovom diele vieme o niečo viac. Zachovala sa nám pomerne veľká skupina zlomkov, t. j. citátov a parafráz z jeho spisov alebo anekdot vytvorených v rôznych literárnych tradíciách. Naše vydanie vychádza z Giannantonioho edície, ktorá obsahuje spolu s *Appendixom I.* 208 zlomkov, pričom dva z nich nie sú zlomky v pravom zmysle slova, ale súvislé spisy (*Aias* a *Odyseus*). Giannantonioho vydanie sme rozšírili o *Appendix II.*, ktorý obsahuje zlomok 176 Caizzi (= zl. 145 Paquet).

Zachované fragmenty, ako aj nadväzujúce diskusie antických autorov dosvedčujú, že Antisthenés patril k vplyvným intelektuálom 4. stor. pred Kr.³

² Označenie žánru Σωκρατικοί λόγοι zaviedol Aristotelés (porovnaj Arist., Poiet. 1447b11).

³ Porovnaj Charles Chappuis (*Antisthène*, s. VII): *Antisthène est l'un des plus remarquables entre les philosophes socratiques: si la beauté de son style et le charme de ses ouvrages le faisaient comparer à Platon et à Xénophon, la sévérité de ses principes et l'austérité de sa vie permettaient aux anciens de l'égaliser à Socrate. Il a fondé une école que rendent célèbre de grandes idées et de grandes aberrations; et ces mêmes Cyniques, dont nous déplorons les égarements, surprennent parfois notre admiration. Les excès de Diogène et les extravagances de ses successeurs ont fait tomber leur école dans un discrédit complet; mais la pensée d'Antisthène trouvait de plus dignes représentants. Il n'est pas seulement le précurseur du Stoïcisme, il est le premier auteur de ce grand mouvement philosophique; et ainsi dans le monde grec et romain il a eu peut-être plus d'influence que Platon lui-même.*; Herbert D. Rankin (*Antisthenes Sokratikos*, s. 1): *...a thoughtful and versatile critic of philosophy and*

Možno dokonca k najvplyvnejším, čo by znamenalo, že jeho význam bol porovnateľný s významom Platóna alebo Aristotela.⁴ Napriek tomu je pre nás takmer neznámou postavou. Prečo? Dôvodov je niekoľko. Pokúsím sa naznačiť aspoň niektoré z tých, ktoré súvisia s našim čítaním toho, čo nazývame spredmetňujúcim pojmom „dejiny antickej filozofie“.

Antisthenés žil na rozhraní dvoch epoch – ako ich vytýčila moderná historiografia.⁵ Mladosť prežil v období slávnych sofistov (pôsobiacich v tzv. „predsókratovskom období“) a zrelý vek v dobe prvých sókratovcov (v tzv. „klasickom období“). Táto okolnosť spôsobovala určité ťažkosti starovekým doxografom aj moderným historikom – niektorí hľadali v Antisthenovi pokračovateľa sofistov, ktorý zaviedol do sokratiky prvky sofistiky, iní v ňom videli

life; Klaus Döring („Antisthenes: Sophist oder Sokratiker?“, s. 230): ...*Antisthenes mit diesen seinen Lehren das Ziel verfolgte, die Position des historischen Sokrates, wie er sie verstand, gegen Platon zu verteidigen*; Susan Prince („Socrates, Antisthenes, and the Cynics“, s. 76) ...*Antisthenes, being older and probably closer personally to Socrates than was Plato, as well as probably quicker to “publish” after Socrates’ execution and sooner to die, was a more conservative disciple. ... Just as we now debate what is Socratic in Plato, so we should also debate what is Socratic in Antisthenes*; Ch. H. Kahn, *Plato and The Socratic Dialogue*, s. 4-5 atď.

⁴ Porovnaj prácu Ch. Euckena začleňujúcu Isokrata do intelektuálneho prostredia 4. stor. pred Kr. (*Isokrates. Seine Position in der Auseinandersetzung mit den zeitgenössischen Philosophen*, s. 25-27). Na Euckenove závery sa odvoláva Charles H. Kahn, ktorý si myslí, že Antisthenes považovali jeho súčasníci za najvplyvnejšieho nasledovníka Sókrata a až 15 rokov po Sókratovej smrti sa odohral zápas o nástupníctvo medzi Antisthenom a Platónom, ktorý začal písať konkurenčné sókratovské dialógy a vytvoril si vlastnú školu. Porovnaj Ch. Kahn, *Plato and The Socratic Dialogue*, s. 4-5: *In the first fifteen years after Socrates’ death, Antisthenes was probably regarded as the most important follower of Socrates. The dominant position of Plato, both as author and as leader of a school, was only established later, probably after 385 BC.*

Zápas medzi Antisthenom a Platónom zrejme zrodil alternatívne obrazy Sókrata v rámci sókratovskej literatúry, ako aj alternatívne sókratovské hnutia, t. j. „sokratiku“, ktorou označujeme rôzne podoby myslenia vychádzajúceho zo Sókratovho odkazu. Ďalší dôvod, pre ktorý by sme nemali marginalizovať Antisthenov vplyv na antické myslenie, súvisí s jeho dielom, ktoré sa stalo východiskovým zdrojom pre viacerých helenistických nasledovníkov Sókrata – medzi nimi hlavne kynikov a stoikov. Porovnaj Susan Prince (*Bryn Mawr Classical Review*, 2001.06.23, s. 1): *Antisthenes of Athens was the most important Socratic disciple in Athens in the early decades of the fourth century BCE, if we trust Xenophon and apparent references in Isocrates; and his thought, if we knew much about it, would probably supply some missing links between Socrates and the fifth-century intellectual enlightenment, on the one hand, and the fourth-century Cynic movement and third-century blossom of Stoic philosophy, on the other. Yet the vagaries of history, modern as well as ancient, have virtually erased Antisthenes from our awareness.*

⁵ Antisthenés nebol jediný grécky mysliteľ, ktorého život sa odohrával na rozhraní dvoch epoch myslenia. Väčšina sofistov, ktorých zaradujeme do „predsókratovskej epochy“, bola súčasníkmi Sókrata alebo jeho žiaka Platóna.

pokračovateľa Sókrata, ktorý prevzal učenie Majstra rovnako nekriticky, ako predtým preberal názory sofistov.⁶ Určitý prelom v nazeraní na Antisthena nastal po vydaní systematickej práce cambridgeského historika Williama Keitha Chambersa Guthrieho *A History of Greek Philosophy* (1962 – 1981). Pre Guthrieho Antisthenés predstavuje akýsi „most“ medzi dvomi epochami gréckeho myslenia, ktoré ovplyvňovali jeho premýšľanie a písanie.⁷ Význam Antisthena v očiach historikov tým síce narástol, ale nie natoľko, aby prestali hľadať v jeho zlomkoch prvky sofistiky vmiešané do sokratiky. Samozrejme, že obidve myšlienkové hnutia interpretovali pod vplyvom Platónovej kritiky sofistov.

Ak by sme chceli použiť na prehodnotenie Antisthenovho diela novovekú schému, rozdeľujúcu antickú filozofiu na historické epochy, situácia by sa ukázala ešte zložitejšia: Antisthenovo myslenie zasahuje paradoxne až tri epochy dejín filozofie: *predsókratovskú*, *klasickú* a *helenistickú*. Jeho rané spisy – najmä tie, ktoré označujeme nálepkou „rétorické“ a „epistemologické“ – nadväzujú na pôsobenie „predsókratovských“ sofistov. Eticky zamerané tituly sú zviazané s vplyvom „klasického“ Sókrata a jeho žiakov, ale zároveň v nich nachádzame aj prvky, ktoré rozvinú nasledujúce generácie „helenistických“ kynikov a stoikov.

Medzi gréckymi mysliteľmi asi nenájdeme ďalšiu osobnosť, ktorej dielo by sme mohli vysvetľovať cez duchovné rámce troch epoch.⁸ V tomto zmysle je Antisthenés jedinečnou postavou. Alebo osobnosťou, s ktorou si tradičná historiografia nevie rady? Zdá sa, že je to tak, lebo historici si až donedávna nevedeli poradiť s takými rozdielnymi článkami jeho učenia, akou je napr. aj (sofistická) *téza o nemožnosti sporu*, (sókratovské či stoické) *reinterpretácie homérskych hrdinov* alebo (sókratovské) *hľadanie šťastného života*, pre ktorý je príznačná (kynická) *skromnosť* a *prisnosť*.

Pohľad moderných historikov na dejinné miesto Antisthena sa postupne menil – zdá sa, že za posledných 150 rokov sa zmenil dosť radikálne. Skúsme si načrtnúť túto premenu pomocou stručného prehľadu dvanástich antisthenovských prác, ktoré boli publikované v priebehu 19. a 20. stor.

(1.) Moderné antisthenovské skúmania začínajú štúdiou francúzskeho filológa Charlesa Chappuisa z roku 1854, *Antisthène*. Chappuis sa pokúsil o výklad všetkých dôležitých zlomkov, ktoré klasickí filológovia pripisovali Antisthenovi.

⁶ Porovnaj dejiny antisthenovského skúmania medzi rokmi 1798 – 1819 spracované A. Patzerom (*AS*, s. 16-44).

⁷ Guthrie, *The Sophists*, s. 304-305.

⁸ Pripomeňme, že v každom z týchto myšlienkových rámcov získavajú jednotlivé termíny rôzne významy, napr. termín *λόγος* môže znamenať niečo iné a môže sa používať v iných kontextoch v rámci predsókratovského, klasického, helenistického a raného kresťanského myslenia.

vi v polovici 19. stor.⁹ Jednotlivé kapitoly sa zaoberajú logikou, fyzikou a morálnym myslením, Antisthenovým životom, jeho vzťahom k Platónovi a kynikom, ako aj otázkou historického a filozofického prijatia Antisthenovho učenia. V Chappuisovom výklade zaujíma centrálné miesto morálne myslenie, ale nehľadajú sa vnútorné súvislosti medzi etikou a ostatnými článkami Antisthenovho učenia. V zhode s dobovou mienkou filológov na autenticitu Antisthenových epideiktických rečí sa Chappuis vôbec nezaobrá *Aiantom* a *Odyseom*.¹⁰

(2.) Ďalšia, latinsky napísaná štúdia o Antisthenovi bola dizertačná práca Adolpha Muellera (resp. Müllera), *De Antisthenis cynici vita et scriptis* (1860), ktorú viedla autorova snaha – podobne ako v prípade Chappuisa – o zjednocujúci výklad antisthenovských zlomkov. Mueller sa zameriava na Antisthenov život (1. kap.) a jeho literárnu činnosť (2. – 3. kap.), ktorú rozdeľuje podľa oblastí skúmania (rétorika, dialektika, fyzika, etika, politika, homérske práce). Mueller podobne ako Chappuis považuje *Aianta* a *Odyseu* za neautentické spisy.¹¹

(3.) Nový pohľad na miesto Antisthena v myslení 4. stor. pred Kr. naznačila dizertačná práca Ferdinanda Duemmlera (resp. Dümmlera), *Antisthenica* (1882), na ktorú nadviazala jeho ďalšia práca o sókratovských školách, *Akademie: Beiträge zur Literaturgeschichte der sokratischen Schulen* (1889). Duemmler sa zaoberá nielen filologickými otázkami, akou je aj vzťah medzi tradovanými titulmi v Diogenovom katalógu a zachovanými zlomkami, ale aj témami, ktoré viedli Antisthena a Platóna k rozdielnemu rozvinutiu Sókratovho učenia – úlohou Homéra vo výchove (alegorizáciou mýtov, obrazmi Odyseu a Hérakla), povahou mien a ich vzťahom ku skutočnosti, problematikou dobrého vládcu atď. Duemmler venuje veľký priestor textovým analýzám pri hľadaní súvislostí medzi Antisthenovými zlomkami a relevantnými pasážami z Platónových dialógov (*Antisthenica*), upozorňuje na Antisthenov myšlienkový a li-

⁹ Antisthenove zlomky vyšli v Turíne roku 1842 v edícii A. G. Winckelmannna (*Antisthenis fragmenta*). Zbierka začína životopisnými správami a katalógom Antisthenových diel u Diogena Laertskeho, nasledujú zlomky viažuce sa na spisy *Héraklés*, *Kýros*, *Aspasia*, *Protreptikos*, *Archelaos*, *Politik*, *Fyziognomický spis*, *O prirodzenosti*, *Homerica*, *O požívaní vína*, *O láske*, *O výchove*, *Sathón*, *Pravda*, *Aias*, *Odyseus*, *Antisthenov list Aristippovi* a nakoniec *Apophthegmata* a tzv. nezaraditeľné tituly. Ďalšie vydanie Winckelmannovej zbierky vyšlo roku 1867 s menšími Mullachovými opravami. J. Humblé pripravil roku 1932 nové vydanie Antisthenových zlomkov, ktoré však nikdy nevyšlo tlačou (porovnaj F. D. Caizzi, *AF*, s. 9).

¹⁰ Hlavným dôvodom boli pochybnosti o pravosti týchto „bezvýznamných“ (*insignifiants*) rečí; porovnaj autoritatívny názor H. E. Fossa (*De Gorgia Leontino Commentatio*, Halle, 1828, s. 24), ktorý jednoznačne odmietol autenticitu obidvoch Antisthenových rečí.

¹¹ Nezaujem o *Aianta* a *Odyseu* povzbudzovaný viacerými pochybnosťami filológov o pravosti týchto rečí pretrval až do vydania Antisthenových zlomkov, ktoré zostavila Fernanda Decleva Caizzi (*Antisthenis Fragmenta*, 1966).

terárny vplyv na spisy Xenofónťa alebo Dióna z Prúsy a naznačuje aj možnosti rekonštrukcie obsahu niektorých Antisthenových titulov (*Akademika*).

(4) Proti schematickému obrazu Antisthena ako plytkého kritika a odporcu Platóna, ktorý prevládal na konci 19. stor. v systematických prácach o dejinách antickej filozofie,¹² vystúpil Karl Joël v rozsiahlej dvojzväzkovej práci *Der echte und der Xenophontische Sokrates* (1893 – 1901). K. Joël sa tozhodol hľadať historického Sókrata za Xenofónťovými sókratovskými spismi (*Spomienkami* a *Symposiom*), ktoré podľa neho vychádzajú z pôvodných Antisthenových prác, ale často ich upravujú, prispôsobujú alebo prekrúcajú. Väčšiu časť hypotéz, ktoré Joël vyslovil, spochybnili a odmietli významní klasickí filológovia a historici¹³ – naznačené súvislosti medzi rôznorodými obrazmi, postavami a textami antickej literatúry označili za vykonštruované a ťažko zdôvodniteľné.¹⁴ Na

¹² Iniciačný vplyv na obraz Antisthena ako naivného anti-platonika mala Zellerova práca z roku 1844, *Die Philosophie der Griechen* (porovnaj zv. II/1, s. 240-288). Zellerov výklad korešponduje s Hegelovým názorom, že kynici (vrátane Antisthena) zaujímajú marginálne miesto v ideovom vývoji gréckeho myslenia (porovnaj G. W. F. Hegel, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie – I. Griechische Philosophie*, s. 104). Anti-platónsky portrét Antisthena rozvíjali na konci 19. stor. viacerí vplyvní kritici, ako napr. E. Schwartz (porovnaj jeho *Charakterköpfe aus der Antike*) alebo U. von Wilamowitz-Moellendorff (porovnaj práce *Die griechische Literatur des Altertums* a *Platon*). Rekonštrukciu zjednodušeného portréту Antisthena na prelome 19. – 20. stor. spracoval roku Höistad v úvode ku svojej knihe *Cynic Hero and Cynic King*.

Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff sa o snahe niektorých filológov urobiť z Antisthena dôležitú postavu klasického myslenia vyjadril, že to bolo najväčšie nedorozumenie, ktoré sa udialo vo filológii 19. stor. (*Die griechische Literatur des Altertums*, s. 131): *Einen Denker und Schriftsteller von besonderer Bedeutung aus ihm zu machen ist eine der lustigsten Wahngelbde, die sich die Philologie des letzten Jahrhunderts geschaffen hat, rein aus blauem Dunste, denn das Altertum weiss nicht das Mindeste davon, und die einzige von ihm erhaltene Schrift, eine Deklamation, die freilich wenig taugt, musste athetiert werden. Leitend ist dabei die unertragliche Unart, statt die bekannten Werke und Personen zu verstehen, hinter ihnen verkannte und verlorene Grossen zu suchen, die man sich aus eigener Macht-vollkommenheit konstruiert.*

¹³ Porovnaj Th. Gomperz (*Archiv für Geschichte der Philosophie* XIX (1906), s. 245-247). Gomperz hodnotil Joëlovu knihu dehonešujúcim vyjadrením, „ein grosser Trümmerhaufen mitten auf der Heerstrasse der Wissenschaft“. Porovnaj taktiež W. Nestle („Die Hören des Prodikos.“ *Hermes* 71 (1936), s. 164-165), F. Überweg, (*Grundriß der Geschichte der Philosophie*, s. 124), W. Schmid, (*Geschichte der griechischen Literatur* I/3, s. 45), E. Holzner (*Platos Phaedrus und die Sophistenrede des Isokrates*, s. 32-35), L. Francois (*Essai sur Dion Chrysostome*, s. 88-91), H. Maier (*Sokrates*, s. 14, 106, 124, 148), A. Patzer (*AS*, s. 112), W. E. Higgins (*Xenophon the Athenian*, s. 16-17), roku Höistad (*Cynic Hero and Cynic King*, s. 77-78), M. Untersteiner (*The Sophists*, s. 222), G. Giannantoni (*SSR.*, IV, s. 246, 260, 283, 290, 294) atď.

¹⁴ Porovnaj napr. *Der echte und der Xenophontische Sokrates*, zv. II/1, s. 163 a 268 v súvislosti so spisom *Héraklés alebo Midas*: K. Joël vyslovuje predpoklad, že od Antisthena pochádzajú dialógy medzi Midasom a Silénom, ktoré sa nachádzajú v zl. 6 Aristotelovho *Eudéma* z Theopompových *Filippík* (ap. Aelian. *Var. hist.* III 18). Z tohto predpokladu vyvodzuje ďalšie dve

okraj tejto kritiky (často oprávnenej) však treba poznamenať, že viaceré témy, na ktoré upozornila Joëlova práca, sa stali predmetom ďalších diskusií a napomohli pri znovuobjavení Antisthena, ako to môžeme vidieť v menších prácach publikovaných začiatkom 20. stor.¹⁵ alebo vo väčších prácach publikovaných v 2. polovici 20. stor.¹⁶

(5.) Medzi antisthenovskými titulmi napísanými v 20. stor. zaujíma zvláštne miesto dizertačná práca louvainského filológa H. Kestersa z roku 1935 (*Antisthène. De la dialectique: étude critique et exégétique sur le XXVIe Discours de Thémistius*). Kesters analyzuje Themistiovu reč ὑπὲρ τοῦ λέγειν, ktorá je podľa neho nekriticky prevzatá zo strateného Antisthenovho spisu περὶ τοῦ διαλέγεσθαι. Viacerí recenzenti však ukázali, že Kestersova práca vychádza z ťažko zdôvodniteľných hypotéz, hoci zaujímavých a lákavých.¹⁷ Aj preto ostala viac-menej nepovšimnutá.

(6.) Fernanda Decleva Caizzi vydala roku 1966 kritickú zbierku Antisthenových zlomkov v gréčtine a latinčine so zasväteným komentárom (*Antisthenis Fragmenta*). Talianske vydanie *Antisthenových Zlomkov* bolo prvým vážnym uvedením Antisthena do moderných skúmaní. F. D. Caizzi okrem toho publikovala aj rozsiahlu štúdiu o Antisthenovi („Antistene“, *Studi Urbinati*, 1964, s. 25-76), v ktorej naznačila nové prístupy k výkladu antisthenovských tém,

hypotézy, avšak bez bližšieho zdôvodnenia: 1) Silénos zastával v Antisthenovom diele Sókratovu rolu a mali by sme mu pripísať Sókratovu autoritu; 2) z Antisthenovho diela pochádza celá tradícia o analógii medzi Sókratom a Silénom.

¹⁵ Porovnaj C. M. Gillespie („The Logic of Antisthenes“, *Archiv für Geschichte der Philosophie*, XXVI (1913), s. 479-500, XXVII (1914), s. 17-38), K. von Fritz („Zur Antisthenischen Erkenntnistheorie und Logik.“ *Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie*, LXII (1927), s. 453-484), J. Geffcken (*Griechische Literaturgeschichte*, II, s. 30 nn.), A. Rostagni („Un nuovo capitolo nella storia della retorica e della sofistica“, s. 148-201) atď.

¹⁶ Medzi prácami publikovanými v 2. pol. 20. stor. zaujímajú najdôležitejšie miesto komentáre a výklady Fernandy Declevy Caizzi (*Antistene a Antisthenis Fragmenta*), monografie Andreasa Patzera (*Antisthenes der Sokratiker*) a Herberta D. Rankina (*Antisthenes Sokratikos*), systematické poznámky Gabriela Giannantonioho vo IV. zv. *Socratis et Socraticorum Reliquiae*, a nakoniec dve štúdie o Antisthenovom chápaní jazyka a myslenia od Alda Brancacciho (*Oikeios Logos*) a Susan Prince (*Antisthenes on Language, Thought and Culture*).

¹⁷ Porovnaj recenzie Kestersovej dizertačnej práce od roku Hackfortha („Ecce iterum Antisthenes“, s. 223-224) a E. de Stryckera („Antisthene ou Themistius“, s. 475-500). G. Daux vo svojej recenzii ostro odmieta Kestersove postupy, lebo sa neopierajú o prijateľné historické a filologické zdôvodnenia (*Revue Archeologique*, IX (1937), s. 115): *Telle est la these de M. Kesters. Elle me parait entierement ruineuse. Au long du livre, on ne decouvre aucune raison valable, ni pour enlever le XXVIe discours a Themistius, ni pour le donner a Antisthene. L'argumentation de l'auteur est parfois deconcertante; les rapprochements qu'il propose n'ont aucune force probante. A travers ces pages touffues ou l'auteur est oblige, par son sujet meme, de toucher aux questions les plus variees, on cherche en vain des jalons solides; on ne trouve qu'un jeu monotone de vaines hypotheses.*

akými sú vzťah jazyka a poznania skutočnosti, logické paradoxy a ich dôsledky v etickej oblasti, chápanie rétoriky a homérske výklady atď.

(7.) Významnou štúdiou bola dizertačná práca nemeckého filológa Andreasa Patzera z roku 1970 (*Antisthenes der Sokratiker. Das literarische Werk und die Philosophie, dargestellt am Katalog der Schriften*), ktorá sa zaoberá literárnym a jazykovým charakterom dochovaných zlomkov so zvláštnym zreteľom na Xenofónove správy a katalóg spisov u Diogena Laertskeho. Patzer obhajuje vo svojej práci tézu, že Diogenov katalóg má vnútornú štruktúru a jednotlivé skupiny titulov sú vzájomné zviazané – tematicky a obsahovo. Patzerova štúdia vyúsťuje do záveru, že Antisthenove dielo tvorí jednotný celok, ktorý je v každej časti blízky sókratovskému spôsobu skúmania, takže žiadny „predsókratovský Antisthenés“ neexistuje. Patzerova práca ostala viac-menej nepovšimnutá – poznala ju len úzka skupina odborníkov (knihla vyšla vlastným nákladom autora).

(8.) Ďalšiu interpretáciu Antisthena publikoval roku 1986 Herbert D. Rankin (*Antisthenes Sokratikos*). Jej význam neznižuje ani skutočnosť, že H. D. Rankin pracoval takmer výlučne s anglickými interpretačnými prácami.¹⁸ Štúdia sa zaoberá všetkými dôležitými témami Antisthenovho myslenia (vzťah jazyka a ontológie, teológia jedného boha, život založený na zdatnom konaní, politika, literárne stvárnenie Antisthena, Antisthenés ako „protokynik“), ktoré sú v Rankinovej interpretácii vzájomne prepojené a vytvárajú zmysluplný celok. Skutočnosť, že vydavateľ A. M. Hakkert nepripisoval Rankinovej knihe veľký význam, ilustruje nielen strojopisná sadzba, ale aj chybný prepis Antisthenovho mena v titule: *Anthisthenes (sic) Sokratikos*.

(9.) Medzi systematické práce o Antisthenovi by sme mali zaradiť komentár G. Giannantonioho obsiahnutý vo IV. zv. jeho monumentálnej práce o antických prameňoch Sókratových nasledovníkov, *Socratis et Socraticorum Reliquiae* (1990), a to nielen preto, že Antisthenovi venuje veľkú pozornosť, oveľa väčšiu ako iným sókratovcom (porovnaj SSR, IV, Poznámky 21 – 40 = s. 195–411), ale najmä preto, lebo v záverečných Poznámkach 37 – 40 načrtáva vlastný výklad hlavných článkov Antisthenovho učenia: „Všeobecný charakter Antisthenovej filozofie“, „Antisthenovo logické učenie“, „Antisthenovo morálne učenie“, „Antisthenovo politické myslenie“ (SSR, IV, s. 355–411). Giannantonioho komentáre sú zasväteným sprievodcom po dejinách antisthenovského bádania od konca 19. stor. do 2. polovice 20. stor. Giannantonioho práca tvorí dôležité východisko ďalších komentovaných vydání Antisthenových zlomkov a interpretácií jeho diela. Aj slovenské vydanie *Antisthenis Fragmenta* vďačí za svoj základný prehľad antisthenovských skúmaní Giannantonioho práci

¹⁸ Porovnaj recenziu Rankinovej knihy od Fernandy D. Caizzi (*Gnomon*, 61 (1989), s. 100–104).

– v nadväznosti na ňu sa snaží o doplnenie zaujímavých motívov a rozšírenie komentárov o novšie výklady.

(10.) Vynikajúca štúdia A. Brancacciho (*Oikeios Logos: La filosofia del linguaggio di Antistene*) z roku 1990 sa sústreďuje na sókratovské pozadie Antisthenovho myslenia (v podobnom duchu interpretuje jednotlivé témy G. Giannantoni alebo A. Patzer). Hlavnou otázkou Brancacciho výkladu je vzťah jazyka, myslenia a skutočnosti, resp. to, ako možno nadobudnúť vedenie uplatniteľné v etickej oblasti. Antisthenovu koncepciu *logu* ako *οἰκεῖος λόγος*, ktorý nadväzuje na Sókratovo úsilie o praktické vedenie, prekonávajúce každodenné mienky ľudí, rekonštruuje Brancacci krok za krokom pomocou precíznych analýz jednotlivých správ, ktoré dáva do kontextu s ďalšími textami „sókratovskej literatúry“ (Platón, Xenofón, Dión atď.), ako aj s článkami Antisthenovho myslenia (učenie o menách, výklady Homéra, sókratovská výchova, pravda, ľudské a božské vedenie, koncepcia mudrca, dialektika a rétorika, *elenchos* a *protreptica*, *Antisthenica contra Platonica*, *logos* a definícia, nemožnosť sporu). Brancacci postupne ukazuje, že Antisthenés neskĺzol do skeptickej pozície blízkej sofistom alebo niektorým sókratovcom, ale, naopak, vypracoval kritériá vedenia, pomocou ktorých mudrc dospieva k etickému vedeniu, prekonávajúcemu každodenné mienky ľudí.

(11.) Dizertačná práca Susan Hukill Prince, *Antisthenes on Language, Thought and Culture* (1997) je pozoruhodnou interpretáciou Antisthenovho chápania jazyka a myslenia. Na rozdiel od Rankinovej štúdie mapuje celý priestor antisthenovského bádania, t. j. okrem anglosaských prác berie do úvahy aj výklady napísané v latinčine, nemčine, taliančine, francúzštine. Susan Prince si uvedomuje, podobne ako iní historici 2. pol. 20. stor., že Antisthenovo chápanie individuálnej zdatnosti a koncepcia sebestačnosti zásadným spôsobom ovplyvnili neskoršie etické myslenie. Kladie si otázku, ktorá podľa nej nebola dostatočne zodpovedaná: Čo viedlo Antisthena k radikálnemu vymedzeniu sebestačnosti? Východiskom štúdie je Diogenov katalóg Antisthenových diel, ktorý poskytuje dostatok možností na to, aby sme pochopili jednotlivé súvislosti vyúsťujúce do koncepcie sebestačnej zdatnosti. Podrobná analýza Aiantovej a Odysseovej reči (1. kap.) odкрýva Antisthenov záujem o to, akým spôsobom používajú jazyk rôzne etické charaktery, ktoré sú v postavení podriadenosti alebo nadradenosti voči spoločenstvu, v ktorom žijú. Susan Prince ukazuje, že Antisthenove výklady homérskych hrdinov plne korešpondujú so sókratovským skúmaním zdatností. Ich zámerom je problematizácia etickej hodnoty konania (2. kap.). Po analýze najrozsiahlejších textov nasleduje pokus o rekonštrukciu Antisthenovej teórie jazyka: striedanie dôrazu na zmysluplnosť alebo pravdu je odrazom konfliktu, ktorý sa odohráva medzi autonómiou spoločenstva a autonómiou nadradeného jednotlivca (3. kap.). Sociálnou rovinou tohto konfliktu

sa zaoberá posledná kapitola, ktorá ukazuje, že Antisthenovo hľadanie sebestačnej zdatnosti je reakciou na skorumpovanú aténsku spoločnosť (4. kap.). Antisthenovu potrebu písať by sme mohli uchopiť ako výraz odhodlanej túžby po zdatnosti, ktorá sa uskutočňuje prostredníctvom toho, čo záleží primárne na ňom samom, t. j. prostredníctvom jazyka.

(12.) Zatiaľ poslednou antisthenovskou monografiou je prehľadný, aj keď miestami zastaraný portrét Antisthena (*Antisthenes of Athens: Setting the World Aright*, 2000)¹⁹ z pera amerického historika Luisa Navia, ktorý je autorom viacerých štúdií o sókratovcoch, prevažne o kynikoch. Navia sa zaoberá literárnymi prameňmi a svedectvami o Antisthenovi (1. kap.), načrtáva jeho životopis (2. kap.), Antisthenove interpretácie Homéra dáva do súvislosti s parmenidovskými cestami Pravdy a Zdania, resp. so stoickými alegorizáciami mýtov (3. kap.), logické zlomky interpretuje podobne ako G. M. A. Grube alebo H. D. Rankin cez post-eleatske a sofistické diskusie o povahe jazyka (4. kap.), hľadá spojitosti medzi Antisthenom a sokratikou (5. kap.), Antisthenom a kynikmi (6. kap.). Posledná kapitola nazvaná *Obuvník Simón* je moderným pseudosókratovským dialógom v duchu Simóna z Atén, ktorý mal byť podľa doxografickej tradície prvým autorom sókratovských rozpráv (porovnaj Diog. Laert. II 123). V Naviovej adaptácii Platónovho *Kritóna* v protokynickom duchu vystupujú Simón, Sókratés, Antisthenés, Apollodóros a Kritón (7. kap.). Navia priznáva hneď v úvode, že jeho kniha nemá ambície vstúpiť do antisthenovských skúmaní, ale skôr popularizovať pomerne veľké množstvo toho, čo už bolo napísané o Antisthenovi. Kniha je určená širšiemu čitateľskému okruhu. Ani to však neospravedlňuje niektoré skratkovité výklady zlomkov, ktoré nie sú podrobené filologickej a historickej analýze a narába sa s nimi tak, ako keby jestvoval medzi odborníkmi všeobecný konsenzus o ich význame a zmysle.²⁰

¹⁹ Porovnaj recenziu Naviovej knihy od Susan Prince (*Bryn Mawr Classical Review*, 2001.06.23), ktorá je prístupná na serveri BMCR: <http://bmcr.brynmawr.edu/2001/2001-06-23.html>.

²⁰ Luis Navia bez bližšieho vysvetlenia ignoruje Giannantonioho edíciu Antisthenových zlomkov, hoci vo svojich predošlých knihách (*The Philosophy of Cynicism. An Annotated Bibliography*, *Diogenes of Sinope. The Man in the Tub*, *Classical Cynicism*) odkazoval na iné Giannantonioho texty. Medzi antisthenovskými prameňmi preferuje Diogena Laertskeho, hoci relevantnejšie z interpretačného hľadiska by boli súvislé texty, ako napr. *Aias* alebo *Odyseus*. Pokiaľ ide o Xenofónove správy, Navia sa zameriava viac na *Apológiu* než na *Spomienky* alebo *Symposion*, v ktorých vystupuje Antisthenés ako jedna z hlavných postáv, t. j. má určitý, aj keď fiktívny charakter a zastáva určitú myšlienkovú pozíciu. Prekvapujúca je „vývojová téza“ o sofistickom, sókratovskom a kynickom štádiu v Antisthenovom myslení, s ktorou Navia narába bez ohľadu na Patzerovu alebo Giannantonioho kritickú analýzu doxografických správ. Výklad homérskych a logických spisov priradzuje Antisthena skôr k sofistickému než k sókratovskému myšlienkovému prostrediu (Navia neskúma logické tézy z hľadiska sókratovského *διαλέγεσθαι*, ale pristupuje k nim cez post-eleatské diskusie o jazyku, čo ho vedie k obrazu Antisthena ako neoeleatského mysliteľa).

Prvé pokusy historikov o systematické prehodnotenie sókratovského hnutia vznikli v posledných dekádach 20. stor.²¹ Kritické práce filológov a historikov naznačili, že tradičné predstavy o tzv. poklasických dejinách gréckeho myslenia,²² ktoré sa mali odohrať pod vplyvom dvoch kľúčových osobností – Platóna a Aristotela – nie sú samozrejmosťou, ale výsledkom novovekého spôsobu nazerania na dejiny antickej filozofie, ktorý začína Hegelom. Súčasní historici berú o niečo vážnejšie obrovský vplyv na helenistické školy, ktorý mali rôzne obrazy mudrca vytvorené v sókratovskej literatúre, pričom jedným z iniciačných bol Antisthenov portrét Sókrata, resp. fiktívne etické charaktery jeho hrdinov, Odyssea, Kýra alebo Hérakla.

Zvýšený záujem o sókratovské školy podnietilo kritické vydanie dochovaných zlomkov, ktoré zostavil taliansky historik Gabriele Giannantoni. Prvé vydanie vyšlo v 4 zväzkoch v rokoch 1983 – 1985 (*Socraticorum Reliquiae*, Rome: Edizioni dell'Ateneo). Druhé, značne rozšírené vydanie, zahŕňajúce okolo 70 sókratovcov, vyšlo roku 1990 (*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, Elenchos 18, Napoli: Bibliopolis). Giannantoni zaradil Antisthena do V. skupiny sókratovcov ako jej prvého predstaviteľa, „A“, z čoho vyplynulo označenie jeho zlomkov poradím V A. Do V. skupiny sú zaradení kynici, t. j. sókratovci hlásiaci sa k Diogenovi a Kratétovi (*Diogenis, Cratetis et Cynicorum veterum reliquiae*), v tomto poradí: *Antisthenes Atheniensis* (V A.), *Diogenes Sinopeus* (V B.), *Onesicritus Astypalensis* (V C.), *Philiscus Aeginensis* (V D.), *Menander Cynicus* (V E.), *Hegesias Sinopeus* (V F.), *Monimus Syracusanus* (V G.), *Crates Thebanus* (V H.), *Hipparchia Maronea* (V I.), *Metrocles Maroneus* (V L.), *Thrasyllus Cynicus* (V M.) *Menedemus Cynicus* (V N.).²³

²¹ Porovnaj napr. zbierku štúdií *The Socratic Movement*, ktorú zostavil Paul A. Vander Waerdt, alebo kolokvium venované starovekému kynizmu *Le Cynisme ancien et ses prolongements*, ktoré organizovali Marie-Odile Goulet-Cazé a Richard Goulet, alebo práce nemeckého historika Klausa Döringa venované megarským sókratovcom. Asi najviac úsilie venoval štúdiu sókratovských škôl Gabriele Giannantoni, ktorý zostavil prvé kritické vydanie zlomkov starovekých sókratovských mysliteľov (*Socraticorum Reliquiae*).

²² Poznamenajme, že už v pojmoch „poklasické“, alebo „postaristotelovské“ myslenie sa odrážajú interpretačné schémy, ktoré nepriamo označujú klasické obdobie za „zlatý vek filozofie“, čím z neho robia samozrejmé kritérium hodnotenia ďalších vekov gréckeho myslenia, a to bez ohľadu na to, či mali helenistickí myslitelia potrebu vyrovnávať sa s myslením Platóna alebo Aristotela (ktorí, samozrejme, reprezentujú klasické myslenie). Téma, že niektoré významné osobnosti helenistického obdobia nepoznali Platónove alebo Aristotelove diela, vyznieva takmer hereticky.

²³ Zlomky kynikov sa nachádzajú v II. zv. Giannantonioho zbierky (*SSR*, II, s. 135-590). Posledný IV. zv. tvorí podrobný komentár ku kľúčovým témam antisthenovského a kynického myslenia (*SSR*, IV., s. 195-583 = Poznámky 21 – 53).

Antisthenov život

Historická rekonštrukcia Antisthenovho života je komplikovaná. Antisthenés bol starším súčasníkom Platóna a ďalších významných sókratovcov 4. stor. pred Kr., ako Aischinés, Faidón, Aristippos alebo Eukleidés. Aj keď Antisthenés nepatrí k marginálnym postavám aténskeho života, Platónove dialógy sa o ňom takmer nezmieňujú, resp. hovoria o jeho pôsobení iba nepriamo. Na druhej strane však nesmieme zabúdať na to, že Platón sa vyjadruje nepriamo (alebo literárne, ako v prípade sofistov) takmer o všetkých svojich súčasníkoch – obzvlášť o rivaloch platonizmu, medzi ktorých bezpochyby patril aj Antisthenés.²⁴ O niečo viac sa dozvedáme o Antisthenovi z Xenofónových prác, ale aj tie referujú skôr o jeho (literárnom a fiktívnom) charaktere než o jeho (historickom) živote a pôsobení.²⁵ Najmladší z Antisthenových súčasníkov, Aristotelés, odkazuje hlavne na jeho „logické tézy“.²⁶

Súvislý životopis Antisthena pochádza z 3. stor. po Kr. od Diogena Laertského (*Vitae*), čo znamená, že bol napísaný, resp. prevzatý zo starších zdrojov približne sedem storočí po Antisthenovej smrti. Diogenés Laertský, či presnejšie doxografická tradícia, na ktorú nadväzuje, zasadzuje Antisthena do línie „kynickej školy“, čím z neho robí „zakladateľa“ hnutia kynikov a prisudzuje mu iniciačné aktivity, aké prislúchajú iným známym scholarchom. Žiadne pramene z klasického obdobia však nenaznačujú, že by Antisthenés založil školu podobnú Platónovej alebo Isokratovej škole, a legenda o jeho žiakovi Diogenovi Sinópskom je pochybná – okrem iného aj kvôli historickému datovaniu.²⁷ Aj keď sa Diogenés Laertský zaoberá Antisthenovými osudmi dosť podrobne, jeho správy nie sú vždy dôveryhodné, čo súvisí s povahou východiskových zdrojov (kynické a stoické anekdoty, diatriby, menippovská satira atď.). To však

²⁴ Gabriele Giannantoni uvádza v I. zv. *SSR* (s. 358-373) dlhý zoznam pasáží z Platónových dialógov, ktoré by sme mohli považovať za narážky na diela ďalších sókratovcov – centrálné miesto medzi nimi zaujíma Antisthenés.

²⁵ Najviac xenofónovských pasáží, v ktorých vystupuje Antisthenés, pochádza zo *Symposia* (V A 13 – V A 14, V A 18, V A 67, V A 78, V A 81 – 83, V A 101, V A 103, V A 185 – 186), dve sú zo *Spomienok na Sókrata* (V A 14, V A 110).

²⁶ Porovnaj *Metaph.* H 3. 1043 b 4-32 [= V A 150], *Metaph.* Δ 29. 1024 b 26-34 [= V A 152], *Top.* A 11. 104 b 19-21 [= V A 153]. Ďalšie Aristotelove zmienky sa týkajú rétoriky (*Rhet.* Γ 3. 1407 a 9-12 [= V A 51]), zákonodarstva (porovnaj *Polit.* Γ 13. 1284 a 11-17 [= V A 68]), alebo anonymných postojov, ktoré by sme mohli pripísať Antisthenovi (*Eth. Nic.* H 11. 1152 b 8-10; *Eth. Nic.* K 1. 1172 a 28-33; *Soph. elench.* 17. 175 b 15-18; *Analyt. post.* A 3. 72 b 5-7; *Metaph.* Γ 3. 1005 b 2-4).

²⁷ Porovnaj komentár k zl. V A 22 – 26.

neznamená, že Diogenov *Život Antisthena* je nepoužiteľný. Diogenove správy o helenistických autoroch, ktorých diela sa nám nezachovali, sú v posledných desaťročiach podrobované systematickej kritike, vďaka ktorej dokážeme lepšie posúdiť dôveryhodnosť jednotlivých odkazov na pôvodné zdroje.²⁸

Ak chceme stručne naznačiť priebeh Antisthenovho života, môžeme sa oprieť o niekoľko bodov. Antisthenés z Atén (Ἀντισθένης Ἀθηναῖος, približne 445 – 365 pred Kr.,²⁹ porovnaj zl. V A 10), syn Antisthena z Atén a thráckej matky, sa narodil ako neplnoprávny občan, lebo podľa Periklovho zákona o občianstve mal status cudzinca (ξένος) narodeného v nelegitímnom zväzku. Z právneho hľadiska bol „bastard“ (νόθος), ktorý nemá obidvoch rodičov Aténčanov, a preto nesmie byť zapísaný do zoznamu *dému* a nemá ani hlasovacie právo. Situácia sa zmenila zrejme až niekedy v Antisthenovom zrelom veku, keď bol uvedený (možno zásluhou bohatších priateľov) medzi slobodných Aténčanov (porovnaj zl. V A 1 – V A 3). Kynickí spisovatelia vytvorili z tejto biografickej okolnosti etický príbeh vyúsťujúci do gnómy, že *skutočná vznešenosť sa nezískava rodom, ale zdatným konaním* (porovnaj zl. V A 3, V A 5 – 6, V A 8). Gnóma vychádza zo sókratovského presvedčenia, že jedinou chybou konania, jedinou „chorobou duše“, je *nevedomosť* (ἄμαθία),³⁰ a vyúsťuje do radikálnej kynickej požiadavky *sebestačnosti* (αὐτάρκεια): nepotrebujeme konvenčné zákony a tradičný éthos na to, aby sme žili dobre a blažene.

Podľa doxografických správ (avšak v tomto prípade nemáme k dispozícii

²⁸ Porovnaj M. Gigante, Diogene Laerzio: *Vite dei Filosofi*; J. Meyer, *Diogenes Laertius and his Hellenistic Background*; B. Gentili & G. Cerri, *History and Biography in Ancient Thought*; C. Osborne, *Rethinking Early Greek Philosophy*.

²⁹ Historici uvádzajú rok Antisthenovho narodenia rôzne: D. roku Dudley (*A History of Cynicism*, s. 3) uvádza roku 443, L. Navia (porovnaj *AA*, s. 20) sa odvoláva na staršie práce, ktoré uvádzajú roku 446, F. Sayre („Antisthenes the Socratic“, s. 237) uvažuje o roku 444, A. Patzer (*AS*, s. 254) odvodzuje rok Antisthenovho narodenia 446 od bitky pri Déliu roku 424 (porovnaj V A 3), lebo Antisthenés musel mať vtedy už viac ako 20 rokov (podobne uvažoval Ch. Chappuis, *Antisthène*, kap. 1). S. Prince (porovnaj „Socrates, Antisthenes, and the Cynics“, s. 76) s odvolaním sa na Giannantonioho komentár (*SSR*, IV, s. 195–201), ktorý analyzuje všetky antické biografické tradície, ako aj ich moderné výklady, predpokladá roku 445. Doba Antisthenovej smrti sa odvodzuje z Diodórovej správy (*Bibl. Hist.* XV 76 [= I H 3 *SSR*]), podľa ktorej bol Antisthenés nažive ešte roku 366 pred Kr. Podľa zaužívaného datovania mohol byť Antisthenés asi taký starý ako Aristofánés (pribl. 450/446 – 386 pr. Kr.) a o niečo starší než Isokratés (pribl. 436 – 338 pr. Kr.), Aristippos (pribl. 435 – 356 pred Kr.), Xenofón (pribl. 430/428 – 354 pred Kr.), Platón (pribl. 428/427 – 348/347 pred Kr.) a Aischinés (pribl. 425 – 350 pred Kr.).

³⁰ Porovnaj Plat., *Euthyd.* 281e; porovnaj taktiež *Alcib. II.* 148a; *Tim.* 88b; *Phil.* 49a atď. Porovnaj Antisthenovu reč *Odysseus*, v ktorej je ἄμαθία jedným z kľúčových motívov Odysseovej kritiky Aiantovho konania (V A 54, §3; V A 54, §4; V A 54, §5; V A 54, §6). Porovnaj taktiež Antisthenov zl. V A 123.

staršie správy, ktoré by ich potvrdzovali) sa Antisthenés vyučil u slávneho sofistu Gorgia.³¹ Nejaký čas pôsobil ako profesionálny rečník alebo učiteľ rečníctva a v mužnom veku sa pridal k Sókratovmu krúžku (porovnaj zl. V A 11). Helenistický variant Antisthenovej intelektuálnej biografie prijali moderní historici, ktorí z neho vychádzali pri výklade zlomkov o *nemožnosti sporu a reinterpretácii homérskych hrdinov*. Na základe správ o Antisthenovom rečníckom vzdelaní dospeli k presvedčeniu, že pri riešení niektorých otázok vychádzal zo sofistických pozícií. Proti tomuto všeobecne rozšírenému výkladu sa postavil Andreas Patzer (AS, s. 246-255), ktorý ukázal, že jediný gorgiovský aspekt, o ktorom uvažovali antickí autori v súvislosti s Antisthenovými spismi, bol ich „rétorický ráz“ (τὸ ῥητορικὸν εἶδος).³²

Doxografická literatúra vložila do Antisthenovej biografie dramatický príbeh o konverzii (porovnaj zl. V A 12): *Najskôr vyučoval rétoriku, potom svoje zameranie zmenil pod vplyvom Sókratových rozhovorov. Keď stretol svojich spoločníkov, povedal im: „Prv ste boli mojimi žiakmi, teraz však – ak už máte rozum – budete mojimi spolužiakmi.“* Príbeh má poukázať na to, že Antisthenés po stretnutí so Sókratom zmenil spôsob svojho života – z učiteľa sa stal žiak. Všetko nasvedčuje tomu, že historka o konverzii vychádza z kynických anekdot, ktoré spájali prvky komického s vážnym, aby poukázali na etický (t. j. kynický) zmysel vyrozprávaných príbehov. Celý Antisthenov život mal byť preniknutý kynickým duchom, lebo kynici si cez Antisthena potvrdzovali svoj sókratovský pôvod, na ktorom si zakladali nielen oni, ale aj ich stoickí žiaci.

³¹ Doxografické správy o tom, že Antisthenés bol v mladosti Gorgiovým žiakom, sa stali východiskom pre interpretácie Antisthenových výkladov Homéra, ako aj „logických téz“, ktoré interpreti dávali do úzkej súvislosti so sofistickými homérskymi prácami a posteletskými diskusiami o povahe jazyka. Podobnosti medzi Antisthenovými rečami *Aias* a *Odysseus* a Gorgiovými rečami *Helena* a *Palamedés* sú nápadné, a to nielen pokiaľ ide o žánr, ale aj pokiaľ ide o použité štylistické prostriedky a spôsob narábania s jazykom. Zrejme kvôli týmto podobnostiam antickí biografi predpokladali sofistickú fázu v Antisthenovom živote, ktorú neskôr mala vystriedať fáza sókratovská. Vývojovú tézu spochybnil a odmietol A. Patzer v práci *Antisthenes der Sokratiker*, ktorá dokazovala, že Antisthenova intelektuálna biografia vznikla v rámci doxografickej literatúry, pričom jej pôvod siaha možno až k Hermippovi, ktorý pôsobil v 3. stor. pred Kr. (porovnaj zl. V A 9; A. Patzer, AS, s. 246-255). Patzerove závery prijali ďalší významní kritici, ako bol G. Giannantoni alebo A. Brancacci, ktorí dokazovali, že Antisthenove homérske práce, logické paradoxy a etické tézy vychádzajú z myšlienkového jednotného postoja.

³² Porovnaj taktiež K. Döring („Antisthenes: Sophist oder Sokratiker?“, s. 229-230, 240-242), ktorý spochybňuje tézu o sofistickej stránke Antisthenovho myslenia poukázaním na podstatné súvislosti s argumentáciou Platónovho Sókrata v *Obrane* a *Euthydémovi*. Iný spôsob zdôvodnenia sókratovských východísk Antisthenovho chápania jazyka nájdeme v práci A. Brancacciho (*Oikeios logos*).

Najstaršie správy o „Antisthenovi-sókratovcovi“ (Ἀντισθένης ὁ Σωκρατικός) sa zachovali v dielach jeho súčasníka Xenofóna. Ale zmienky v Xenofónových prácach sú špecifické, pretože „sókratovské rozpravy“ – podobne ako kynické anekdoty alebo menippovské satiry – tvoria zvláštny literárny žáner. Postavy, ktoré v nich vystupujú, sú fiktívne – ich charaktery sú podriadené zámerom dialógu. Xenofón písal *Spomienky na Sókrata* (*Memorabilia Socratis*) a *Hostinu* (*Symposium*) niekedy po roku 370 pred Kr., keď sa vrátil do Atén z dlhého azylu. Niektorí historici si myslia, že pri zobrazení Sókrata (ktoré sa odlišuje od obrazov Sókrata v dialógoch iných sókratovcov) vychádzal priamo z Antisthenových diel.³³ Dramatické datovanie *Symposia* je zasadené do roku 422 pred Kr.: Antisthenés tu vystupuje ako mierne nevychovaný, prchký a eristicky argumentujúci spoločník Sókrata, pripravený odraziť každý útok na Sókrata aj na vlastnú osobu (V A 13 – V A 14). Možno predpokladať, že v čase Xenofónovho návratu do Atén bol Antisthenés ešte nažive. Ak je to tak, načrtnutý obraz starnúceho sókratovca (s dôrazom na sebestačnosť, sebaovládanie a pevnú vôľu, ktorá je v praktickom konaní dôležitejšia než teoretické vedenie) mohol zaujať neskorších kynikov. Možno preto pôsobí Xenofónovo *Symposium* takým silným kynizujúcim dojmom.³⁴

Xenofónov Antisthenés neskrýva svoj obdiv k Sókratovi. Je mu oddaným priateľom a druhom. Od uctievaného učiteľa ho odlišuje iba neskrotný temperament (porovnaj *Symp.* 4, 34-44 [= V A 82]): Antisthenovi chýba jemnosť vyjadrovania, tak potrebná pre sókratovské rozpravy preniknuté sebaíroniou – chýba mu ľahkosť bytia, bez ktorej sa nedokážeme vysmiať vlastnej márnosti a konečnosti. Antisthenés je oproti Sókratovi oveľa nepriateľskejší voči svetu okolo seba a je prísnejší aj voči sebe. Akoby sa v ňom sókratovsky hravý charakter – zachytený nielen v Platónových raných dialógoch, ale aj v zlomkoch z dialógov Aischinových alebo Faidónových – premenil na zvláštny druh etického puritanizmu.³⁵

Helenistická doxografická literatúra zobrazuje Antisthena ako vášnivého, či dokonca fanatického nasledovníka Sókrata. Podľa jednej legendy sa dokonca pričínal o potrestanie Sókratových žalobcov (porovnaj zl. V A 21). V neskoršej

³³ Téza o antisthenovských prameňoch Xenofónových sókratovských dialógov je hlavnou témou Joëlovej práce, *Der echte und der Xenophontische Sokrates* (porovnaj napr. zv. II/2, s. 1085 nn.).

³⁴ Porovnaj takisto prvé kapitoly Xenofónových *Spomienok* (*Mem.* I 2, 1-2; I 2, 19-24), ktoré prisudzujú Sókratovi antisthenovské chápanie zdatností, medzi ktorými sú na prvom mieste *sebaovládanie* (ἐγκράτεια), *vytrvalosť* (καρτερία) a *sebestačnosť* (αὐτάρκεια).

³⁵ Porovnaj H. D. Rankin (*Antisthenes Sokratikos*, s. 23), ktorý robí určitú analógiu medzi Antisthenovou prísnu etikou a asketickým postojom novodobých protestantov, ktorí sa usilovali o mravnú čistotu a poslušnosť voči Božím zákonom.

literatúre vznikali ďalšie legendy o tom, ako Aténčanov rozhorčilo Sókratovo odsúdenie, a preto bez súdu popravili Anyta a Meléta.³⁶

Po Sókratovej smrti Antisthenés údajne založil vlastnú školu v kynickom duchu (V A 22 – V A 26). Moderná historiografia, počnúc Dudleyho systematickými dejinami kynizmu (*A History of Cynicism*, s. 2-4) ukázala, že táto správa je historicky nepresná a vykonštruovaná – rovnako ako správa o tom, že Antisthenés sa stal Diogenovým učiteľom (porovnaj Diogenés, zl. V B 17 – V B 24). Doxografická literatúra vytvorila z Antisthena zakladateľa jedného z najpopulárnejších hnutí antiky – kynizmu. Všetko však nasvedčuje tomu, že kynickí a stoickí spisovatelia si prisvojili Antisthenovo učenie až dodatočne, aby zdôvodnili vlastné sókratovské korene.

Medzi Antisthenovým a kynickým myslením nájdeme veľa podobností, ktoré nás vedú k domnienke, že kynici rozvinuli pôvodné sókratovské motívy do osobitého, značne radikalizovaného postoja k životu.³⁷ Antisthenés bol v očiach kynikov jediným pravým nasledovníkom Sókrata, čo prispelo k tomu, že do jeho myšlienok sa dodatočne vmiešalo veľa kynických motívov. Podobným spôsobom boli kynizovaní niektorí mýtickí hrdinovia, medzi ktorými stál na prvom mieste Héraklés.

A tak sa Antisthenés stal protokynikom.³⁸

³⁶ Porovnaj Diodorus 14.37.7.

³⁷ Porovnaj K. Döring, „Diogenes und Antisthenes“, s. 125-150.

³⁸ Termín „protokynik“ (*Protocynic*) zaviedol do antisthenovských skúmaní H. D. Rankin (porovnaj *Antisthenes Sokratikos*, s. 179-188), a to nie preto, aby potvrdil doxografickú tézu o zakladateľovi kynickej školy, ale aby naznačil vnútorné súvislosti medzi Antisthenom a hnutím kynikov (nekompromisná polemika s Platónom, pohrdavý postoj ku skorumpovanému aténskemu zriadeniu, dôraz na individuálnu zdatnosť a sebestačnosť atď.). Analogicky by sme mohli uvažovať o protostoickom Antisthenovi (výklady Homéra, chápanie zdatnosti, prísna etika atď.), resp. o protokynickom Sókratovi (dôraz Xenofónovho Sókrata na zdržanlivosť, vytrvalosť a sebestačnosť atď.).

Antisthenovo dielo

Hlavný prameň na skúmanie rozsahu a obsahu Antisthenových diel predstavuje tzv. „katalóg diel“ zachovaný u Diogena Laertskeho (Diog. Laert. VI 15-18 [= V A 41]), ktorý Diogenés prevzal z nejakého dobového (alexandrijského) vydania antisthenovského korpusu. Svedčí o tom rozdelenie na zväzky, ktoré by bolo zbytočné, ak by išlo o zoznam spisov, ale bolo potrebné, ak malo ísť o vydanie celého diela.³⁹ Určité problémy s katalógom spôsobovala skutočnosť, že donedávna neexistovalo kritické vydanie textu Diogenových *Životopisov*, ktoré by zohľadňovalo celú rukopisnú tradíciu.⁴⁰

Na rozdiel od všeobecne rozšírenej mienky, ktorá považuje Diogenov katalóg za chaotický a plný chýb, A. Patzer⁴¹ začína antisthenovský výskum novou kritickou edíciou katalógu na základe zbierok hlavných kódexov Diogena Laertskeho (*codices B, P, F*).⁴² Zoznam Antisthenových prác je podľa Patzera významný a umožňuje nám, aby sme si vytvorili predstavu o rozsahu a charaktere Antisthenovho nezachovaného diela. Chronologicky siaha do doby, v ktorej sa ešte čítali Antisthenove spisy a zostavovateľ zoznamu mohol mať k dispozícii originály diel (resp. mohol byť vydavateľom jeho zobraňovaných spisov). Katalóg obsahuje 61 titulov (niektoré pozostávajú z viacerých kníh, takže dokopy je ich vyše 70)⁴³ a tie sú rozdelené do desiatich zväzkov, tzv. *τόμοι*, ktoré by sme mohli stotožniť so súbormi papyrových zvitkov.⁴⁴

Katalóg môžeme vo všeobecnosti charakterizovať takto: I. zväzok obsahuje rétorické spisy, II. zväzok prírodné skúmania, ďalšie 3 zväzky (III. – V.) sa

³⁹ Porovnaj O. Regenbogen, heslo „pinax“ v *RE*, stĺpce 1410 – 1482.

⁴⁰ Porovnaj A. Patzer (*AS*, s. 51 a n.), ktorý sa pokúša o kritickú edíciu Diogenovho *Života Antisthena*, aby si pripravil pôdu na dôslednú analýzu Diogenovho katalógu. Súčasní historici sa môžu oprieť o nové kritické vydanie Diogena Laertskeho, ktoré pripravil Miroslav Marcovich pre *Bibliotheca Teubneriana* (Diogenes Laertius, *Vitae philosophorum*, 3 zv., Berlin: Walter de Gruyter).

⁴¹ Porovnaj A. Patzer, *AS*, s. 107-117.

⁴² *Codex B* = *Burbonicus* III B 29 (12. stor. po Kr.); *Codex P* = *Parisinus* gr. 1759 (13. stor. po Kr.); *Codex F* = *Laurentianus* gr. plut. 69.1 (12. stor. po Kr.).

A. Patzer nadväzuje na niektoré Susemihlove skúmania; porovnaj „Der Idealstaat des Antisthenes und die Dialoge *Archelaos*, *Kyros* und *Herakles*“, *Jahrbücher für classische Philologie*, CXXXVII (1887), s. 207-214.

⁴³ Presný počet spisov nie je istý, lebo kritici sa rozchádzajú v názoroch na to, či niektoré názvy odkazujú na jeden, alebo na dva tituly. Bližšie pozri komentár k zl. V A 41.

⁴⁴ A. Patzer (*AS*, s. 136-143) si myslí, že *τόμοι* neoznačovali „jednotlivé zvitky“ (ako navrhoval H.-J. Lulofs, *De Antisthenis studiis rhetoricis*, s. 2), ale „súbory zvitkov“.

zaoberajú etickými a politickými otázkami, VI. a VII. zv. sa venuje dialektike, logike, metafyzike a výchove, VIII. a IX. zv. tvoria Antisthenove interpretácie Homéra (pričom VIII. zv. sa viaže na *Iliadu* a IX. zv. – na *Odyseiu*), X. zv. odkazuje na pochybné spisy, ktoré korešpondujú s antisthenovskými témami, ale viaceré tituly vyznievajú neautenticky. Podľa Susemihla („Der Idealstaat des Antisthenes und die Dialoge *Archelaos*, *Kyros* und *Herakles*“) niet pochýb o tom, že pôvodné usporiadanie v VII. zv. je poprehadzované – mohli by sme dokonca uvažovať o tom, že päť titulov⁴⁵ patrí do II. zv., pretože všetkých päť sa zaoberá teologickými a eschatologickými otázkami.

Patzer spresňuje Susemihlovu charakteristiku v niekoľkých bodoch:

1) prvý a druhý titul II. zv. má podľa neho jasný etický charakter, t. j. titul *O prirodzenosti živočíchov* nie je zoologickým, ale etickým skúmaním, ktoré zrejme dokazovalo vyššiu hodnotu prirodzeného života zvierat než ľudí; II. – IV. zv. preto tvoria súvislý blok etických spisov;

2) možno predpokladať, že VII. zv. nie je zle usporiadaný, ako sa domnieval Susemihl – ak budeme považovať päť vyššie uvedených titulov za prírodné (čiže ontologické) skúmania, a nie za teologické či eschatologické spisy, a na druhej strane ak si uvedomíme, aký úzky vzťah medzi dialektikou a fyzikou (ontológiou) nachádzame u Antisthena (tento vzťah naznačuje aj samotný titul *Otázka o prírode*).

Aldo Brancacci⁴⁶ poukázal na to, že tituly v VII. zv. sú prepojené spoločnou témou výchovy, *παιδεία*: prvý titul sa zaoberá výchovou bezprostredne, nasledujúce tri tituly sa venujú teoretickým aspektom výchovy, ďalšie tri – eschatologickým aspektom výchovy, ďalšie dva spisy pojednávajú o teologickom a posledné dva o didaktickom aspekte výchovy.

Patzerovo rozdelenie spisov s uvedenými opravami vyzerá takto:⁴⁷

A) *pravé* (γνησία):

- a) rétorické (I. zv.);
- b) eticko-politické (II. – V. zv.);
- c) dialekticko-ontologické (VI. – VII. zv.);
- d) homérske (VIII. a IX. zv.);

B) *sporné* (ἀμφισβητούμενα):

- eticko-politické (X. zv.).

⁴⁵ *O umieraní, O živote a smrti, O veciach v podsvetí, O prírode I, II, Otázka o prírode I, Otázka o prírode II.* m

⁴⁶ Porovnaj A. Brancacci, *Oikeios logos*, s. 17-24.

⁴⁷ Porovnaj A. Patzer, *AS*, s. 133.

Viaceré tituly Antisthenových kníh by mohli pochádzať priamo od Antisthena (napr. *Sathón*), čo však neznamená, že je autorom všetkých titulov.⁴⁸ Rozmanitosť foriem a štruktúry jednotlivých titulov Antisthenových spisov v Diogenovom katalógu naznačuje, že táto pestrosť pochádza ešte spred alexandrijského obdobia.

Aj keď nie je isté, či tituly uvádzané Diogenom napísal jeden človek, zdá sa, že antickí vzdelanci považovali Antisthena za jedného z najplodnejších klasických autorov – jeho výkon by sme mohli porovnávať s Démokritovým alebo Platónovým výkonom. Antisthenés sa zaoberá takmer všetkými oblasťami a žánrami, ktoré patrili k dobovej sofistike a sokratike, niekedy ich dokonca rozširuje, pričom všetky témy spája spoločný záujem o sókratovskú výchovu (*ἐπιμέλεια ἑαυτοῦ*).

Spisy nedokážeme usporiadať chronologicky podľa doby ich vzniku, ale je málo pravdepodobné, že by veľké množstvo skúmaných tém súviselo s dĺžkou Antisthenovho pobytu medzi sofistami. Aldo Brancacci⁴⁹ na základe Isokratových polemických narážok v *Adversus sophistas* (okolo roku 391/390 pred Kr.) a *Helene* (385 pred Kr.) navrhuje datovanie Antisthenových logických spisov do obdobia rokov 392/391 – 386/385 pred Kr. Takisto G. Giannantoni⁵⁰ si myslí, že od zblíženia so Sókratom po Antisthenovu smrť uplynulo dosť času na to, aby Antisthenés rozvinul intenzívnu literárnu činnosť.

Pokiaľ ide o formu a štýl, starovekí autori vysoko oceňovali antisthenovský štýl (porovnaj zl. V A 45 – V A 51). Antisthenés písal (1.) *sókratovské dialógy*, medzi ktoré môžeme zaradiť spisy *Pravda*, *Sathón*, *Protreptikos*, *Alkihiadés*, *Archelaos*, *Aspasia*, *Héraklés Väčší*, *Kýros Menší* a *Politik*. Zdá sa, že oproti iným sókratovským dialógom sa v Antisthenových rozpravách striedali dialogické pasáže s dlhšími monológmi. Okrem dialógov písal (2.) „reči“, či presnejšie „*epideiktické reči*“ (podľa Aristotelovho členenia v *Rétorike*), medzi ktoré sa zaraďuje: *Aiantova reč*, *Odyseus* a *Orestova obhajoba*. Na základe viacerých Julianových zmienok (porovnaj zl. V A 44) by sme mohli usudzovať, že Antisthenés písal aj (3.) *diatriby* (*διατριβαί*), ale možno predpokladať aj to, že diatribická forma sa začala prisudzovať Antisthenovi dodatočne až pod vplyvom kynickej literatúry a legendy o Antisthenovi-zakladateľovi školy.⁵¹

Diogenov katalóg neobsahuje dva spisy, o ktorých sa zmieňujú iní autori: *Politikos* a *Magikos*. Titul *Politik* (*Πολιτικός*) uvádza Athénaios (porovnaj zl.

⁴⁸ Porovnaj G. Giannantoni, *SSR*, IV, s. 240.

⁴⁹ Aldo Brancacci, *Oikeios logos*, s. 26-30.

⁵⁰ Porovnaj *SSR*, IV, s. 235; porovnaj Poznámku 22, s. 203-207.

⁵¹ Porovnaj E. Hirzel, *Der Dialog*, I., s. 122; H. Maier, *Sokrates*, s. 153; U. von Wilamowitz-Moellendorff, *Platon*, II., s. 26-27; A. Patzer, *AS*, s. 94-98; G. Giannantoni, *SSR*, IV, s. 235 a n.

V A 142), pričom vychádza z Hérodiaka Babylonského. Viacerí komentátori si myslia, že tento titul je zhodný s *Περὶ νόμου ἢ περὶ πολιτείας* (*O zákone a ústave*), ktorý sa nachádza v Diogenovom zozname.⁵² Spis *Magikos* (*Μαγικός*) uvádza byzantský lexikón *Súda* (porovnaj zl. V A 205). Nič však nenasvedčuje tomu, že by sa dal spojiť s niektorým Antisthenovým spisom obsiahnutým v Diogenovom zozname. Väčšina historikov však pochybuje o jeho autenticite.

⁵² Porovnaj A.-H. Chroust, *Socrates*, s. 281; F. D. Caizzi, *AF*, s. 101; A. Patzer, *AS*, s. 113.

Antisthenove zlomky

Text, preklad a komentár

Andrej Kalaš – Vladislav Suvák

Edíciu gréckeho a latinského textu podľa Giannantonioho vydania
(*Socratis et Socraticorum Reliquiae*, zv. II, s. 137-181: V A. – Antisthenes
Atheniensis = V A. – Antisthenés Aténsky) s prihliadnutím na kritické vydania
antických diel, predovšetkým na Marcovichovo vydanie Diogena Laertskeho
(*Vitae philosophorum*) pripravil Vladislav Suvák

Zlomky z gréčtiny a latinčiny preložil Andrej Kalaš

Komentár k zlomkom napísal Vladislav Suvák

De Antisthenis patria et parentibus **Antisthenova vlasť a rodičia**

V A 1

DIOG. LAERT. VI 1: Ἀντισθένης Ἀντισθένου Ἀθηναῖος. ἐλέγετο δ' οὐκ εἶναι ἰθαγενής· ὅθεν καὶ πρὸς τὸν ὀνειδίζοντα εἶπεῖν, „καὶ ἡ μήτηρ τῶν θεῶν Φρυγία ἐστίν.“ ἐδόκει γὰρ εἶναι Θράκης μητρός. [= ARSEN. p. 106, 21-107, 1].

SUID. s.v. Ἀντισθένης: Ἀντισθένης Ἀθηναῖος [. . .] υἱὸς δὲ ὧν ὁμωνύμου πατρὸς, μητρός δὲ τὸ γένος Θράσσης [= HESYCH. MILES. onomat. LXI p. 16, 14-15].

EUDOC. violar. 96 p. 95, 1: Ἀντισθένης ὁ φιλόσοφος, τὸ γένος Ἀθηναῖος.

EPIPHAN. adv. haeres. III 2, 9 (III 26) [Dox. gr. p. 591, 35]: Ἀντισθένης ὁ ἐκ Θράκης μητρός, αὐτὸς δὲ Ἀθηναῖος. de Antisthenis temporibus, cf. DIODOR. bibl. histor. XV 76, 4 [= I H 3] et DIO CHRYSOST. orat. VIII (7) 1 [= I H 2].

Diog. Laert. VI 1:¹ Antisthenés, Antisthenov syn, Aténčan. Vraj nemal urodzený pôvod.² Keď ho vraj niekto za to osočoval, odpovedal: „Aj Matka bohov³ pochádza z Frýgie“. ⁴ Jeho matka totiž bola Thráčka. ⁵ [= Arsen. P. 106, 21-107, 1].

Suid. s.v. Ἀντισθένης:⁶ Antisthenés, Aténčan, [...] bol synom otca s rovnakým menom, matka bola však rodom z Thrákie. [Hesych. Miles. onomat. LXI p. 16, 14-15].

Eudoc. violar. 96 p. 95, 1: Filozof Antisthenés, rodom Aténčan.

Epiphane. adv. haeres. III 2, 9 (III 26) [Dox. Gr. P. 591, 35]: Antisthenés mal matku Thráčku, ale sám bol Aténčan. De Antisthenis temporibus, cf. Diodor. Bibl. Hist. XV 76, 4 [= I H 3] et Dio Chrysost. Orat. VIII (7) 1 [= I H 2].

Komentár: Antisthenés je všeobecne označovaný za Aténčana (od klasic-
kých až po byzantských spisovateľov): Ἀντισθένης Ἀθηναῖος, lat. *Antisthenes Atheniensis*. Porovnaj Plat., *Phaed.* 59b (= zl. V A 20), kde sa uvádza medzi „miestnymi obyvateľmi“ (ἐπιχώριοι) popri ďalších známych Aténčanoch ako Aischinés, Kritón, Apollodóros. Kritobúlos, Hermogenés atď. Podľa aténskeho práva sa narodil ako „cudzinec“, ale v mužnom veku zrejme získal status aténskeho občana (porovnaj V A 2 – V A 3).

¹ Diogenés Laertský, doxograf, autor *Βίοι φιλοσόφων* (*Vitae philosophorum* = *Životy filozofov*); pôsobil niekedy na prelome 2. – 3. stor. kresťanskej éry; pre nás predstavuje hlavný zdroj správ o Antisthenovom živote, najmä o jeho

etických názoroch, ktoré rozvinuli starovekí kynici (Antisthena uvádza ako „zakladateľa kynickej školy“; porovnaj V A 22). Diogenés Laertsý venuje Antisthenovi a kynikom celú VI. kn. svojich *Bíoi* pozostávajúcich z desiatich kníh. Moderní historici dlhú dobu podceňovali hodnotu Diogenových životopisov, ale v posledných desaťročiach sú doxografické správy (najmä o helenistických autoroch) podrobované systematickej kritike a sú stále viac oceňované (porovnaj J. Meyer, *Diogenes Laertius and his Hellenistic Background*). Podrobnejšie k doxografickej tradícii pozri úvodný komentár k zl. V A 41 (Diog. Laert. VI 15-18).

²Meno Antisthenés patrilo k bežným aténskym menám (pozri J. K. Davies, *Athenian Propertied Families 600–300 BC*, s. 38-39). Antisthenova rodina nepatrila k aténskej aristokracii. Antisthenés nemal urodzený pôvod (*εὐγένεια*). Podľa aténskeho práva nemal ani status občana (*ἀστικός*, „usadený v obci“), ale cudzinca (*ξένος*).

Pripomeňme, že grécke obce v 5. stor. pred Kr. boli do seba uzavreté celky, v ktorých cudzinci nemali žiadne politické práva. Miesto občana v správe *polis* bolo dané jeho pôvodom, rodom (v demokratických Aténach sa to týkalo všetkých slobodných občanov, t. j. aj najchudobnejšej vrstvy). Čiastočné prijatie medzi občanov bolo možné iba dvomi spôsobmi – adopciou a svadbou. V čase rozmachu Atén, ktoré sa stali v polovici 5. stor. pred Kr. strediskom kultúrneho a politického života Hellady, plynuli z občianstva určité výhody, preto sa obec začala brániť proti prenikaniu cudzincov. Zmena nastala okolo roku 451/450, keď bol prijatý tzv. Periklov zákon o občianstve (porovnaj Plut., *Per.* 37), ktorý ustanovil, že aténskym občanom je iba človek, ktorý sa narodil dvom aténskym občanom (*ἀστοί*; Aristot., *Athen. polit.* 26,4). Občanmi sa nemohli stať cudzinky vydaté za Aténčana ani ich deti (ako to bolo možné ešte za Themistokla). Práve toto obmedzenie sa týkalo Antisthena, ktorého matka bola Thráčka. Antisthenés bol „polovičný občan“ (*metroxenos*, porovnaj H. D. Rankin, *Antisthenes Sokratikos*, s. 2, 6), či presnejšie „bastard“ (*νόθος*) zrodený z nelegitímneho manželstva, ktorý nemohol byť zapísaný do zoznamu *dému* alebo *fratrie*. Nič však nenasvedčuje tomu, že by po prijatí Periklovho zákona v Aténach zavládla atmosféra nepriateľstva alebo represii voči cudzincom (porovnaj Aisch., *Suppl.* 994). Zrejme jestvovali aj výnimky zo zákona, hoci boli zriedkavé. O výnimku údajne požiadal aj samotný Periklés (porovnaj Plut., *Per.* 37), ktorému zomreli obidvaja synovia z prvého manželstva a nažive ostal iba jeho tretí syn, ktorého mal s Milét'ankou Aspasiou. Bližšie k chápaniu pojmu občan v Periklových Aténach pozri Cynthia Patterson, *Pericles' Citizenship Law of 451/0 B.C.*; J. Bleicken, *Athénska demokracie*, s. 408-421 („Občan jako nositel státní akce“); Billot, M.-F.: „Antisthène et le Cynosarges dans l'Athènes des Ve et IVe siècles“, s. 69-116.

Antisthenov indiferentný postoj voči urodzenému pôvodu by sme mohli dať do súvislosti s kynickou biografiou, ktorá pomocou rôznych životných epizód zdôrazňuje myšlienku kozmopolitizmu (mudrc nie je občanom obce, ale celého *kosmu*, *κοσμοπολίτης*). Porovnaj v tejto súvislosti Lúkianov *Život Démónakta*, ktorý problematizuje tradičný protiklad *Gréci-barbari* (*Demon*. 34); porovnaj taktiež Ps.-Anacharsis, *Ep.* II (Malherbe, *The Cynic Epistles*, s. 38-39).

³ „Veľká matka bohov“ alebo „Darkyňa života“ sú prívlastky pre maloázijskú bohyňu Kybelé (*Κυβέλη*), uctievanú v Lýdii a Frýgii, ktorú poznali Gréci približne od 5. stor. pred Kr. a spájali ju s kultom bohyne Déméter. Obrady bohyne Kybely mali oproti tradičným gréckym obradom výstredne orgiastický charakter a spájali sa so sebatrýznením kňazov, tzv. korybantov, za prenikavého zvuku hudby (porovnaj Plat., *Ion* 533e – 534a; 536c).

⁴ Frýgia je historický názov územia, ktoré sa nachádza v západnej časti Anatsolskej vysočiny (súčasné stredné Turecko) a ktorú obývali od 12. stor. pred Kr. Frýgovia. roku 546 pred Kr. bola Frýgia dobytá Peržanmi a Dareius I. z nej urobil Fryžskú satrapiu, ktorá pretrvala až do príchodu Alexandra Makedónskeho.

⁵ Viacerí doxografi uvádzajú, že Antisthenova matka pochádzala z Thrákie, resp. z Frýgie, alebo že bola thráckou otrokyňou. Tieto správy sú však sporné. Môžeme dokonca uvažovať o tom, že ich vytvorili až kynicko-stoickej spisovatelia, aby pomocou biografického príbehu upriamili pozornosť na etickú otázku, či sa urodzenosť získava *pôvodom* (tradičný *éthos*, resp. narážka na Perikla či Alkibiada), alebo *zdatnosťou konania* (porovnaj zl. V A 3, V A 5 – V A 6, V A 8; porovnaj taktiež Gigon, *Sokrates*, s. 290). Väčšina autorov uvádza Antisthena ako Aténčana (*Ἀντισθένης Ἀθηναῖος*) bez pripomínania jeho neaténskeho pôvodu.

⁶ Lexikón *Súda* (*Σοῦδα*, *Suidas*) je byzantský encyklopedický slovník zostavený v 2. polovici 10. stor. neznámym autorom. V minulosti sa označoval za jeho autora Suidas, ale súčasní komentátori spochybňujú tento názor. Zrejme ide o dielo niekoľkých byzantských učencov, ktoré malo titul *Σοῦδα* (porovnaj Eleanor Dickey, *Ancient Greek Scholarship*, s. 90-91). Grécky písaný slovník obsahuje okolo 30 000 hesiel zoradených podľa abecedy – niektoré majú podobu stručnej slovníkovej definície, iné sú podrobnejším encyklopedickým výkladom problematiky. Na základe našej znlosti antických textov môžeme usudzovať, že *Súda* je kompilácia vytvorená výpiskami z gramatických a doxografických spisov (hlavným zdrojom bol zrejme Fótiou *Lexikón* a diela alexandrijských gramatikov). Keďže niektoré z týchto spisov sa nám nezachovali, lexikón má pre nás určitú historickú hodnotu. Avšak viaceré heslá sú spracované príliš skratkovito alebo sú skreslené (pokiaľ ich dokážeme porovnať s pôvodnými zdrojmi, napr. s Diogenom Laertským).

V A 2

SENEC. *de const. sap.* 18, 6: *Antistheni mater barbara et Thressa obiciebatur: respondit et deorum matrem Idaeam esse.*

PLUTARCH. *de exil.* 17 p. 607 B: τὸ δὲ τοῦ Ἀντισθένης οὐκ ἐπαινεῖς πρὸς τὸν εἰπόντα ὅτι „Φρυγία σου ἐστὶν ἡ μήτηρ.“ „καὶ γὰρ ἡ τῶν θεῶν“;

CLEM. ALEX. *strom.* I, XV 66, 1: οἶδε μὲν οἱ χρόνοι τῶν παρ' Ἑλλήσι πρεσβυτάτων σοφῶν τε καὶ φιλοσόφων. ὥς δὲ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν βάρβαροι τὸ γένος καὶ παρὰ βαρβάροις παιδευθέντες, τί δεῖ καὶ λέγειν, εἴ γε Τυρρηνὸς ἢ Τύριος ὁ Πυθαγόρας ἐδείκνυτο, Ἀντισθένης δὲ Φρυγῆς ἦν, κτλ.;

Senec. *De const. sap.* 18,6: Keď Antisthenovi vyhadzovali na oči, že jeho matka je barbarka z Thrákie, odpovedal, že aj matka bohov pochádza od frýžskeho vrchu Ida.

Plutarch. *de exil.* 17 p. 607 B: Asi nepochváliš Antisthenov výrok adresovaný tomu, kto povedal, že jeho matka pochádza z Frýgie: „Aj Matka bohov“.¹

Clem. Alex. *strom.* I, XV 66,1: Toto je obdobie najstarších mudrcov a filozofov u Grékov. Načo treba hovoriť, že väčšinou to boli pôvodom barbari a že u barbarov dostali aj výchovu, keďže je dokázateľné, že Pythagoras pochádzal z Etrúrie alebo z Tyru a Antisthenés zas z Frýgie.

Komentár: Pripomeňme, že niektorí význační aténski politici (napr. Themistoklés alebo Kleisthenés) mali neaténske, t. j. „barbarské“ matky, a Antisthenés mohol robiť narážky aj na ich pôvod.

Klémens zrejme spojil legendu o „Frýžanovi Diogenovi“ (porovnaj Aelian., *Var. hist.* II 31e) s legendami o Antisthenovom pôvode.

¹ Paul Natorp (*RE* I, coll. 2538) si myslí, že Plútarchos nesprávne uvádza Antisthenovu matku ako Frýžku: Spája ju totiž s udalosťou, ktorú uvádzajú doxografi (Diog. Laert. VI 1); porovnaj taktiež O. Hense, „Ariston bei Plutarch“, s. 544 a n.; *AK*, s. 17.

V A 3

DIOG. LAERT. II 31: εἰπόντος γοῦν τινος αὐτῷ [scil. Socrati] ὡς εἴη Ἀντισθένης μητρὸς Θεράπτης, „σὺ δ' ᾧου,“ ἔφη, „οὕτως ἂν γενναῖον ἐκ δυεῖν Ἀθηναίων γενέσθαι;“

DIOG. LAERT. VI 1: ὅθεν καὶ ἐν Τανάγρα κατὰ τὴν μάχην [Ol. 88,3 = 426 a.Ch.n.] εὐδοκίμησας ἔδωκε [scil. Antisthenes] λέγειν Σωκράτει ὡς οὐκ ἂν ἐκ δυοῖν Ἀθηναίων οὕτω γεγόνοι γενναῖος [= ARSEN. p. 107, 1-4].

DIOG. LAERT. VI 4: ὀνειδίζόμενός ποτε [scil. Antisthenes] ὡς οὐκ εἴη ἐκ δύο ἐλευθέρων, „οὐδὲ γὰρ ἐκ δύο,“ ἔφη, „παλαιστικῶν, ἀλλὰ παλαιστικός εἰμι.“

Diog. Laert. II 31: Keď niekto povedal Sókratovi, že Antisthenova matka je Thráčka, vraj mu odpovedal: „Ty si azda myslíš, že takého šľachetného človeka by mohli splodiť dvaja Aténčania?“¹

Diog. Laert. VI 1: Preto mohol Sókratés, zväžiac Antisthenovo hrdinstvo, ktorým sa vyznamenal v bojoch pri meste Tanagra² (Ol. 88,3 = 426 a. Ch. n.), povedať, že z dvoch Aténčanov by sa taký šľachetný človek nikdy nezrodil [Arsen. p. 107,1-4].

Diog. Laert. VI 4; Keď mu raz vyhadzovali na oči, že vraj nie je synom dvoch slobodných rodičov, odvetil: „Nenarodil som sa ani dvom odborníkom na zápasenie a pritom v tomto športe vynikám.“

Komentár: Antisthenova odpoveď, že vyniká v zápasení (πάλη, παλαιστική τέχνη), hoci jeho rodičia neboli odborníci na zápasenie (παλαιστικοί), by mohla naznačovať, že nezískal práva aténskeho občana hneď po narodení, ale až v dospelosti. Antisthenovo zapísanie do zoznamu občanov sa mohlo zakladať na jeho vojenskej službe (porovnaj F. Sayre, *Antisthenes the Socratic*, s. 74) alebo zaň vďačil priateľom s veľkým politickým vplyvom, akým bol napr. Kallias (porovnaj F. Sayre, *The Greek Cynics*, s. 237; porovnaj F. D. Caizzi, *AF*, s. 120; *AK*, s. 18-19). Ale nepotvrdzujú to žiadne historické správy (porovnaj L. Navia, *AA*, s. 20-21). H. D. Rankin konštatuje (*Antisthenes Sokratikos*, s. 7), že nedokážeme s istotou povedať, či sa Antisthenés stal aténskeým občanom ani kedy k tomu došlo. Aj keď sa Antisthenés zúčastnil bitky proti Tanagře, neznamená to, že získal občianstvo vďaka vojnovým zásluhám, lebo v tom čase na strane Atén bojovalo viacero neplnoprávných občanov alebo cudzincov bez hlasovacieho práva (porovnaj Thuc., *Hist.* IV, 94).

Motív slobody (ἐλευθερία) patrí k centrálnym témam kynizmu: Iba skutočne slobodný človek môže byť sebestačný a blažený. Epizódu citovanú Diogenom Laertským by sme preto mohli chápať ako biografickú anekdotu približujúcu kynické chápanie slobody: Antisthenés je slobodný (ἐλεύθερος) nie preto, že sa narodil slobodným občanom, ale preto, lebo sa rozhoduje a koná ako slobodná bytosť.

¹ Anekdotu zo Sókratovho životopisu (II 31) opakuje Diogenés v životopise Antisthena (VI 1). Anekdota má ilustrovať etickú maximu, že existuje len jedno dobro (μόνον ἀγαθόν), vedenie (ἐπιστήμη), a len jedno zlo (μόνον κακόν = t. j. chyba konania), nevedomosť; bohatstvo a vznešený pôvod (πλοῦτον δὲ καὶ εὐγένειαν) nemajú samy osebe nič vznešeného (σεμνόν), ba, naopak, len zlo (κακόν).

² Τανάγρα – s najväčšou pravdepodobnosťou ide o bitku medzi Aténami a Tanagrou roku 426 pred Kr., o ktorej sa zmieňuje Thúkydídés v *Dejinách peloponézskej vojny* (III, 91). Ak je tento predpoklad správny, Antisthenés musel mať okolo 20 rokov, lebo do armády nevstupovali mladší chlapci.

O. Gigon (*Sokrates*, s. 290) spochybňuje Diogenovu správu, pretože aj o Platónovi sa traduje, že sa zúčastnil bitky proti Tanagre (Diog. Laert. III 8), takže doxografovi mohlo ísť o zvýšenie Antisthenovej prestíže, resp. o zníženie prestíže Platónovej. D. roku Dudley (*A History of Cynicism*, s. 3) upozorňuje, že by mohlo ísť aj o bitku pri Déliu (Δήλιον) roku 424 pred Kr., ktorej sa zúčastnil taktiež Sókratés (porovnaj Plat., *Lach.* 181b; *Symp.* 221a; Diog. Laert. II 23). H. D. Rankin (*Antisthenes Sokratikos*, s. 3) sa domnieva, že išlo o bitku roku 426, pričom sa odvoláva na štúdiu Von der Muehlla (*Museum Helveticum*, XXIX (1966), s. 234 – 239). Thúkydídés referuje (IV, 89-90), že bitky sa zúčastnili nielen aténski občania (αἰτοί), ale aj „cudzí obyvatelia“ (μέτοικοι), medzi ktorých mohol patriť takisto mladý Antisthenés. Podrobne k diskusii o tejto otázke pozri G. Giannantoni (*SSR*, IV, s. 199 n.).

VA 4

LUCIAN. *de paras.* 43: ΣΙΜΩΝ: οὔτοι [scil. philosophi] πάλιν, ὦ Τυχιάδῃ, οἱ περὶ τῆς ἀνδρείας ὁσημέραι διαλεγόμενοι καὶ κατατρίβοντες τὸ τῆς ἀρετῆς ὄνομα πολλῶ μᾶλλον τῶν ἐητόρων φανοῦνται δειλότεροι καὶ μαλακώτεροι. σκόπει δὴ οὕτως. πρῶτον μὲν οὐκ ἔστιν ὅστις εἰπεῖν ἔχοι φιλόσοφον ἐν πολέμῳ τετελευτηκότα· ἤτοι γὰρ οὐδὲ ὅλως ἐστρατεύσαντο, ἢ εἴπερ ἐστρατεύσαντο, πάντες ἔφυγον. Ἀντισθένης μὲν οὖν καὶ Διογένης καὶ Κράτης καὶ Ζήνων καὶ Πλάτων καὶ Αἰσχίνης καὶ Ἀριστοτέλης καὶ πᾶς οὗτος ὁ ὄμιλος οὐδὲ εἶδον παράταξιν.

Lucian. *de paras.* 43: Simón: Aj tu sa znovu ukáže, Tychiadés, že títo filozofi, ktorí celé dni rozoberajú udatnosť a do nemoty omieľajú slovo zdatnosť,¹ sú oveľa zbabelejší a zmäčkilejší ako rečníci. Len sleduj môj úsudok. Predovšetkým, nik nemôže uviesť filozofa, ktorý by zahynul v boji. Znamená to, že buď vôbec nebojovali, alebo – ak naozaj bojovali – že všetci utiekli z boja. Preto Antisthenés, Diogenés, Kratés, Zénón, Platón, Aischinés i Aristotelés a vôbec celá táto zberba nikdy ani len šík nevidela.

Komentár: Lúkianovej správe by sme nemali pripisovať historickú váhu – v uvedenej pasáži nazerá na klasické authority satirickým okom (porovnaj Giannantoni, *SSR*, IV, s. 200). Zaujímavé je pre nás vari len to, že Antisthenés a Aischinés sú pre Lúkiana rovnako významné osobnosti ako Platón alebo Aristotelés.

¹ Zdôvodnenie prekladu slova ἀρετή výrazom „zdatnosť“ vysvetľuje komentár k zl. V A 104.

V A 5

GNOM. VAT. 743 n. 10:¹ ὁ αὐτὸς [scil. Antisthenes] λοιδοροῦντος αὐτόν τινος ὡς οὐκ Ἀθηναῖον, „καὶ μὴν,“ εἶπεν „οὐδεὶς ἐώρακε λέοντα Κορίνθιον οὐδ' Ἀττικόν, ἀλλ' οὐδὲν ἦπτον γενναῖόν ἐστι τὸ ζῶον.“

Gnom. Vat. 743 n. 10: Keď sa niekto Antisthenovi vysmieval, že nie je Aténčan, povedal: „Nik ešte nevidel leva, ktorý by bol Korint'anom alebo Atičanom, jednako je však vznešeným zvieraťom.“

Komentár: Výrok má podľa všetkého kynický pôvod – naznačuje to porovnanie ľudí k levom, ktoré patrilo k typickým kynickým *τόποι*.

¹ *Gnomologium Vaticanum* (1. vyd. 1887 – 1889), z ktorého pochádza náš výrok, je najväčšou zachovanou zbierkou starovekých *χρεῖαι*, t. j. stručných a vtipných, zväčša eticky zameraných (anekdotických, aforistických) slovných výrokov, spojených so symbolickými gestami.

Quintilianus (*Inst. orat.* 1,9,4; porovnaj Senec., *Epist.* 33,7) rozlišuje niekoľko druhov *chreí*: (1.) *chreie* podobné *sentenciám* (t. j. všeobecným výrokom, na rozdiel od *éthologií*, ktoré sa viažu na osobu) – zakladajú sa na jednoduchom výroku „Povedal, že...“, „Hovorieval, že...“; (2) spočívajú na odpovedi „Ten či onen na otázku odpovedal...“; (3.) podobne ako (2.) spočívajú na formulácii „Keď ktosi niečo povedal alebo urobil...“ *Chreia* nie je len výrok – jej základom je konanie toho, o kom sa hovorí (*Etiam in ipsorum factis esse chreian putant*; porovnaj *Inst. orat.* 1,9,5): napr. „Keď Kratés stretol chlapca, ktorý nič nevedel, zbil jeho učiteľa“ [= V H 57 SSR: „Crates, cum indoctum puerum vidisset, paedagogum eius percussit“].

Ako uvádza Hermogenova definícia, *χρεῖαι* boli výroky „vytvorené kvôli úžitku“ (*χρησίμου τινὸς ἔνεκα*; porovnaj Hermog., *Prog.* c.3, *Περὶ χρείας*) a slúžili v rečníckych školách na „prípravné cvičenia“ (*προγυμνάσματα*; lat. *prae-exercitamina*). Prvé zbierky *χρεῖαι* vznikli v 4. stor. pred Kr. (Theokritos, Démétrios) a postupne sa z nich stal prepracovaný literárny žáner, ktorý si vyžadoval systematickú prípravu. Niektorí historici hľadajú pôvod *χρεῖαι* v príslušných pasážach Xenofónových *Spomienok na Sókrata* (Hermogenés charakterizuje *χρεία* ako *ἀπομνημόνευμα λόγου*, *Prog.* c. 3). Historickými vynálezcami tohto žánru podľa Hocka boli kynickí spisovatelia, ktorí pomocou *chreiai* predstavovali vlastnú tradíciu (*The Chreia in Ancient Rhetoric, Vol. 1*, s. 3). Diogenove *Životopisy* označujú za autorov kníh s názvom *Χρεῖαι* sókratovca Aristippa (II 85), kynika Démétria (V 81), Panaitiovho nasledovníka Hekatóna Rhodského (VI 32), kynika Métrokla (VI 35), kynika Diogena zo Sinópy (VI 80), stoika Zénóna z Kitia (VI 91), jeho žiaka Persaia (VII 36) a Zénónovho „od-

padlíka“ Aristóna z Chia (VII 163). B. L. Mack (*A Myth of Innocence: Mark and Christian Origins*, s. 67-69) navrhuje odlíšiť kynické *χρεῖαι* od ostatných typov *χρεῖαι*: prvé sa zakladajú na *μητις* (= dôvtip, chytrosť) a ich účelom je vyslobodenie človeka z neprijemnej situácie; druhé sa zakladajú na konvenčnej múdrosti (*σοφία*).

Diogenés Laertský sa v kapitolách o Antisthenovi a kynikoch z veľkej časti opiera o kolekcie *χρεῖαι*, ktoré patrili k charakteristickému žánru kynickej a stoeckej literatúry. Porovnaj Leo Sternbach (ed.), *Gnomologium Vaticanum*. Berlin, de Gruyter, 1963. K pôvodu a charakteru žánru *χρεῖαι* pozri Hock & O'Neil, *The Chreia in Ancient Rhetoric, Vol. 1 & 2*; roku F. Hock, „Cynics and Rhetoric“, s. 755-774; A. S. F. Gow, *Machon*, s. 12 a n.

VA 6

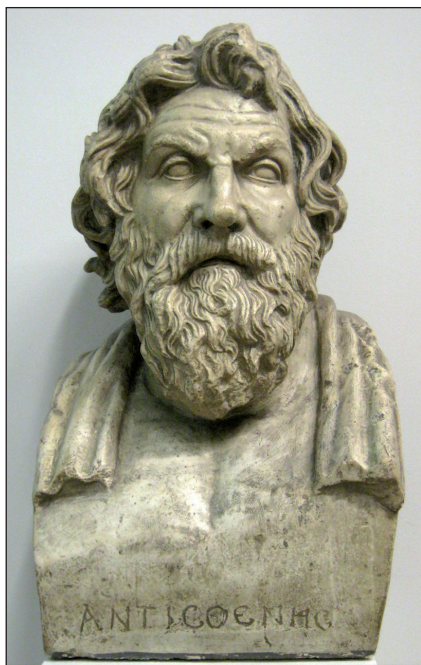
EUSTATH. in *Hom. Il.* Z 211 p. 637, 36-39: ἐντεῦθεν καὶ ὁ Κυνικὸς Ἀντισθένης χρησάμενος πρὸς τὸν ἀνακρίνοντα τὸ γένος αὐτοῦ εἰπὼν, ὡς ἐμοὶ πατὴρ μὲν ἦν τῶ ἀγκῶνι ἀπομυσοῦμενος, ἤγουν ταριχέμπορος καὶ τὰ ἐξῆς, ἐπάγει τὸ „ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὐχομαι εἶναι.“

Eustath. in *Hom. Il.* Z 211 p. 637, 36-39: Preto aj kynik Antisthenés človekovi, ktorý sa ho dotkol otázkou o jeho pôvode, odpovedal, že jeho otec bol predavačom slaných rybičiek a že si nos utieral do rukáva. Keď uviedol ešte ďalšie podrobnosti, zacitoval verš z Homéra: „Takýmto rodom a krvou otcovskou pýšiť sa môžem“.

Komentár: Eustathios (*Εὐστάθιος*; 12. stor. po Kr.) bol učiteľ rétoriky, diakon chrámu Božej Múdrosti a neskôr metropolita v Solúne; autor *Commentarii ad Homeri Iliadem* (*Παρακεβολαὶ εἰς τὴν Ὀμήρου Ἰλιάδα*), ktoré vytvoril výpiskami z iných, predovšetkým alexandrijských komentárov k Homérovi.

Eustathios zrejme nesprávne prisudzuje Antisthenovi výrok, ktorý poznáme aj z iných verzii. Antisthena totiž uvádza podľa doxografickej tradície ako „kynika“ a v parafrázovanom výroku zaznieva typický diogenovský výsmech urodzených spôsobov správania, ktoré sa zakladajú na dobrom pôvode a konvenčnej výchove. Porovnaj Diogenes, zl. V B 353 SSR: „Robil si [scil. Diogenes] posmech z urodzeného pôvodu, slávy a zo všetkých podobných vecí, keď hovoril, že sú to len ozdoby neresti.“

Diogenés Laertský pripisuje rovnaký výrok kynikovi Biónovi z Borystheny (Diog. Laert. IV 46; porovnaj Stob., *Anth.* IV 29 13; porovnaj *Suidas*, s.v. Ἀγκών). „Bezbožný“ Bión (pribl. 335 – 245 pred Kr.) sa preslávil parodic-

Obrázok 1:

Mramorová hermovka Antisthena s označením jeho mena (*ANTISTHENES*). Jedna zo zachovaných rímskych kópií gréckeho originálu z 3. – 2. stor. pred Kr. (Государственный музей изобразительных искусств имени А. С. Пушкина, Москва). Najzachovalejšia kópia pochádza z ruín rímskej vily Gaia Cassia Longina, ktorá bola objavená roku 1774, a dnes sa nachádza vo Vatikánskom múzeu (*Museo Pio-Clementino*, Roma). “

Niektorí historici vyslovili predpoklad, že Antisthenova hermovka je vernou kópiou gréckej busty a jej stopa by mohla viesť až k historickému Antisthenovi. Túto hypotézu podopreli nálezom spodnej časti travertínovej sochy s nápisom *ANTISTHENES ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΦΥΡΟΜΑΧΟΣ ΕΠΟΙΕΙ* („Filozof Antisthenés vytvorený Fyromachom“; porovnaj obr. 2). Umenovedci sa domnievajú, že nápis odkazuje na aténskeho sochára Fyromacha pôsobiaceho v maloázijskom Pergamone pribl. v roku 250

– 220 pred Kr. (porovnaj R. R. R. Smith, *Hellenistic Sculpture*, s. 34-36), pričom niektorí z nich si myslia, že Fyromachov portrét mohol vychádzať z bronzovej busty Antisthena vytvorenej slávnym Lysippom, ktorý bol Antisthenovým mladším súčasníkom (pôsobil okolo roku 360 – 315 pred Kr. a Antisthena zrejme osobne poznal). Bližšie pozri B. von Andreae, *ANTISTHENES ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΦΥΡΟΜΑΧΟΣ ΕΠΟΙΕΙ*, s. 13-15; 40-48 (jeho závery preberá aj L. E. Navia, AA, s. 34 a n.).

Iný názor na datovanie a pôvod Antisthenovho portrétu vyslovil Ralf von den Hoff (*Philosophenportrats des Friih- und Hochhellenismus*, s. 140 a n.). Antisthenovu sochu datuje do začiatku 2. stor. pred Kr., pričom vychádza z ikonografických paralel s dobovými portrétmi kentaurov, satyrov a Sókrata (poukazuje napr. na podobný spôsob stvárnenia brady atď.). Porovnaj obr. 39 a obr. 40.

kým štýlom písania, v ktorom miešal všetky druhy rečí (porovnaj Eratosthenes, *FGrH* 241 T10; deficit F).

Zrejme ide o príklad kynických diatrib, v ktorých sa podľa potreby miešali historické udalosti s literárnou fikciou, čo mala tá-ktorá udalosť ilustrovať na kynickom spôsobe života. Aj z tohto dôvodu sa často objavovali rovnaké vý-

Proti názoru Ralfa von den Hoffa má námietky P. Zanker (The Mask of Socrates, s. 175-176; s. 372, pozn. 30): Podľa neho ide o retrospektívny portrét mysliteľa, ktorý už zaujal pevné miesto v doxografii – portrét zakladateľa kynizmu a predchodcu stoicizmu. Zobrazenie Antisthena ako starého bezzubého muža síce pripomína klasické obrazy mudrcov, ale zároveň môžeme pozorovať niekoľko odlišných prvkov. Predovšetkým sú to Antisthenove dlhé a neupravené vlasy, sčesané nahor, ktoré zvýrazňujú čelo zbrázdnené hlbokými vráskami (znak hlbavého mysliteľa). Paul Zanker hľadá kľúč k interpretácii Antisthenovho portrétu v kontraste medzi relatívne upravenou bradou a dynamickým pohybom rozčuchaných vlasov. Kontrast je podľa neho zámerný – vlasy a brada vyjadrujú dve rozdielne skutočnosti: Kadere vlasov sčesané nahor sú populárnym symbolom sily a energie (pozri portréty Alexandra Veľkého, kentaurov alebo silénov) – vlasy môžu symbolizovať Antisthenov prísny a nekompromisný morálny charakter. Na druhej strane upravená brada by mohla poukazovať na to, že Antisthenés patrí medzi filozofické autority, t. j. že už zaujal pevné miesto medzi „filozofickými bradami“ (pozri obr. 5). Pozícia hlavy a zriadená látka obopínajúca zadnú časť krku naznačujú, že predlohou rímskej hermovky bola helenistická socha sediacej postavy, zrejme kynického učiteľa zobrazeného v stoickom duchu (čo by potvrdzoval okruh ľudí, s ktorými sa stýkal sochár Fyromachos).

Zankerove postrehy by potvrdzovali viaceré fyziognomické črty tváre, zdôrazňujúce vyhranený intelektuálny a morálny charakter: hlboké vrásky na čele, pozdvižené obočie, hlboko vsadené a mierne privreté oči, výrazný nos. Avšak kontrast medzi vlasmi a bradou, ktorý je kľúčový pre Zankеровu interpretáciu, by sme nemali preceňovať. Brada – podobne ako vlasy – je nerovnomerne zastrihnutá, takže nepôsobí dojmom starostlivej úpravy. Mohli by sme povedať, že Antisthenova brada i vlasy sú zobrazené v súlade s posmechom, ktorý podľa Súdy Aristippos adresoval Antisthenovi (po rovnaj Suidas, s. v. Ἀρίστιππος: ἐπέσκωπτε δ' Ἀντισθένην αἰεὶ διὰ τὴν στρυφνότητα; stále si robil posmech z Antisthenovej hrubosti, στρυφνότης). Dominantné na portréte sú vlasy sčesané dozadu (ἀναστολή), ktoré nie sú typickým znakom klasických portrétov mudrcov – zrejme vychádzajú z helenistického stvárnenia vládcov (porovnaj portréty Alexandra Veľkého). Viaceré ikonografické znaky poukazujú na to, že portrét je retrospektívny. Aténsky sochár Frynichos ho mohol vytvoriť na objednávku Pergamonskej knižnice, v ktorej sa nachádzali aj portréty ďalších slávnych učiteľov múdrosti. Rimania mali vo zvyku vytvárať spoločné kópie pergamonských sôch, čo potvrdzuje aj nález v blízkosti Via Appia (porovnaj obr. 5). Portrét vznikol zrejme v dobe, keď sa Antisthenés už stal súčasťou kynicko-stoickej legendy o sókratovsko-kynickom pôvode stoicizmu a jeho názory sa vykladali spôsobom typickým pre doxografickú literatúru.

roky v spojitosti s rôznymi osobami. Napríklad Diogenés v IV. kn. *Životopisov* (Diog. Laert. IV 48) pripisuje Biónovi výrok, ktorý v VI. kn. (VI 3) prisudzuje Antisthenovi: *Bión/Antisthenés* vraj odpovedal na otázku, či sa treba oženiť, „Ak sa oženíš so škaredou, uvalíš na seba trest, ak s krásavicou, budeš ju mať spoločne s inými.“

Antisthene Graecos et praecipue Athenienses increpante **Antisthenés haní Grékov a najmä Aténčanov**

V A 7

THEON. *progymn.* 5 p. 104,15-105,6: ἀνασκευαστέον δὲ ἔτι τὰς χρειὰς ἐκ τοῦ ἀσαφοῦς, [. . . .] ἐκ δὲ τοῦ ἀπιδάνου, ὅτι μὴ εἰκός ἐστιν, Ἀντισθένην Ἀττικόν γε ὄντα παραγενόμενον Ἀθήνηθεν εἰς Λακεδαίμονα ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος λέγειν εἰς τὴν ἀνδρωνίτιν ἐπιέναι.

Theon. *Progymn.* 5 p. 104,15-105,6: Výroky treba vyvracať pre nedostatok jasnosti, [.....] pre ich nepresvedčivosť, pretože je nepravdepodobné, že by Atičan Antisthenés pri príchode z Atén do Sparty povedal, že prichádza z ženskej časti domu do časti pre mužov.

Komentár: Alexandrijský sofista Aelius Theón (Θέων σοφιστής, 1. stor. po Kr.), autor najstaršej zachovanej zbierky *Προγυμνάσματα*, ktorá slúžila ako príprava pre študentov rétoriky (*praeexercitamina*), sa zrejme mýli, keď označuje Antisthenov výrok za nejasný. Antisthenés kritizoval aténsky spôsob života, proti ktorému postavil spartskú jednoduchosť a skromnosť.

Porovnaj Diog. Laert. VI 61 [= V B 282], kde sa rovnaký výrok prisudzuje Diogenovi zo Sinópe (Διογένης ὁ Σινωπεύς): Vracajúc sa z Lakedaimonu do Atén odpovedal na čiusi otázku, kam ide a odkiaľ: *Z miesta mužov do miesta žien* (alternatívny preklad: *Z mužskej do ženskej časti domu* [= Arsen. p. 202,3-5; porovnaj Theon *progymn.* 5 p. 104,15 – 105,6.]). Podobný výrok pripisuje Aulus Gellius (*NA* XVII 21, 33) Alexandrovi Molossovi, ktorý nazval nepriateľské vojsko Rimanov „mužmi“, zatiaľ čo vojsko Peržanov, proti ktorému tiahol Alexander Makedónsky, nazval „ženami“.

V kynickej literatúre – podobne ako v starších sókratovských rozpravách – mohol Antisthenov výrok poukazovať na zmäkčilý život Aténčanov v kontraste so strohým životom Spartánov. Kynici vyznávali v zhode s Antisthenom prísny spôsob života a vlastný asketizmus stavali proti aristokratickému postoju Aténčanov, ktorí pohrdali fyzickou prácou. Antisthenés mohol byť dokonca iniciátorom idealizovaného obrazu Sparty, ktorý je známy v sókratovskej literatúre 4. stor. pred Kr. (Xenofón možno prevzal tento obraz priamo od Antisthena).

Iný výklad tohto zlomku sa opiera o výroky zaznamenané Plútarchom v spise *Spartské výroky* (Ἀποφθέγματα Λακωνικά, lat. *Apophthegmata Laconica*): opevnené mesto, ktoré sa príliš spolieha na vojenské prípravy, je γυναικωνίτης („ženská

Obrázok 2:

Nápis na spodnej časti travertínovej sochy Antisthena (výška 25 cm, šírka 82 cm):

ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ. ΦΥΡΟΜΑΧΟΣ ΕΠΟΙΕΙ

(„Filozof Antisthenés. Vytvoril ho Fyromachos“).

Podstavec sochy roku 1969 objavil taliansky archeológ Fausto Zevi pri vykopávkach v Ostii. Nápis na podstavci je v gréčtine, ktorá sa však používala až v rímskej dobe, pravdepodobne počas vlády Sullu, t. j. na prelome 2. – 1. stor. pred Kr. Zevi nepochybuje o tom, že socha bola rímskou kópiou gréckeho originálu, aj keď nevieme posúdiť, či išlo o sediacu, alebo stojacu postavu. Nález v Ostii je prvým dokladom o tom, že portrét Antisthena bol vytvorený už niekedy v 3. stor. pred Kr., t. j. v čase, keď sochár Fyromachos pôsobil na dvore pergamonského vládcu Attala I. (241 – 197 pred Kr.). Zdá sa, že práve Fyromachov portrét slúžil ako predloha pre rímske hermovky a ich početné repliky (vytvorené pribl. od 1. stor. pred Kr.), ktorých hojný počet dosvedčuje to, že vychádzali zo slávneho gréckeho originálu. Na základe značných odchýlok v usporiadaní kaderí vlasov a záhybov na látke môžeme usudzovať, že zachované rímske sochy boli voľnými napodobeninami Fyromachovho portrétu (porovnaj obr. 1 a obr. 5). Helga von Heintze ho datuje do 3. – 2. stor. pred Kr., čo by zodpovedalo Fyromachovmu pôsobeniu (porovnaj G. M. A. Richter, „New Signatures of Greek Sculptors“, s. 434-435; autorom fotografie nápisu na spodnej časti sochy je Fausto Zevi).

časť domu“). Porovnaj F. Ollier, zv. II, s. 8; *Μπαγιόνας*, s. 80; *AK*, s. 21; J. roku Butts, *The Progymnasmata of Theon*, Diss., Claremont Graduate School, 1987.

VA 8

DIOG. LAERT. VI 1: *καὶ αὐτὸς [scil. Antisthenes] δὲ τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τῷ γηγενεῖς εἶναι σεμνυνομένους ἐκφραυλίζων ἔλεγε μηδὲν εἶναι κοχλιῶν καὶ ἀπτελέβων εὐγενεστέρους.*

Diog. Laert. VI 1: Antisthenés o Aténčanoch, ktorí sa vystatovali svojím domorodým pôvodom, s posmeškom poznamenal, že nie sú o nič urodzenejší ako slimáky a lúčne koníky.

Komentár: Mať lepší pôvod, byť urodzenejší (*εὐγενεστέρος*) patrilo k prednostiam, ktoré boli z hľadiska sókratovskej tradície domnelými zdatnosťami, lebo nevyplývali z duševného rozhodovania, ale z náhodných vonkajškových okolností. Satirický pohľad na pôvod a urodzenosť Aténčanov je témou Platónovho *Menexena*.

Herbert D. Rankin (*Sophists, Socrates, and Cynics*, s. 219) predpokladá, že tieto anekdoty sú autentické, lebo patria do jednoliatej kynickej tradície. Viacerí bádatelia označujú prirovnania ku zvieratám za typické kynické *τόποι*. Porovnaj AK, s. 69, ktorý odkazuje na Diog. Laert. VI 1, VI 7-8: Antisthenés prirovnáva ľudí ku kobyľkám, slimákom, somárom, volom, koňom atď. Porovnaj taktiež výrok pripisovaný kynikovi Diogenovi, že nič by sa nestalo, ak by ľudia vyhynuli, lebo nie sú o nič lepší ako muchy alebo osy (*Epist. Diog.* 47 Malherbe).

VA 9

DIOG. LAERT. VI 2: *φησὶ δ' Ἑρμιππος* [fr. 38 F.H.G. III p. 45 = fr. 34 Wehrli] *ὅτι προεῖλετο* [scil. Antisthenes] *ἐν τῇ τῶν Ἰσθμίων πανηγύρει ψέξαι τε καὶ ἐπαινεῖσαι Ἀθηναίους, Θηβαίους, Λακεδαιμονίους. εἴτα μέντοι παραιτήσασθαι ἰδόντα πλείους ἐκ τῶν πόλεων ἀφιγμένους.*

Diog. Laert. VI 2: Hermippos uvádza [fr. 38 F.H.G. III p. 45 = fr. 34 Wehrli], že sa na Isthmijských hrách rozhodol [scil. Antisthenés] haniť a chváliť Aténčanov, Thébanov i Spart'anov.¹ Potom však od tohto predsavzatia upustil, lebo videl, že z týchto miest prišlo viac ľudí.

Komentár: Hermippos zo Smyrny (*Ἑρμιππος ὁ Σμυρναῖος*) bol peripatetik pôsobiaci v 3. stor. pred Kr., autor *Bíoi*, t. j. životov slávnych rečníkov, básnikov, historikov a filozofov, medzi ktorými sa nachádzala aj časť venovaná Antisthenovi (*Περὶ Ἀντισθένης*). Hermippovo dielo sa nezachovalo, ale neskorší autori z neho často citovali. Hermippos patril k najstarším zdrojom doxografickej literatúry o Antisthenovi (porovnaj A. Patzer, *AS*, s. 246-255).

Význam Hermippovej narážky parafrázovanej Diogenom ostáva zahmlený: Prečo mal prísť Antisthenés do pomykova, keď sa zišlo na Isthmijských hrách viac ľudí, ako očakával? Jedna z možných odpovedí by bola, že Antisthenés si pripravil reč ako typický rečník v duchu gorgiovskej rétoriky (s rôznymi presvedčovacími prostriedkami) pre konkrétny čas (pri príležitosti Isthmijských hier) a konkrétne publikum, ktoré sa však nedostavilo (... *videl, že prišlo viac ľudí*). Iná odpoveď by súvisela so sókratovským spôsobom skúmania: Antist-

henés upustil od rozhovorov s účastníkmi hier preto, lebo sa nechcel rozprávať s davom.

Otto Apelt (Diogenes Laertius: *Leben und Meinungen berühmter Philosophen*, s. 324) navrhuje opraviť Diogenovu parafrázu Hermippa v tom zmysle, že Antisthenés chcel verejnou rečou v Isthmii pohaníť Aténčanov a pochváliť Spartánov a Thébánov, ale keď videl, že na hry prišlo príliš veľa ľudí zo Sparty a Théb, rozhodol sa nepredniesť svoju reč z obavy, že sa pred Aténčanmi ukáže ako pochlebovač Spartánov. Antisthenov obdiv k Spartanom a kritický postoj k Aténčanom korešponduje s inými biografickými správami. Rukopisné znenie však neuvádza, či prišlo viac Spartánov, alebo Aténčanov – Apeltov návrh na opravu je preto príliš špekulatívny.

Kontext Hermippovej správy rozoberá podrobne A. Patzer (*AS*, s. 252-255), ktorý spochybňuje jej autenticnosť, a to aj kvôli tomu, že v roku 430 – 420 pred Kr. by sa Théby nemohli postaviť na roveň Aténam a Sparte. Podľa Patzera ide o výplod Hermippa, ktorý chcel pomocou nejakej príhody doložiť rečnícke obdobie v Antisthenovom živote.

¹ Podľa dobových správ mali rečníci počas hier možnosť predniesť svoje reči na rôzne témy; porovnaj napr. Plat., *Hip. Mi.* 363c (= DK 86 A 8).

V A 10

PLUTARCH. *vit. Lycurg.* 30, 7 p. 58 F-59 A: Ἀντισθένης δὲ ὁ Σωκρατικὸς ἀπὸ τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης [Ol. 102,2 = 371 a.Ch.n.] ὁρῶν τοὺς Θηβαίους μέγα φρονοῦντας, οὐδὲν αὐτοὺς ἔφη διαφέρειν παιδαρίων ἐπὶ τῷ συγκόψαι τὸν παιδαγωγὸν γαυριῶντων.

Plutarch. *vit. Lycurg.* 30,7 p. 58 F-59 A: Keď videl sókratovec Antisthenés, ako pyšne zmýšľajú Thébania po bitke pri Leuktrách [Ol. 102,2 = 371 a. Ch. n.], povedal, že sa v ničom neodlišujú od nezbedných výrastkov, čo zbili otroka, ktorý ich vodil do školy.

Komentár: Podľa Gigona (*Sokrates*, s. 290) je táto Plútarchova správa pôvabná a hodí sa k Antisthenovmu charakteru. Ak ju uznáme za historicky hodnotnú, znamenalo by to, že Antisthenés žil ešte roku 371 pred Kr., keď sa odohrala bitka medzi Boiót'ami, na čele s Thébami a Spart'ami. Thébania vyhrali bitku pri Leuktrách a boli na svoje víťazstvo právom hrdí, lebo Sparta stratila hegemonie postavenie medzi gréckymi obcami. Diodóros (*Bibl. Hist.* XV 76 [= I H 3 SSR]) zaraďuje Antisthena medzi výnimočných ľudí, ktorí žili ešte roku 366 pred Kr., z čoho by vyplývalo, že Antisthenés sa dožil aspoň 80-tich rokov.

De Antisthene Gorgiae sophistae sectatore **Antisthenés nasledoval sofistu Gorgia**

V A 11

SUID. s.v. Ἀντισθένης: Ἀντισθένης Ἀθηναῖος ἀπὸ ῥητόρων φιλόσοφος Σωκρατικός. DIOG. LAERT. VI 1: οὗτος [scil. Antisthenes] κατ' ἀρχὰς μὲν ἤκουσε Γοργίου τοῦ ῥήτορος· ὅθεν τὸ ῥητορικὸν εἶδος ἐν τοῖς διαλόγοις ἐπιφέρει καὶ μάλιστα ἐν τῇ Ἀληθείᾳ [cf. V A 145] καὶ τοῖς Πρωτρεπτικοῖς [cf. V A 63-67]. [= EUDOC. violar. 96 p. 95, 2-4].

Suid. s.v. Ἀντισθένης: Antisthenés z Atén – sókratovský filozof, pôvodne rečník. Diog. Laert. VI 1: Antisthenés bol spočiatku žiakom rečníka Gorgia. Preto do svojich dialógov vnáša prvky rétoriky, čo sa najviac prejavuje v dielach „Pravda“ [cf. V A 145] a v „Povzbudzujúcich dialógoch“ [cf. V A 63 – 67]. [Eudoc. violar. 96 p. 95, 2-4].

Komentár: Historici zaraďujú medzi Gorgiových žiakov Aristippa, Menóna, Thúkydida, Filostrata, Kritia, Alkibiada, Póla, Alkidama, Isokrata, Antisthena a Lykimnia. Avšak len ťažko si dokážeme predstaviť, že Gorgias mal takúto veľkú skupinu žiakov, resp. že ich všetkých vyučoval počas svojho aténskeho pobytu, preto sa niektorí komentátori domnievajú, že vyučovať začal už v Thesálii (porovnaj F. Blass, *Die attische Beredsamkeit*, zv. I., s. 50-51).

Na základe antických správ môžeme usudzovať, že Gorgias prišiel do Atén z rodných Leontín roku 427 (mal už najmenej 57 rokov) na čele vyslancov, ktorí žiadali Atény o ochranu pred Syrakúzami. Jeho prejav pred Zhromaždením vyvolal veľký rozruch medzi mladšími Aténčanmi a naštartoval jeho kariéru dobre plateného učiteľa rečníctva (porovnaj Diog. Laert. VIII 58).

Podľa správ Diodora (82 A 4 DK) a Isokrata (82 A 18 DK) Gorgias požadoval pomerne vysoké platby za svoje prednášky. Antisthenova finančná situácia však nebola veľmi dobrá (porovnaj jeho portrét u Xenofóna). Preto nie je isté, či sa Antisthenés skutočne stal Gorgiovým žiakom. Navyše všetky správy, ktoré konštatujú ich spriaznenosť, pochádzajú z neskorého obdobia (Diogenés, Eudocia, *Súda*) a nemajú žiadnu oporu v starších textoch, takže by mohli byť výplodom doxografických snáh o vyplnenie prázdnych miest v životopisoch slávnych ľudí („Kde Antisthenés získal vzdelanie predtým, než prišiel ako zrelý muž k Sókratovi?“) – mohla vzniknúť napr. na základe podobnosti štýlov obidvoch mužov (obidvaja boli v staroveku vychvaľovaní za vycibrený štýl).

Okrem toho niektoré zlomky naznačujú, že Antisthenés neinklinoval k sofistom (porovnaj zl. V A 173 zo Stob., *Anth.* II 31,76).

L. Navia si myslí, že už Xenofón v *Symposiu* (IV 62) zobrazuje Antisthena ako človeka, ktorý je ovplyvnený sofistami, aj keď dramatické datovanie dialógu (424 pred Kr.) nekorešponduje s Xenofóntovým opisom Antisthena, ktorý by mohol mať okolo 22 rokov (porovnaj AA, s. 21). Podľa Navia nielen Gorgias, ale aj Prodikos očaril Antisthena, čo môžeme vidieť v jeho rétorických prácach, ako aj v teórii jazyka a v logických tézach (porovnaj AA, s. 23-24; Navia sa odvoláva na Dümmlera, *De Antisthenis Logica*, s. 1-9; porovnaj taktiež A. J. Festugière, „Antisthenica“, s. 345-375).

Jan F. Kindstrand („The Cynics and Heraclitus“, s. 150) poznamenáva, že aj keď vzťah medzi učiteľom Gorgiom a žiakom Antisthenom nie je historicky doložitelný, zrejme je prinajmenšom to, že starovekí vzdelanci si všimli určité podobnosti medzi Gorgiom a Antisthenom. O obsahu uvedených diel ani o ich dialogickom charaktere (ἐν τοῖς διαλόγοις) nevieme nič bližšie. Niektorí interpreti si myslia, že Antisthenova *Pravda* mohla mať podobný obsah ako rovnomené Prótagorovo dielo, t. j. že dokazovala nemožnosť sporu (porovnaj napr. roku Hirzel, *Der Dialog*, zv. I., s. 119). Naproti tomu O. Gigon (*Sokrates*, s. 296) si myslí, že obsahom *Pravdy* bolo post-eleatske učenie, ktoré dáva Aristotelés do súvislosti s Antisthenom (porovnaj *Metaph.* 1024b26-34; k posteleatskému charakteru Gorgiovho spisu Περὶ τοῦ μὴ ὄντος, ako aj k antithetickému spôsobu dokazovania porovnaj podrobnú analýzu K. Boháčka v práci *Proč Gorgiás mluví*). Rovnako ťažké je charakterizovať tzv. povzbudzujúce spisy („Protrepτικά“). V zl. V A 41 sa uvádzajú tri protreptické spisy, ktoré mohli tvoriť jeden celok: „Prvé, druhé a tretie povzbudenie k spravodlivosti a udatnosti, O Theognidovi IV, V.“ Bližšie pozri AK, s. 24.

Andreas Patzer (AS, s. 246-255) dokazuje, že tradícia, ktorá tvrdí, že Antisthenés bol v mladosti žiakom Gorgia a neskôr učiteľom rétoriky, je až dodatočným konštruktom helenistických doxografov a chýba jej akákoľvek opora v správach z klasického obdobia. Jediný gorgiovský aspekt, o ktorom uvažovali antickí autori v súvislosti s Antisthenovými dielami, bol tzv. „rétorický ráz“ (τὸ ῥητορικὸν εἶδος), ktorým sa údajne vyznačovali jeho dialógy, predovšetkým Ἀληθεία a Προτρεπτικοί (porovnaj Patzer, s. 151-152) – t. j. týkal sa štýlu, a nie obsahu jeho diel. Ako filozof bol Antisthenés počas celej antiky označovaný za „sókratovca“ (Ἀντισθένης ὁ Σωκρατικός). A. Patzer (AS, s. 167-188) na základe podrobnej analýzy zlomkov z Antisthenových homérskych prác (V A 185 – 197) ukazuje, že rétorika a filozofia nevytvárajú u Antisthena nezmieriteľný protiklad ako napr. u Platóna (porovnaj vzťah medzi rétorikou a filozofiou v dialógu *Gorgias*). Pozri bližšie komentár k zl. V A 187 (Porphy. *schol. ad Od. a* 1). Ku kritike sofistického pozadia Antisthenovho učenia pozri: A. Pat-

zer, *AS*, s. 246-255; G. Giannantoni, *SSR*, IV, s. 275-276; K. Döring, „Antisthenes: Sophist oder Sokratiker?“, s. 229-242 (hlavne s. 229-230, 240-242, ktorý takisto spochybňuje tézu o sofistickej stránke Antisthenovho myslenia).

Gabriele Giannantoni analyzuje všetky zlomky týkajúce sa Antisthenovej polemiky proti Isokratovi (porovnaj V A 55, V A 66, V A 156) a dospieva k podobnému záveru ako A. Patzer (porovnaj *AS*, s. 246-255), keď píše (*SSR*, IV, s. 276), že „v Antisthenovej intelektuálnej biografii nebolo žiadne rečnícke gorgiovské obdobie, ktoré by predchádzalo filozofickému sókratovskému obdobiu. Keby sme akceptovali to, čo nám chcú podsunúť niektoré antické pramene (porovnaj Diog. Laert. VI 1,2 [= V A 11 a V A 9], Hieronym, *Adv. Jovin.* II 14 [= V A 12], *Gnom. Vat.* 743 n.4 [= V A 12] a *Suid.* s. v. *Antisthenés* [= V A 11]), museli by sme predpokladať, že keď mal Antisthenés 18 rokov, stal sa žiakom Gorgia (roku 427 pred Kr.), keď mal 19 rokov, otvoril si vlastnú rečnícku školu a dosiahol taký veľký úspech, že mohol predniesť panegyrikum na Panhelénskyh slávnostiach, a hneď nato všetko opustil a stal sa Sókratovým žiakom.“

Giannantoni dáva za pravdu Patzerovi, ktorý v závere svojej práce venovanej skúmaniu antisthenovskej biografickej tradície (Patzer, *AS*, s. 255) konštatuje: „*Legt man überall nur die jeweils allergünstigsten Daten zugrunde, so ergibt sich folgende Rechnung: Antisthenes war im Jahre 427 als Achtzehnjähriger Schüler des Gorgias; als Neunzehnjähriger eröffnete er eine Schule für Rhetorik, die er über vier Jahre hin mit solchem Erfolg führte, daß er als gerade Zwanzigjähriger an einem panhellenischen Fest eine panegyrische Rede halten konnte; als Dreiundzwanzigjähriger gab er diese erfolgreiche Tätigkeit auf, um Schüler und Anhänger des Sokrates zu werden. Aber diese Rechnung widerlegt sich selbst, und so beweist die Chronologie dasselbe, was auch die historisch-kritische Analyse der biographischen Tradition bewiesen hatte: daß Antisthenes niemals als Rhetor tätig gewesen ist. Der vorsokratische Antisthenes hat nie existiert*“ („*Predsókratovský Antisthenés nikdy neexistoval*“).

De Antisthene Socratis discipulo **Antisthenés – žiak Sókrata**

V A 12

DIOG. LAERT. VI 2: ὕστερον δὲ παρέβαλε [scil. Antisthenes] Σωκράτει, καὶ τοσοῦτον ὦνατο αὐτοῦ, ὥστε παρῆναι τοῖς μαθηταῖς γενέσθαι αὐτῷ πρὸς Σωκράτην συμμαθητάς. οἰκῶν τ' ἐν Πειραιεῖ κατ' ἐκάστην ἡμέραν τοὺς τετταράκοντα σταδίους

ἀνιῶν ἤκουε Σωκράτους, παρ' οὗ καὶ τὸ καρτερικὸν λαβὼν καὶ τὸ ἀπαρὲς ζηλώσας κατῆρξε πρῶτος τοῦ κυνισμοῦ. [= EUDOC. violar. 96 p. 95, 4-11].

GNOM. VAT. 743 n. 4: ὁ αὐτὸς [scil. Antisthenes] πρότερον ῥητορικὴν ἐδίδασκεν ἔπειτα Σωκράτους εἰπόντος μετεβάλετο· ἐντυχὼν δὲ τοῖς ἐταίροις „πρότερον,“ ἔφη, „ἦτε μου μαθηταί· νῦν δ' ἂν νοῦν ἔχητε, ἔσεσθε συμμαθηταί.“

HIERONYM. *adv. jovin.* II 14 [= IOANN. SARESBER. *Policr.* V 17]: *hic certe est Antisthenes qui cum gloriose docuisset rhetoricam, audissetque Socratem, dixisse fertur ad discipulos suos „abite et magistrum quaerite; ego enim iam reperi“; statimque venditis quae habebat, et publice distributis, nihil sibi amplius quam palliolum reservavit. paupertatisque eius et laboris et Xenophon testis est in Symposio [cf. V A 13], et innumerabiles libri eius: quorum alios philosophico, alios rhetorico genere conscripsit.*

Diog. Laert. VI 2: Neskôr sa [scil. Antisthenés] zbližil so Sókratom. Mal z neho taký veľký úžitok, že povzbudzoval svojich žiakov, aby sa spolu s ním učili u Sókrata. Hoci býval v Píreu, každý deň prekonával vzdialenosť štyridsiatich štádií,¹ aby si vypočul to, čo hovoril Sókratés. Prevzal od neho aj vytrvalosť a horlivo napodobňoval Sókratovu neochvejnosť v citoch. Preto sa stal Antisthenés zakladateľom kynickej filozofie.²

Gnom. Vat. 743 n. 4: Najskôr [scil. Antisthenés] vyučoval rétoriku, potom svoje zameranie zmenil pod vplyvom Sókratových rozhovorov. Keď stretol svojich spoločníkov, povedal im: „Prv ste boli mojimi žiakmi, teraz však – ak už máte rozum – budete mojimi spolužiakmi.“³

Hieronym. *adv. Jovin.* II 14⁴ [= Ioann. Saresber. *Policr.* V 17]: Zaiste je to Antisthenés, ktorý najskôr úspešne vyučoval rétoriku, ale pod vplyvom Sókratovho učenia vraj svojim žiakom povedal: „Choďte a hľadajte si učiteľa! Ja som si totiž už svojho našiel.“⁵ Potom hneď rozpredal svoj majetok a všetko verejne rozdal, okrem jedného plášťa, ktorý si ponechal.⁶ Svedectvom tejto jeho záľuby v chudobe a telesnej námahe⁷ je jednak Xenofónov spis *Symposion*, ale hovorí sa o nej aj v mnohých Antisthenových knihách.⁸ Časť z nich napísal vo filozofickom, časť v rétorickom štýle.⁹

Komentár: Viaceré doxografické verzie Antisthenovho príchodu k Sókratovi vychádzajú z „príbehu o konverzii“ (porovnaj H. D. Rankin, *Antisthenes Sokratikos*, s. 4). V sókratovskej literatúre nájdeme analógie s týmto motívom, porovnaj napr. Diogenovu biografiu (Diog. Laert. III 5), ktorá vykresľuje Platóna ako človeka, ktorý zanechal sľubnú básnickú kariéru a spálil svoju prvú tragédiu, aby mohol nasledovať Sókrata.

¹ Štádium, stadium, stadion (στάδιον) je grécka dĺžková miera, ktorá dostala meno podľa dĺžky bežeckej dráhy na štadióne. 1 štádium tvorilo 600 stôp

(= 100 ὀργυιαί alebo 6 πλέθρα; porovnaj Hdt. 2.149), ale kvôli rôznym prepočtom sa dĺžka štádia menila (od 160 do 210 metrov). Antisthenés prešiel každý deň približne 8 kilometrov z Pirea do Atén a rovnakú vzdialenosť – pri návrate domov.

² Pre kynikov je bytostne dôležitý priamy genealogický vzťah k Sókratovi, ktorého považujú za pravzor kynického spôsobu života. Bezprostredné odovzdanie sókratovského odkazu zabezpečuje najvernejší Sókratov žiak Antisthenés, ktorého kynicko-stoická literatúra považuje za jediného pravého sókratovca. Platóna naproti tomu vykresľuje ako Antisthenovho rivala (porovnaj V A 27 – V A 31). Podľa Diogenovej správy, ktorá sa opiera o kynické, resp. stoické zdroje, „vytrvalosť“ (τὸ καρτερικόν) a „neochvejnosť v citoch“ (τὸ ἀπαθείς), t. j. dva základné atribúty kynického života, majú pôvod v Sókratovom myslení. Sókratés zobrazený v najstarších sókratovských rozpravách sa však často priznáva k tomu, že nevie odolať svojim vášňam; porovnaj napr. Faidónov dialóg *Zópyros* (SSR, I., s. 491-493 = zl. III A 11 SSR) alebo obhajobu umierneného hedonizmu v Platónovom *Prótagorovi* (351b – 360e).

³ Podľa Patzera (AS, s. 251-252) ide o typickú historku o prebudení bez väčšej historickej hodnoty – podobné motívy využívala antická biografická spisba na to, aby zdôraznila, ako sa určitá známa osobnosť stala nasledníkom inej známej osobnosti.

⁴ Štrnástá kapitola II. knihy spisu *Adversus Iovinianum* (*Proti Iovinianovi*) sv. Hieronyma (347 – 420 po Kr.) pokračuje portrétom Diogena. Na rozdiel od Augustína, Hieronymus pracuje so značne zjednodušeným obrazom Antisthena ako zakladateľa kynizmu, ktorý sa vzdáva svojho majetku a ponecháva si len krátky plášť. Východiskom kynického obrazu Antisthena mohli byť helenistické doxografické texty. Aby Hieronymus dodal váhu vlastným slovám, odvoláva sa na Xenofóntove (*Symposion*) a Antisthenove spisy (ktoré už zrejme nemal k dispozícii). Hieronymove práce sa stanú obľúbeným prameňom správ neskorších stredovekých a renesančných autorov o kynikoch. Bližšie pozri Downing, *Cynics and Christian Origins*, s. 235-236.

⁵ Aj Hieronymova anekdota (porovnaj *Gnom. Vat.* 743 n. 4) emocionálne zdôrazňuje Antisthenovu závislosť na Sókratovi, pričom do seba priberá epizódu z Kratétovho životopisu o tom, ako predal svoj majetok, aby nasledoval Diogena (porovnaj Diog. Laert. VI 87).

⁶ Antisthenés je zobrazený v typickom kynickom duchu helenistického obdobia. Avšak je málo pravdepodobné, že by už on nosil ošúchaný plášť ako neskorší kynici.

⁷ Termíny *paupertas*, *pauperies* (chudoba) a *labor* (namáhavá práca) tematicky zapadajú do Antisthenových prác.

⁸ Hieronym hovorí o nespočetnom, obrovskom množstve kníh (*innumerabiles libri*), čo dosvedčuje Diogenov katalóg (zl. V A 41). Spomedzi tzv. menších

sókratovcov bol Antisthenés zrejme najplodnejším autorom (porovnaj Gian-nantoni, SSR, IV, s. 235).

⁹ Duchaplná poznámka Hieronyma (alebo Satyra, na ktorého sa odvoláva vo svojom texte o niečo nižšie) o Antisthenových knihách napísaných sčasti vo filozofickom a sčasti v rétorickom štýle má poukázať na Antisthenovo postavenie na pomedzí sofistiky a sokratiky.

VA 13

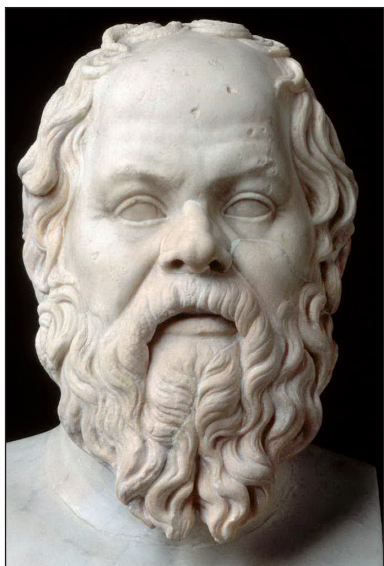
XENOPH. *symp.* 4, 61-64: *Τοιοῦτο [scil. ἀγαθὸς μαστροπὸς] μέντοι, ἔφη [scil. Socrates], μοι δοκεῖ Ἀντισθένης εἶναι οὗτος. καὶ ὁ Ἀντισθένης, Ἐμοί, ἔφη, παραδίδως, ὦ Σώκρατες, τὴν τέχνην; Ναὶ μὰ Δί', ἔφη. ὁρῶ γάρ σε καὶ τὴν ἀκόλουσον ταύτης πάννυ ἐξεργασμένον. Τίνα ταύτην; Τὴν προαγωγείαν, ἔφη. καὶ ὅς μάλιστα ἀχθεσθεῖς ἐπήρετο· (62) Καὶ τί μοι σύνοισθα, ὦ Σώκρατες, τοιοῦτον εἰργασμένον; Οἶδα μὲν, ἔφη, σε Καλλιάν τουτονὶ προαγωγεύσαντα τῷ σοφῷ Προδίκῳ, ὅτε ἐώρας τοῦτον μὲν φιλοσοφίας ἐρῶντα, ἐκεῖνον δὲ χρημάτων δεόμενον· οἶδα δὲ σε Ἰππία τῷ Ἡλείῳ, παρ' οὗ οὗτος καὶ τὸ μνημονικὸν ἔμαθεν· ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐρωτικώτερος γεγένηται διὰ τὸ ὅτι ἂν καλὸν ἴδῃ μὴδέποτε ἐπιλανθάνεσθαι. (63) ἔναγχος δὲ δήπου καὶ πρὸς ἐμὲ ἐπαινῶν τὸν Ἡρακλεώτην ξένον ἐπεὶ με ἐποίησας ἐπιδυμεῖν αὐτοῦ, συνέστησάς μοι αὐτόν. καὶ χάριν μέντοι σοι ἔχω· πάννυ γὰρ καλὸς καὶ ἀγαθὸς δοκεῖ μοι εἶναι. Αἰσχύλον δὲ τὸν Φλειάσιον πρὸς ἐμὲ ἐπαινῶν καὶ ἐμὲ πρὸς ἐκεῖνον οὐχ οὕτω διέδηκας ὥστε διὰ τοὺς σοὺς λόγους ἐρῶντες ἐκνυδρομοῦμεν ἀλλήλους ζητοῦντες; (64) ταῦτα οὖν ὁρῶν δυνάμενός σε ποιεῖν ἀγαθὸν νομίζω προαγωγὸν εἶναι. ὁ γὰρ οἷός τε ὢν γιγνώσκειν τε τοὺς ὠφελίμους αὐτοῖς καὶ τούτους δυνάμενος ποιεῖν ἐπιδυμεῖν ἀλλήλων, οὗτος ἂν μοι δοκεῖ καὶ πόλεις δύνασθαι φίλας ποιεῖν καὶ γάμους ἐπιτηδεύουσιν συνάγειν, καὶ πολλοὺ ἂν ἄξιος εἶναι καὶ † πόλεσι καὶ φίλοις καὶ συμμάχοις † κεκτῆσθαι. σὺ δὲ ὡς κακῶς ἀκούσας ὅτι ἀγαθὸν σε ἔφην προαγωγὸν εἶναι, ὠργίσθης. ἀλλὰ μὰ Δί', ἔφη, οὐ νῦν. εἰάν γάρ ταῦτα δύνωμαι, σεσαγμένος δὴ παντάπασιν πλούτου τὴν ψυχὴν ἔσομαι. καὶ αὕτη μὲν δὴ ἡ περίοδος τῶν λόγων ἀπετελέσθη.*

PLUTARCH. *quaest. conv.* II 1, 6 p. 632 D-E: *ἀντίστροφον οὖν ἔοικε γένος εἰρωνείας εἶναι τὸ περὶ τοὺς ἐπαινους· ᾧ καὶ Σωκράτης [cf. supra XENOPH. symp. 4, 61] ἐχρήσατο, τοῦ Ἀντισθένης τὸ φιλοποιὸν καὶ συναγωγὸν ἀνθρώπων εἰς εὐνοίαν μαστροπείαν [καὶ συναγωγίαν] καὶ προαγωγείαν ὀνομάσας.*

Xenoph. *symp.* 4,61-64: Povedal [scil. Sókratés]: „Ale mne sa zdá, že presne takýto [scil. dobrý kupliar] je tu vedľa mňa Antisthenés.“

„Sókratés, práve ja mám zdediť od teba toto remeslo?“ spýtal sa Antisthenés.

„Práve ty. Ved' vidím, že veľmi starostlivo vykonávaš zamestnanie, ktoré s ním úzko súvisí.“¹

Obrázok 3:

Sókratés; rímska kópia mramorovej busty podľa gréckeho originálu pribl. z roku 380 pred Kr. (*Musei capitolini*, Roma).

„Čo také?“

„Robíš dohadzovača.“

Antisthenés sa veľmi zarmútil a spýtal: „Čo také hrozné podľa teba robím, Sókratés?“

„Viem, že si tohto tu Kallia dohodil tomu slávnemu mudrcovi Prodikovi,² keď si videl, že jeden z nich túži po filozofii a druhý po peniazoch.³ Aj to viem, že si ho dohodil Hippiovi z Élidy.⁴ Odkedy sa uňho – popri všeličom inom – naučil tú svoju mnemotechniku, je aj oveľa náruživším milencom. Nikdy totiž nezabúda nič krásne, čo videl. Aj mne si nedávno vychvaľoval toho cudzinca z Hérakley⁵ a keď si ma naňho poriadne rozpálil, zoznámil si nás. Inak som ti za to veľmi vďačný – pripadá mi po každej stránke veľmi sympatický. A nebolo to takisto aj s tým Aischylom z Fliuntu?⁶ Tak si mi ho vychválil – a prirodzene, že aj mňa jemu – že sme boli účinkom týchto rečí načisto rozvášnení a bežali ozlomkrky jeden do náručia druhému.⁷ Keď mám pred očami tieto tvoje schopnosti, som naozaj presvedčený, že si vynikajúci dohadzovač.⁸ Ved' kto je schopný rozpoznať tých, ktorí sa k sebe naozaj hodia, a dokonca zariadiť, aby po sebe navzájom túžili, ten by bol podľa mňa schopný spriatel'ovať aj štáty a sprostredkovať výhodné sobáše.⁹ Jeho prítomnosť bude preto veľkým poženáním pre priateľov, spojencov a mestá. Ale ty si sa nahneval, akoby to bola hanba, že som ťa označil za dobrého dohadzovača,“ dokončil Sókratés svoj výklad.

„Ale teraz už určite nie, prisahám... keď toto všetko dokážem, budem prekypovať nesmiernym bohatstvom duše,“ odpovedal Antisthenés. Takto sa uzavrel celý okruh odpovedí na pôvodnú otázku.

Plutarch. *quaest. conv.* II 1,6 p. 632d-e: Opačným druhom irónie¹⁰ je zrejme tá, ktorá využíva chválenie. Takúto iróniu použil aj Sókratés [cf. supra Xenoph. *symp.* 4,61], keď nazval Antisthenovu schopnosť zbližovať ľudí a privádzať ich do priateľského vzťahu kupliarstvom a dohadzovačstvom.¹¹

Komentár: Xenofón v tejto pasáži vykresľuje pomerne detailne Antisthenovu excentrickú osobnosť. Hodnota *Symposia* je pre nás obrovská, lebo text bol napísaný v období, keď Antisthenés zrejme ešte žil. Na druhej strane „sókratovské rozpravy“ (Σωκρατικοὶ λόγοι; porovnaj Aristot., *Poet.* 1447b11) ako literárny žáner narábajú špecificky s charakterom postáv, ktoré podriaďujú zámerom dialógu, t. j. nejde im o historickú presnosť zobrazenia. Antisthenés v Xenofóntovom *Symposiu* nie je primárne historickou postavou, ale nositeľom určitého postoja, vstupujúcim do rozpravy, ktorá má svojich čitateľov poučiť o dôležitosti filozofického spôsobu života, ktorý reprezentuje Sókratés a jeho nasledovníci. Livio Rossetti (*Le Dialogue Socratique*, s. 126) charakterizuje sókratovský dialóg vo všeobecnosti ako druh drámy na polceste medzi tragédiou a komédiou, ako text určený pre jedného či dvoch čitateľov v úlohe akýchsi hercov, ktorí bez divadelnej scény, bez kostýmov a masiek znova nahlas vytvárajú rozhovor napísaný niektorým sókratovcom (*La dialogue socratique peut être décrit, en général, comme une sorte de drame à mi-chemin entre la tragedie et la comedie non plus versifié à des formes solennelles de représentation publique mais réservé à la lecture privée ou tout au plus à des sessions au cours desquelles, probablement, un ou deux lecteurs-acteurs s'employaient à recréer à voix haute – mais sans scénographie particulière ni costumes de scène, masque ou parties chantées, et qui plus est face à un public résolument plus restreint – un dialogue écrit par un socratique*). Sókratovský dialóg má aj napriek komickým prvkom vážne poslanie – zdôvodňuje správnosť sókratovského (t. j. filozofického) spôsobu života.

Xenofón písal *Spomienky na Sókrata* (*Memorabilia Socratis*) a *Hostinu* (*Symposium*) niekedy po roku 370 – 368 pred Kr., keď sa vrátil z dlhého azylu do Atén, a je pravdepodobné, že Antisthenés bol ešte nažive. Ale aj keby bol po smrti, Xenofón si ho mohol zachovať v pamäti z čias, keď býval v Aténach v spoločnosti Sókrata (Antisthenés bol asi o 20 rokov starší než Xenofón). Oveľa dôležitejšia je však okolnosť, že Xenofón veľmi dobre poznal Antisthenove spisy – niektorí historici sa domnievajú, že tvorili základ jeho vlastného vyobrazenia Sókrata, ktoré vo viacerých bodoch nekorešponduje s Platónovým zobrazením. Túto tézu dokazoval najmä K. Joël (porovnaj *Der echte und der Xenophontische Sokrates*, zv. II/2, s. 1085). Proti Joëlovmu názoru argumentuje napr. W. E. Higgins (*Xenophon the Athenian*, s. 16-17, 148), ktorý upozorňuje na to, že Xenofón zobrazuje Antisthena ako povrchného a málo kritické-

ho nasledovníka Sókrata, ktorý by sa nemohol stať literárnym prameňom pre Sókrata, ako ho poznáme zo *Symposia* a *Spomienok*. Dnes, žiaľ, nedokážeme určiť, nakoľko je Xenofónov portrét Sókrata poplatný Antisthenovmu pohľadu na neho, lebo Antisthenove spisy poznáme len z druhej ruky.

Dramatické datovanie *Symposia* je zasadené do roku 422 pred Kr. Antisthenés je predstavený ako mladý, už takmer zrelý muž – nevychovaný, mierne hašterivý a prchký, argumentujúci drsne, až eristicky, pripravený odraziť každý útok na vlastnú osobu, ak nadobudne podozrenie, že ho chcú haniť (porovnaj W. K. C. Guthrie, *Socrates*, s. 21). Priam sa nám vnucuje stotožnenie Xenofónovho Antisthena s portrétom Antisthena, ako ho poznáme z pera neskorších doxografov: sókratovec nahnevaný na Platónovu kritiku a rozhodnutý napísať proti Prvému Akademikovi posmešný dialóg *Sathón* (porovnaj K. von Fritz, *Antisthenes und Sokrates*, s. 25; A. Patzer, *AS*, s. 60; G. Giannantoni, *SSR*, IV, s. 205 a n.).

A. W. Winckelmann (*Antisthenis fragmenta*, s. 29-33) a F. W. A. Mullach (*Fragmenta Philosophorum Graecorum*, II, 1867, s. 280-281) spájajú zlomky V A 123, V A 58, V A 56 a V A 13 s Antisthenovým titulom *O plodení detí alebo o láske a manželstve* (II.2 *Περὶ παιδοποιίας ἢ περὶ γάμου ἐρωτικός*; porovnaj V A 41).

¹ Na základe tejto pasáže Xenofónovho *Symposia* môžeme usudzovať, že Sókratés zveril Antisthenovi svoje najhodnotnejšie umenie dohadzovania, kupliarske umenie (*μαστροπεία, προαγωγή*). Otázku: „Práve ja mám zdediť od teba toto remeslo?“ (t. j. remeslo dobrého kupliara; *Symp.* 4,61; porovnaj Plat., *Theaet.* 149d-150b, kde Sókratés spája umenie pôrodnej babice s kupliarskym umením) a Sókratovu odpoveď by sme mohli považovať za žartovné poukázanie na to, že Antisthenés patril k najbližším Sókratovým žiakom. Nasledujúci výpočet aténskych mladíkov, ktorým Antisthenés dohodil vhodných partnerov, naznačuje, že Sókratés pomáha Antisthenovi, aby nadviazať výhodné vzťahy v meste (porovnaj S. Prince, „Socrates, Antisthenes, and the Cynics“, s. 76-77).

² Prodikos (*Πρόδικος*, pribl. 465 – 395 pred Kr.), súčasník Gorgia a Sókrata – prichádzal do Atén ako vyslanec z neďalekého ostrova Kea (*Κέα*). Do všeobecného povedomia sa dostal vďaka Aristofanovi, ktorý ho parodicky vykreslil (spoločne so Sókratom) vo svojich *Oblakoch* (v. 358 – 363). Pomerne často ho spomína Platón aj Xenofón vo svojich dialógoch. Preslávil sa výkladmi o správnosti mien, o synonymách a koncepciou prirodzeného pôvodu náboženstva (porovnaj 84 B 5 DK), vďaka ktorej získal v neskoršej antike prívlastok „bezbožný“ (*ἄθεος*): ľudia si vytvorili bohov zo všetkých vecí, ktoré prospievajú životu (voda, rieky, vzduch, slnko). V spise *Hóry* sa nachádzal aj protreptický príbeh „Héraklés na rázcestí“ (porovnaj Xenoph., *Mem.* II 1,21), ktorý mohol inšpirovať Antisthena k napísaniu jeho *Hérakla*, ako aj neskorších ky-

nikov – k ich výkladu Hérakla ako protokynického hrdinu. Bližšie pozri: roku K. Sprague, *The Older Sophists*, s. 70-85; D. Nails, *The People of Plato*, s. 254-256 a úvodný komentár k Antisthenovmu spisu *Héraklés*.

³ Porovnaj Plat., *Theaet.* 151b, kde Sókratés posielal (žartovne, t. j. vo všetkej počestnosti) tých, ktorí ešte neotehotneli myšlienkou a chceli by, k Prodikovi a k iným múdрым a božským mužom (t. j. k sofistom).

⁴ Hippias z Élidy (Ἰππίας ὁ Ἡλεῖος; pribl. 470 – 399 pred Kr.) bol asi najvšestrannejšie zameraný sofista prvej generácie. Zaoberal sa rečníctvom, matematikou, astronómiou, gramatikou, poéziou, hudbou, históriou a okrem iných oblastí rozvinul aj osobitnú mnemotechnickú metódu určenú na recitovanie epickej poézie. Na Hippiovo umenie pamäti, τὸ μνημονικόν, upozorňuje aj naša pasáž (k antickému chápaniu mnemotechniky porovnaj Cicer., *De orat.* II.86-88; *Ad Herenn.* III.16; Quintil., *Inst. orat.* XI.2 2). Platón vykresľuje Hippia v *Hippiovi Menšom* s dômyselnou iróniou: predstavuje ho ako človeka, ktorý napriek znalosti mnohých odborností nedokáže vyvrátiť Sókratovu argumentáciu, skrývajúcu všetky znaky sofistického dokazovania (porovnaj *Hipp. Mi.* 375b-c: lepší človek je ten, ktorý krivdí inému úmyselne). Xenofónove *Symposiumy* (*Mem.* IV 4) vykresľujú rozhovor medzi Sókratom a Hippiom o spravodlivosti a zákonnosti: Hippias útočí na Sókratovu iróniu, lebo zatiaľ čo vyvracia názory iných, skrýva to, čo si myslí on sám – Sókratés odpovedá, že aj keď nehovorí o spravodlivosti *slovom*, jeho *skutky* hovoria lepšie o tom, ako chápe spravodlivosť (*spravodlivý je ten, kto koná spravodlivo*). Bližšie k pôsobeniu Hippia pozri: R. K. Sprague, *The Older Sophists*, s. 94-105; Nails, *The People of Plato*, s. 168-169.

⁵ Podľa Körteho (*Aufbau und Ziel von Xenophons Symposion*, s. 38) ide o slávneho maliara Zeuxippa, ktorý sa spomína v Platónovom dialógu *Prótagoras* 318b; porovnaj Aelian. (*Var. hist.* XIV 17).

⁶ Αἰσχύλος – nejde o slávneho tragického básnika, pochádzajúceho z Eleusis (zomrel okolo roku 455 pred Kr.). O Aischylovi z Fliuntu sa iné antické texty nezmieňujú. Körte (*Aufbau und Ziel von Xenophons Symposion*, s. 38) sa domnieva, že by mohlo ísť o astronóma neznámeho pôvodu (porovnaj Hultsch, príslušné heslo v *RE*, Suppl., zv. I, 1930, coll. 40).

⁷ Xenofón používa sloveso κυνοδρομεῖν (= „bežať a loviť so psami“), ktoré komicky opisuje vzájomné hľadanie Sókrata a Aischyla (porovnaj Oppianov opis lovu v poéme *Cynegetica* VI 17-22).

⁸ Žartovné prirovnanie Antisthena k vynikajúcemu kupliarovi, pasákovi (μαστροπός), naznačuje, že vychádzal dobre nielen s Gorgiom, ale aj s ďalšími sofistami (Prodikom, Hippiom atď.). Zdá sa, že Sókratés sa nevysmieva vychovávateľským schopnostiam sofistov, keď sám seba zaraďuje medzi dohodných učiteľov mladých mužov.

Herbert D. Rankin (*Antisthenes Sokratikos*, s. 20) prirovnáva Antisthenovu aktivitu k činnosti štátnika, ktorý nadväzuje priateľské zväzky medzi obcami. Myšlienka filozofickej *promnestris* mohla byť inšpirovaná Aischinovou *Aspasiiou* (porovnaj K. von Fritz, *Antisthenes und Sokrates*, s. 38).

⁹ K. Joël vyslovil predpoklad (*Der echte und der Xenophontische Sokrates*, II/1, s. 351), že slová v Xenoph. *Symp.* 4,64, podľa ktorých Antisthenés dokáže *γάμους ἐπιτηδείους συνάγειν* (sprostredkúvať výhodné sobáše), pochádzajú zo spi-su *O plodení detí alebo o láske a manželstve* (II.2 *Περὶ παιδοποιίας ἢ περὶ γάμου ἐρωπικός*; porovnaj V A 41).

Podľa Höistada (*Cynic Hero and Cynic King*, s. 106) je paralela medzi jednotlivcom a obcou typickým antisthenovským motívom. Ragnar Höistad sa domnieva, že ju akceptujú takisto neskorší kynici. Novší interpreti (porovnaj M.-O. Goulet-Cazé, „Introduction“, in: *The Cynics*, s. 1-28) poukazujú na kynický individualizmus, ktorý sa zvláštnym spôsobom dopĺňa s ich *kosmopolitizmom* (Diogenés, Kratés, Hipparchia).

Herbert D. Rankin (*Antisthenes Sokratikos*, s. 20-21) nachádza analógiu medzi Xenofóntovou metaforou „dobrého dohadzovača“ pre jednotlivcov aj celé mestá a Platónovou metaforou sókratovského filozofa ako babice, ktorá napomáha pri plodení krásnych myšlienok (porovnaj *Theaet.* 149a, 150d, 161e, 184b, 210b), resp. metaforou filozofie ako plodenia a rodenia v krásnom a dobrom (*Symp.* 206c-e). Všetky metafory vychádzajú zo sexuálneho slovníka typického pre sókratovskú literatúru (Aischinés, Antisthenés, Xenofón, Platón). Mohli by sme dokonca uvažovať o tom, že Platón sa nechal inšpirovať staršími textami sókratovcov – Antisthena a Aischina.

¹⁰ Grécky výraz *εἰρωνεία* označuje vo všeobecnosti „predstieranie“. Do prvej skupiny významov slova *εἰρωνεία* by sme mohli zaradiť „pretváрку“, „povýšenosť“, „výsmech“ atď., čiže také správanie určitej osoby, ktorá v prvej chvíli vzbudzuje dojem, že je ochotná niečo urobiť, ale potom sa stiahne, takže sa ukáže, že svoju ochotu iba predstierala (*LSJ*, s. v. uvádza príklad z Démosthena, 4.7: *τὴν ἡμετέραν βραδυνὴν καὶ εἰρωνείαν*; *ib.* 37). Do druhej skupiny významov slova *εἰρωνεία* by sme mohli zaradiť zvláštny druh klamlivého správania, keď niekto úmyselne predstiera neznalosť, aby priviedol niekoho do rozpakov alebo aby ho vyprovokoval. Pre Aristotela je takáto *εἰρωνεία* (podobne ako *ἄλαζονεία* = „podvádzanie“, ktoré tvorí vo vzťahu k ironii opačný extrém) odchýlkou od pravdivého, t. j. primeraného správania (porovnaj *EN* 1008a20-22). V kontexte sókratovskej literatúry sa ironia zbavuje tradičných negatívnych konotácií a nadobúda nový význam pochybnosti zahŕňajúcej seba pochybnosť, ktorá sprevádza kritické preverovanie konvenčných mienok smerujúce k hľadaniu morálneho vedenia prospešného pre život.

¹¹ Plútarchos v II. knihe *Οἰάζοκ pre symposia* (*Συμποσιακῶν προβλημάτων β'*,

lat. *Quaestionum convivalium II.*) označuje chválu, ktorú použil Sókratés, keď nazval Antisthena „dobrým kupliarom“, ἀγαθὸς μαστροπός, za (2.) druh irónie. Ďalšie dva príklady rovnakého druhu irónie sú podľa Plútarcha: (a) Kratés, ktorého priateľsky víтали v každom dome, dostal meno „otvárač dverí“ (vo význame „zlodej“), (b) Diogenés, ktorý s láskou hanil Antisthena, že ho oblieka do handier a núti ho, aby sa stal žobrákom a vyhnancom (porovnaj Plutarch., *Quaest. conv.* II 1,7 p. 632 E [= Diogenés V B 20]). Plútarchos má na mysli iróniu ako typ výpovede, v ktorej sa niečo iné hovorí a niečo iné myslí – podobným spôsobom uvažuje o irónii Cicero v rámci všeobecnej teórie jazyka v II. kn. spisu *De oratore*. Opačným druhom irónie (1.) je podľa Plútarcha výčitka vyjadrená lichotivými slovami, napr. keď je nečestný nazvaný Aristeidom alebo zbabelý – Achillom (porovnaj Plutarch., *Quaest. conv.* II 1,7 p. 632c).

Podľa legendy bol autorom prvých „sókratovských rozpráv“ aténsky obuvník Simón (porovnaj Diog. Laert. II 123).

VA 14

XENOPH. *symp.* 8,4-6: σὺ δὲ μόνος, ὦ Ἀντίσθενες, οὐδενὸς ἐρᾷς; Ναὶ μὰ τοὺς θεούς, εἶπεν ἐκεῖνος, καὶ σφόδρα γε σοῦ. καὶ ὁ Σωκράτης ἐπισκώψας ὡς δὴ θρυπτόμενος εἶπε· Μὴ νῦν μοι ἐν τῇ παρόντι ὄχλον πάρεχε· ὡς γὰρ ὄρᾳς, ἄλλα πράττω. (5) καὶ ὁ Ἀντισθένης ἔλεξεν· Ὡς σαφῶς μέντοι σὺ μαστροπὲ σαυτοῦ ἀεὶ τοιαῦτα ποιεῖς· τοτὲ μὲν τὸ δαιμόνιον προφασίζόμενος οὐ διαλέγη μοι, τοτὲ δ' ἄλλου του ἐφίεμενος. (6) καὶ ὁ Σωκράτης ἔφη· Πρὸς τῶν θεῶν, ὦ Ἀντίσθενες, μόνον μὴ συγκόψης με· τήν δ' ἄλλην χαλεπότητα ἐγὼ σου καὶ φέρω καὶ οἶσω φιλικῶς. ἀλλὰ γάρ, ἔφη, τὸν μὲν σὸν ἔρωτα κρίπτωμεν, ἐπειδὴ καὶ ἔστιν οὐ ψυχῆς ἀλλ' εὐμορφίας τῆς ἐμῆς.

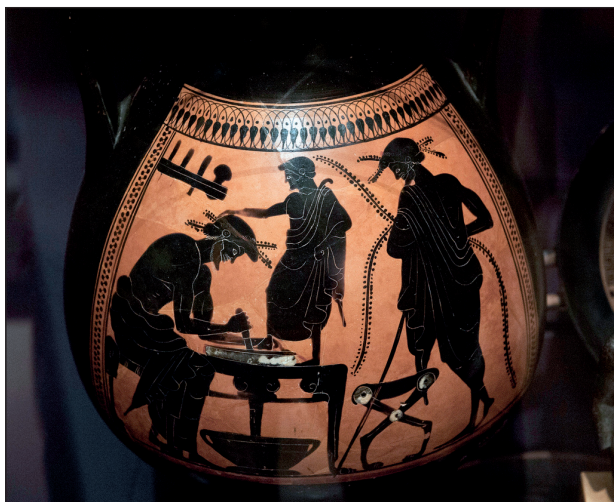
XENOPH. *mem.* III 11, 17: ἀλλὰ διὰ τί οἶει, ἔφη [scil. Socrates] Ἀπολλόδωρόν τε τόνδε καὶ Ἀντισθένη οὐδέποτε μου ἀπολείπεσθαι;

Xenoph. *symp.* 8,4-6: Ale zdá sa mi, že ty jediný, Antisthenés, nikoho nemiluješ.“

„Ale kdeže, Sókratés! Ja vášnivo milujem teba!“ odpovedal Antisthenés. Sókratés sa pousmial a trochu zahanbene povedal: „Práve teraz musíš o tom... Nevidíš, že sa venujem iným veciam!?“¹

„Teraz si sa prezradil! Všetci vidia, že si dohadzovačom len pre seba, a to len vtedy, keď ti to vyhovuje. A toto mi robí stále: raz mu bráni v rozhovore so mnou to jeho božstvo,² inokedy sa ženie za niečím iným.“

„Preboha, Antisthenés, len ma tu nezačni biť.³ Som ochotný láskyplne znášať akékoľvek iné príkorie teraz i v budúcnosti – len nech je od teba. Ale o tej tvojej láske⁴ ku mne radšej pomlčme... netýka sa totiž duše, ale krásy tela.“⁵

Obrázok 4:

Čiernofigurová maľba na attickej keramickej *πέλίκη* zo zač. 5. stor. pred Kr. (autorom je Eucharidés). Maľba zobrazuje obuvnícku dielňu: Obuvník vyrezáva podrážku podľa tvaru nohy, pod stolom má misu s vodou, do ktorej namáča kožu, aby zmäkla, nad hlavou má zavesenú poličku s nástrojmi (*Ashmolean Museum, Oxford*).

Xenoph. *mem.* III 11, 17: Aký je podľa teba pravý dôvod toho, že tento tu Apollodódos i Antisthenés odo mňa nikdy neodchádzajú?⁶

Komentár: Zlomok V A 14 (podobne ako zlomok V A 13) predstavuje Antisthena ako jedného z najvernejších Sókratových žiakov. Obraz verného nasledovníka neoslabuje ani žartovný tón tejto pasáže.

¹ Herbert D. Rankin (*Antisthenes Sokratikos*, s. 18-19) vidí určitú analógiu medzi tým, ako Xenofón žartovným erotickým slovníkom vykresľuje Antisthenovu náklonnosť k Sókratovi, a tým, ako Platón v závere *Symposia* zobrazuje vzťah Alkibiada k Sókratovi.

² Antisthenés naráža na Sókratovo *δαιμόνιον* („božská sila“). Hovorí o ňom veľmi neutrálne, t. j. nepripisuje mu zvláštne významy ako iní autori sókratovskej literatúry.

Daimonion sa tradične interpretuje ako prohibatívny hlas „svedomia“, ktorý odrádza človeka od konania zlého (porovnaj Plat., *Apol.* 40a-c; 31c-d; *Phaed.* 242b; *Euthyd.* 272e; *Theaet.* 151a; *Theag.* 129c; *Alc.* 1, 106a; Xenoph., *Apol.* 4; 13). So Sókratovým daimoniom úzko súvisí obžaloba, že „kazí mládež a neverí v bohov, v ktorých verí obec, ale v iné nové daimoniá“ (porovnaj Plat., *Apol.* 24; Xenoph., *Mem.* II 1,1; Diog. Laert. II 40).

Medzi Platónovým a Xenofónovým chápaním môžeme vidieť určité rozdiely (porovnaj L.-A. Dorion, „Xenophons Socrates“, s. 96): Xenofónov Sókratés sa riadi „božským znamením“ (δαιμόνιον σημεῖον), ktoré naznačuje jemu aj jeho priateľom, čo je dobré konať a čoho sa treba vyvarovať (porovnaj *Mem.* I 1,2-5; I 4,15; IV 3,12; IV 8,1; Xenoph., *Apol.* 12-13). Naproti tomu Platónov Sókratés nikdy nedostáva rady, ktoré by sa týkali jeho druhov, a ani jemu nehovorí *daimonion*, čo má konať, ale skôr ho vystriha pred tým, čo sa ešte len chystá vykonať (porovnaj *Apol.* 31d; 40a; *Euthyd.* 272e; *Phdr.* 242b-c). Xenofónov Sókratés v súlade s názorom dobových Aténčanov vidí v božskom hlase znamenie osudu (porovnaj *Mem.* I 1,2-5; I 4,15; IV 3,12; IV 8,1; Xenoph., *Apol.* 12-113). Naproti tomu Platónov Sókratés dáva daimoniu špecifický negatívny význam (porovnaj *Apol.* 40a; *Phdr.* 242c).

K rozdielom medzi Platónovým a Xenofónovým používaním slova δαιμόνιον poznamenajme, že v Platónovom podaní odkazuje na vedomie nevedenia, ktoré vyplýva z elenktického charakteru sókratovských rozpráv (Sókratova výhoda spočíva v tom, že vie, že nevie, resp. prečo nevie odpoveď na otázky, ktoré kladie svojim spoločníkom). *Elenchos* pritom nie je „metóda vyvracania“ na spôsob sofistickéj eristiky, ale cesta k hľadaniu dobrého života. U raného Platóna nadobúda tak epistemologický, ako aj etický rozmer, ktorým sa vedome odlišuje od dokazovania sofistov. Platón spája ἐλεγχος s dialektickými zdatnosťami (s vedením, ἐπιστήμη, s úprimnosťou, παρρησία, s láskavosťou, εὐνοία), lebo len vďaka nim možno realizovať autentické dialektické hľadanie (porovnaj D. Olesiński, „Platoński Sokrates i problem *elenchos*“, s. 17 – 27). Zdá sa, že práve tento rozmer sókratovskej dialektiky absentuje u Antisthena (podobne ako u neskorého Platóna; porovnaj komentár k zl. V A 187). Antisthenovo chápanie *daimonia* (pokiaľ hralo nejakú rolu v jeho sókratovských prácach) má bližšie ku Xenofónovi než k Platónovi. Možno predpokladať, že Xenofón vychádzal pri svojej koncepcii *daimonia* z Antisthena. Antisthenovskou parafrázou na Sókratovo daimonion by mohlo byť aj spojenie Σωκρατική ἰσχὺς, o ktorom referuje Diogenés Laertský v súvislosti s otázkou, či stačí mať zdatnosť (t. j. duševnú schopnosť rozumného rozhodovania), ak chceme byť blažení: *potrebujeme ešte sókratovskú silu, Σωκρατική ἰσχὺς* (porovnaj V A 134).

³ Podľa Fritza (*Antisthenes und Sokrates*, s. 31) sa slová „len ma nezačni biť“ viažu na riadok 213d3 z Platónovho *Symposia* (kde sa Sókratés priznáva k obavám z Alkibiadovej šialenosti a zamilovanosti, ktoré môžu vyústiť do násilného správania) a odkazujú na komplikovaný charakter Antisthena (analogicky s nevyrovnaným charakterom Alkibiada).

⁴ Pokiaľ ide o Xenofónovo vykreslenie Antisthenovho vzťahu k Erótovi, zdá sa, že nie je v protiklade s postojom, ktorý mu pripisuje Kléméns (zl. V A 123), keď vkladá Antisthenovi do úst slová, že by ochotne vystrelil na Af-

roditu šíp, lebo Erós je podľa neho iba *neduh*, ktorým trpí naša prirodzenosť. Kléméntov Antisthenés – zrejme domyslený kynicko-stoickou literatúrou a re-interpretovaný raným kresťanským myslením – nehľadá v láske božstvo ani ju nestotožňuje s „telesným a duševným plodením v krásnom“ (porovnaj slová Platónovej Diotimy, *Symp.* 206b), ale chápe ju ako chorobu a zatemnenie mysle, ktoré si vyžaduje následnú liečbu. Avšak práve tento dôraz na potrebu liečby našej chorobnej prirodzenosti je typickým znakom textov cisárskeho obdobia.

⁵ Literárnym vzorom pre túto scénu mohlo byť Platónovo *Symposion* 213c-d, kde sa Sókratés sťažuje Agathónovi na Alkibiadovu žiarlivosť. Xenofóntom vykreslená situácia je na pomedzí *vážneho* a *komického* – čo sa stane typickým žánrom kynickej literatúry, *σπουδογέλοιον* (jeho tvorcami budú Monimos a Menippos, s prívlastkom *σπουδογέλοιοι*; porovnaj V G 66 SSR; Strabón 16.2.29, C 759). Fritz (*Antisthenes und Sokrates*, s. 29) poznamenáva, že charakter tejto scény je oveľa žartovnejší v porovnaní s Platónovým *Symposiom*: Sókratés od začiatku vtipkuje a svojimi otázkami naťahuje odmeraného Antisthena, ktorý postupne prijíma žartovný duch dialógu.

Pripomeňme, že Antisthenés sa v 4. kap. priznáva (*Symp.* 4,44), že svoje vnútorné bohatstvo získal od Sókrata. O to prekvapujúcejšie pôsobí Sókratova žartovná poznámka v tejto časti rozpravy (8,6), že Antisthenova láska sa netýka jeho duše, ale jeho krásneho tela. Niektorí komentátori si myslia (porovnaj W. E. Higgins, *Xenophon the Athenian*, s. 16), že Xenofón vyobrazil Antisthena ako človeka, ktorý sa vyjadruje nevhodne, neprimerane a neoplyva žiadnym čarom osobnosti – čo z neho robí chvastúňa a tlčhubu (*ἀλαζών*; porovnaj Basil. *schol. in Greg. Nazianz.* XI 2 p. 138 = V A 91).

⁶ Z mierne ironického úryvku konverzácie Sókrata s hetérou Theodotou o poľovačke na priateľov môžeme usudzovať, že Xenofón si pamätal Antisthena ako horlivého obdivovateľa Sókrata. O Apollodórovi z Faléra vieme, že patril k zapáleným stúpencom Sókrata – bol prítomný na súde aj pri Sókratovej smrti (porovnaj Plat., *Apol.* 34a, 28b; *Phaed.* 59a-b).

V A 15

DIOG. LAERT. VI 8: στρέψαντος αὐτοῦ [scil. Antisthenis] τὸ διεργωγὸς τοῦ τριβωνος εἰς τὸ προφανές, Σωκράτης ἰδὼν φησιν, „ὁρῶ σου διὰ τοῦ τριβωνος τὴν φιλοδοξίαν.“

DIOG. LAERT. II 36: στρέψαντος δὲ Ἀντισθένης τοῦ διεργωγὸς τοῦ τριβωνος εἰς τοῦμφανές, „ὁρῶ σου,“ ἔφη [scil. Sokrates], „διὰ τοῦ τριβωνος τὴν κενοδοξίαν.“

AELIAN. var. *hist.* IX 35: ὁ δὲ Σωκράτης ἰδὼν τὸν Ἀντισθένην τὸ διεργωγὸς τοῦ ἱματίου μέρος ἀεὶ ποιοῦντα φανερόν, „οὐ παύσῃ“ ἔφη „ἐγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν;“

Diog. Laert. VI 8: Keď otáčal [scil. Antisthenés] roztrhnutú časť plášt'a tak, aby ju všetci videli, Sókratés mu pri pohľade naňho povedal: „Pohl'ad na tento plášť mi prezrádza tvoju ctibažnosť“.

Diog. Laert. II 36: Keď otáčal [scil. Antisthenés] roztrhnutú časť plášt'a tak, aby ju bolo vidno, [scil. Sókratés] povedal: „Prostredníctvom tohto plášt'a môžem vidieť tvoju nafúkanosť“.

Aelian. var. hist. IX 35: Keď Sókratés videl, ako Antisthenés zakaždým na verejnosti ukazuje roztrhnutú stranu svojho odevu, povedal: „Neprestaneš sa už konečne chvastať na náš účet?“

Komentár: Podľa Naviu (AA, s. 65) anekdota poukazuje na to, že aj samotné predvádzanie chudoby je známkou samolúbosti a márnivosti.

Niektorí komentátori (porovnaj W. E. Higgins, *Xenophon the Athenian*, s. 16) dávajú túto anekdotu do súvislosti s Xenofónovým obrazom Antisthena, ktorý sa často vyjadruje nevhodne a neprimerane (porovnaj V A 82 = Xenoph., *Symp.* 4,34-44); porovnaj výraz *ἀλαζών* („chvastúň“, „tlčhuba“; Basil., *Schol. in Greg. Nazianz.* XI 2 p. 138 = V A 91).

Fernanda Decleva Caizzi (AF, s. 124) sa domnieva, že anekdota pochádza z nejakého proplatónskeho zdroja (*Gli aneddoti che pongono in cattiva luce Antistene derivano generalmente da fonte filo-platonica*), ktorý sa snaží vyvrátiť Antisthenovo obvinenie Platóna z pýchy (porovnaj Diog. Laert. VI 7; porovnaj Diogenes *contra* Platon v Diog. Laert. VI 25-26).

V A 16

AELIAN. var. hist. II 11: Σωκράτης ἰδὼν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν τριάκοντα τοὺς ἐνδόξους ἀναιρουμένους καὶ τοὺς βαδύτατα πλουτοῦντας ὑπὸ τῶν τυράννων ἐπιβουλεuoμένους, Ἀντισθένης φασὶ περιτυχόντα εἰπεῖν· „μή τί σοι μεταμέλει ὅτι μέγα καὶ σεμνὸν οὐδὲν ἐγενόμεθα ἐν τῷ βίῳ καὶ τοιοῦτοι οἴους ἐν τῇ τραγωδίᾳ τοὺς μονάρχους ὀρῶμεν, Ἀτρέας τε ἐκείνους καὶ Θυέστας καὶ Ἀγαμέμνονας καὶ Αἰγίσθους; οὗτοι μὲν γὰρ ἀποσφαττόμενοι καὶ ἐκτραγωδούμενοι καὶ πονηρὰ δειῖπνα δειπνοῦντες [καὶ ἐσθίουσιν] ἐκάστοτε ἐκκαλύπτονται· οὐδεὶς δὲ οὕτως ἐγένετο τολμηρὸς οὐδὲ ἀναίσχυντος τραγωδίας ποιητής, ὥστε ἐσαγαγεῖν ἐς δῶμα ἀποσφαττόμενον χορόν.“

Aelian. var. hist. II 11: Keď Sókratés videl, ako sú počas vlády tridsiatich tyranov zabíjaní poprední muži v meste a ako stroja tyrani úklady tým najbohatším, vraj pri náhodnom stretnutí povedal Antisthenovi: „Vari ti nie je ľúto, že sme sa v živote nestali nikým veľkým a výnimočným? Mám na mysli takých ľudí, akých nám v divadle predstavuje tragédia – vládcov, ako sú tamti

Atreovia, Thyestovia, Agamemnóni alebo Aigisthovia. Na tragickej scéne ich zakaždým zobrazujú s odrezanými hlavami, alebo ako ich hostia na hrozivých hostinách. Ale ani jeden tragický básnik nebol taký drzý a nehanebný, aby na scéne predviedol zbor s odseknutými hlavami.“

Komentár: F. Dümmler (*Akademika*, s. 3) si myslí, že prirovnanie života k divadelnej scéne má pôvod v niektorom Antisthenovom diele, z ktorého bolo prenesené do anekdotického príbehu. Jeho domnienku by mohol potvrdiť Epiktétov text u Arriana, ktorý je silne poznačený kynickou literatúrou (porovnaj *Dissert.* I 24, 15; porovnaj III 22, 27): „tragédie poskytujú miesto boháčom a kráľom a samovládcom, nikto chudobný však nezaujal miesto v tragédii, iba ak v zbere“ (porovnaj *AK*, s. 33). K metafore „scény sveta“ sa podrobnejšie vrátíme v úvodnom komentári k spisu *Archelaos alebo o kráľovstve*.

VA 17

PHILOSTRAT. *vit. Apoll.* IV 25, 1: παθὼν [scil. *Demetrius Cynicus*] δὲ πρὸς τὸν Ἀπολλώνιον, ὅπερ φασὶ τὸν Ἀντισθένην πρὸς τὴν τοῦ Σωκράτους σοφίαν παθεῖν, εἶπετο αὐτῷ κτλ.

Philostrat. *vit. Apoll.* IV 25,1: Keď zažil [scil. kynik Démétrios] u Apollónia podobnú skúsenosť, akú mal vraj zo Sókratovej múdrosti Antisthenés, nasledoval ho...

Komentár: Prirovnanie sofistu rímskeho obdobia Flávia Filostrata (okolo 170 – 247 po Kr.) pravdepodobne vychádza z nejakého doxografického zdroja. Filostratova správa dosvedčuje, že literatúra helenistického a rímskeho obdobia zobrazovala Antisthena ako verného nasledovníka Sókrata. Filostratos opisuje vzťah Démétria/Antisthena k svojmu učiteľovi Apollóniovi/Sókratovi týmito slovami: *nasledoval horlivo jeho učenie a načúval jeho rečiam* (εἶπετο αὐτῷ μαθητιῶν καὶ προσκείμενος τοῖς λόγοις), a pod jeho vplyvom sa pridávali k Apollóniovi aj jeho významní priatelia.

VA 18

VA 18 XENOPH. *symp.* 2,10: καὶ ὁ Ἀντισθένης, „πῶς οὖν,“ ἔφη, „ὦ Σώκρατες, οὕτω γιγνώσκων οὐ καὶ σὺ παιδεύεις Ξανθίππην, ἀλλὰ χρηὴ γυναικὶ τῶν οὐσῶν, οἷμαι δὲ καὶ τῶν γεγενημένων καὶ τῶν ἐσομένων χαλεπωτάτη;“

Xenoph. *symp.* 2,10: Antisthenés zareagoval na Sókratove slová otázkou: „Ako je možné, Sókratés, že neuplatňuješ svoje poznanie pri výchove Xantipy,¹ ale máš ženu, ktorá je zo všetkých žien – nemám na mysli len tie, ktoré sú, ale aj všetky, ktoré boli a ktoré ešte len budú – najzlostnejšia?“

Komentár: Antisthenova otázka reaguje na predošlé Sókratove slová, že prirodzené vlohy žien nie sú o nič horšie ako vlohy mužov – ženám chýba len odolnosť a fyzická sila. Preto Sókratés vyzýva všetkých, aby vychovávali svoje manželky v tom, čo chcú. Na jeho výzvu reaguje Antisthenés šomravým nesúhlasom. Kurt von Fritz (*Antisthenes und Sokrates*, s. 22) k tejto pasáži poznamenáva, že ide o jediné miesto v *Symposiu*, kde Antisthenés prejavuje nesúhlas so Sókratovými slovami, čo celkom nekorešponduje s jeho obrazom verného nasledovníka Majstra. Na druhej strane nie je náhoda, že na tomto mieste zaznie práve Antisthenov nesúhlas, lebo zo všetkých sókratovcov Antisthenés najväčšmi trvá na tom, aby sa život mudrca v ničom neodklonil od pravidiel, ktoré stanovuje sám sebe. A Sókratés na tomto mieste vyzýva iných na niečo, čo sám nečiní.

¹ Sókratova manželka Xantipa, Xanthippé (Ξανθίππη), sa dodnes spája s príslovečnou hašterivou povahou (ktorú musí znášať muž očakávajúci od ženy, že bude dobrá, t. j. málovravná a podriadená). Avšak legenda o Xantipinej hašterivosti – tak ako ju poznáme – vznikala v antickej literatúre postupne. Možno predpokladať, že sa o to pričinil už Antisthenés, ktorý na príklade Xantipinej prudkej povahy vysvetľuje etickú maximu, že *mudrc sám seba ovláda i v najťažších situáciách*, akou je napr. spolužitie so zlou ženou. A. Patzer (*AS*, s. 64) si myslí, že obidva obrazy – „hádatej Xantipy“ a „sebaovládajúceho sa mudrca“ – uviedol do sókratovskej literatúry práve Antisthenés. Porovnaj doxografický obraz Xantipy u Diogena Laertskeho (Diog. Laert. II 36-37), ktorý uvádza viacero anekdot bez uvedenia zdrojov, napr.: *Keď Alkibiadés vrazil, že Xantipa je neznesiteľná pre svoje nadávky, Sokrates mu povedal: „Ja som si na to už tak navykol, ako keby som ustavične počúval vržganie kolesa a aj ty predsa môžeš znášať gáganie husí.“ „Hej“, odpovedal Alkibiadés, „ale tie mi dávajú vajcia a malé húsenice.“ A Sokrates na to: „A mne Xantipa rodí deti“* (porovnaj H. Dorrie, heslo „Xantippa“ v *RE*, 1967, coll. 1335 a n.).

V A 19

MAXIM. TYR. *philosoph.* I, 9: *Ἠγεῖτο γάρ, οἶμαι, ὁ Σωκράτης Αἰσχίνου μὲν φιλοσοφῆσαντος καὶ Ἀντισθέενους ὄνασθαι ἂν ὀλίγα τὴν Ἀθηναίων πόλιν.*

Maxim. Tyr. *philosoph.* I, 9: Sókratés podľa mňa zastával názor, že pre mesto Aténčanov by malo len malý osoh, keby sa Aischinés a Antisthenés pustili do filozofovania.

Komentár: Maxim z Týra (*Μάξιμος Τύριος*, lat. *Cassius Maximus Tyrius*) bol rečník 2. stor. po Kr., ovplyvnený učením stredného platonizmu. Pôsobil počas vlády Antoninovcov a Commoda. Vo svojich *Διαλέξεις* (lat. *Dissertationes*) sa často odvolával na Platóna, resp. na Platónovho Sókrata, ktorého staval do opozície proti Antisthenovmu alebo Aischinovmu Sókratovi.

Kontext: Maxim vo svojej XXVII. reči (*Ὅτι πρὸς πᾶσαν ὑπόθεσιν ἀρμόσσεται ὁ τοῦ φιλοσόφου λόγος*, *O tom, že reč filozofa sa dá prispôbiť každému účelu*) ukazuje, že cesta k filozofii si vyžaduje učiteľa, ktorý dokáže pozdvihnúť duše mladých ľudí a ovládnuť ich túžby ako jazdec alebo vozataj ovláda neskrotné túžby mladého žrebca. V prípade, že je nutné pôsobiť takýmto druhom reči na ľudí dychtiacich po filozofii, mali by sme hľadať človeka schopného vytvárať takéto reči – či už starého, alebo mladého, chudobného, alebo bohatého, slávneho, alebo neznámeho. Tu Maxim poznamenáva, že staroba je horšia ako mladosť a chudoba je horšia ako bohatstvo – avšak ľudia s podobnými nedostatkami ľahšie prilnú k filozofii, pretože im k tomu pomáha ich nešťastie. A keďže Sókratés nebol bohatý, chudobní ľudia ho napodobňovali a získavali tak prospech z tuponosého a bruchatého človeka (podobného Silénovi). To však neznamená, že Sókratés sa venoval len chudobným ľuďom... Ďalej nasleduje náš úryvok, ku ktorému je pripojená Maximova poznámka zmierňujúca predošlé slová: *μᾶλλον δὲ μηδὲνα τῶν τότε, πλὴν ἡμῶν τῶν ἔπειτα, κατὰ τὴν μνήμην τῶν λόγων* (skôr by sme mohli povedať, že nikto nemal osoh z Aischina a Antisthena v tamtých časoch, ale až nasledujúce pokolenia budú prosperovať z myšlienok, ktoré zaznamenali). Na druhej strane keď sa zaoberali filozofiou ľudia ako Alkibiadés, Kritias, Kritobúlos či Kallias, vtedajším Aténčanom sa nestalo nič hrozné.

Analogicky argumentuje Xenofón (*Mem.* I 2), keď vyvracia obvinenia, že Sókratés kazí mládež: uvádza príklad dvoch kontroverzných Sókratových žiakov – Kritia a Alkibiada, ktorí sa prejavili v politike ako veľkí ctižiadostivci, násilníci a surovci, ale v časoch, keď sa stýkali so Sókratom, žili skromne a umiernené (t. j. nikomu neškodili).

V A 20

PLAT. *Phaed.* 59b: EX. Ἐτυχον, δέ, ὦ Φαίδων, τίνες παραγενόμενοι; ΦΑΙΔ. Οὗτός τε δὴ ὁ Ἀπολλόδωρος τῶν ἐπιχωρίων παρῆν [. . .] καὶ Ἀντισθένης [cf. I H 1].

Plat. *Phaed.* 59b: Echekratés: „Faidón, povedz mi, kto tam práve vtedy bol?“

Faidón: „Z tunajších tam bol tento tu Apollodóros ... a Antisthenés“ [porovnaj I H 1].

Komentár: S ohľadom na fiktívny charakter Platónových dialógov ide o jedinečný (a vlastne aj jediný) priamy odkaz na Antisthena. Platón sa málokedy zmieňuje o členoch Sókratovho krúžku, ktorí sa stali autormi sókratovských dialógov (výnimku tvoria Faidón a Kritón) – prednosť dáva nepriamym narážkam (ako napr. v dialógu *Euthydémos*). Antisthenés je vo *Faidónovi* uvedený ako „miestny obyvateľ“ (*ἐπιχώριος*), t. j. Aténčan, a ako Sókratov druh či spoločník. O povahe vzťahu medzi Sókratom a Antisthenom Platón nehovorí nič – z jeho dialógov sa však málo dozvieme aj o vzťahu Sókrata k Platónovi (porovnaj Plat., *Apol.* 34a, 38b; *Epist.* 7 324d-e; porovnaj L. Navia, *AA*, s. 68).

VA 21

DIOG. LAERT. VI 9-10: αὐτὸς [scil. Antisthenes] δὲ καὶ Ἄνυτῳ τῆς φυγῆς αἵτιος γενέσθαι δοκεῖ καὶ Μελέτην τοῦ θανάτου. Ποντικοῖς γὰρ νεανίσκοις κατὰ κλέος τοῦ Σωκράτους ἀφιγμένοις περιτυχὼν ἀπήγαγεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Ἄνυτον, εἰπὼν ἐν ᾧδε σοφώτερον εἶναι τοῦ Σωκράτους. ἐφ' ᾧ διαγανακτῆσαντας τοὺς περιστάτας ἐκδιώξει αὐτόν.

Diog. Laert. VI 9-10: Antisthenés bol vraj príčinou Anytovho¹ vyhnanstva a Melétovej² smrti. Raz sa totiž náhodou zblížil s nejakými mladíkmi, ktorí prišli z Pontu do Atén, vedení chýrom, ktorý sa širil o Sókratovi. Antisthenés ich priviedol k Anytovi, o ktorom im ironicky povedal, že je múdrejší ako Sókratés. Prítomní mladíci sa vraj vtedy tak rozhorčili, že zariadili Anytovo vyhnanstvo.

Komentár: Príhoda o Antisthenovej zásluhe na potrestaní Sókratových žalobcov nemá oporu v starších správach. Paul Natorp (*Antisthenes*, pozn. 10, *RE*, 1894, coll. 2539) označil túto historku za nehodnovernú. Stretávame sa v nej so známym motívom mladíka – cudzinca, ktorý chce získať múdrosť, ale chýbajú mu na to prirodzené vlohy (porovnaj O. Gigon, *Sokrates*, s. 73-78).

¹ Anytos (Ἄνυτος Ἀνθεμίωνος), syn múdreho a bohatého Anthemióna (porovnaj. *Meno* 90a), jeden zo Sókratových žalobcov (porovnaj Plat., *Apol.* 18b, 23e), ktorý ho obviňuje v mene remeselníkov a politikov (porovnaj Plat., *Apol.* 23e; Xenoph., *Apol.* 29-31; Diodorus Siculus 14). Schólie k Platónovej *Obrane* sa o ňom zmieňujú ako o Alkibiadovom milencovi; Isokratés píše (18.23-24), že bol váženým prívržencom obnovenej demokracie a chváli ho za to, že sa nesprával

Obrázok 5:

Rímske kópie pôvodných gréckych búst zobrazujúce štyri hlavy slávnych filozofov („štyri filozofické brady“), ktoré boli objavené za hradbami Ríma v blízkosti Via Appia (zľava doprava): Sókratés, Antisthenés, Chrysippos, Epikúros
(*British Museum*, London).

nepriateľsky k politickým rivalom. Platón v *Menónovi* (90b) pripomína s mierou iróniou, že Anytos získal najlepšie vzdelanie – Aténčania ho preto zvolili do najvyšších úradov – a vzápätí ho predstavuje ako otvoreného nepriateľa výchovy sofistov („lebo oni sú skaza a záhuba tých, ktorí sa s nimi stýkajú“, porovnaj *Meno* 91c, 92e); výsledný obraz Anyta v *Menónovi* však naznačuje známy sókratovský motív, že ani najlepší muži, medzi ktorých patril Anytov otec, nedokážu vychovať dobrých synov (porovnaj D. Nails, *The People of Plato*, s. 37-38).

² Melétoš II., syn Meléta I. (*Μέλητος Μελήτεως*), jeden zo Sókratových žalobcov, „ktorý sa pohoršoval kvôli básnikom“ (porovnaj Plat., *Apol.* 23e); on sám nebol básnikom, ale jeho otec patril medzi aténskych tragických básnikov; podľa Platónovho *Euthyfróna* (2b) mal dlhé vlasy, riedku bradu, zahnutý nos a v čase súdu bol ešte mladý; Platónov Sókratés hovorí v závere svojej obhajoby, že Melétoš by nebol dostal päťinu hlasov, keby neboli proti nemu vystúpili so žalobou Anytos a Lykón (porovnaj *Apol.* 36a-b). V neskoršej literatúre sa vytvorila legenda o tom, ako Aténčanov rozhorčilo Sókratovo odsúdenie, a preto bez súdu popravili Anyta a Meléta (porovnaj Diodorus 14.37,7); podľa Diogenovej verzie (Diog. Laert. II 43) Aténčania odsúdili Sókratových žalobcov do vyhnanstva a Meléta na smrť – Anytos sa vraj odsťahoval z Atén do Hérakleie, ale keď tam prišiel, v ten istý deň ho vyhnali z mesta (porovnaj D. Nails, *The People of Plato*, s. 202).

De Antisthene Cynicae sectae conditore **Antisthenés zakladá kynickú školu**

V A 22

DIOG. LAERT. VI 13-15: διελέγετο [scil. Antisthenes] δ' ἐν τῷ Κυνοσάργει γυμνασίῳ μικρὸν ἄπωθεν τῶν πυλῶν· ὅθεν τινὲς καὶ τὴν κυνικὴν ἐντεῦθεν ὀνομασθῆναι. αὐτός τ' ἐπεκαλεῖτο Ἀπλοκύν. καὶ πρῶτος ἐδίπλωσε τὸν τριβῶνα, καθά φησι Διοκλῆς, καὶ μόνῳ αὐτῷ ἐχρῆτο· βάκτρον τ' ἀνέλαβε καὶ πήραν. πρῶτον δὲ καὶ Νεάνδης [fr. 15 F.H.G. III p. 5 = 84 F 24 F.Gr.Hist. II A p. 196] φησὶ διπλῶσαι δοίμάτιον. Σωσικράτης δ' ἐν τρίτῃ Διαδοχῶν [fr. 19 F.H.G. IV p. 503] Διόδωρον τὸν Ἀσπένδιον, καὶ πώγωνα καθεῖναι καὶ πήρην καὶ βάκτρον χρῆσθαι. (14) τοῦτον μόνον ἐκ πάντων Σωκρατικῶν Θεόπομπος [fr. 280 F.H.G. I p. 326 = 115 F 295 F.Gr.Hist. II B p. 600] ἐπαινεῖ καὶ φησι δεινόν τ' εἶναι καὶ δι' ὁμιλίας ἐμμελοῦς ὑπαγαγέσθαι πάνθ' ὄντινούν. δῆλον δ' ἐκ τῶν συγγραμμάτων καὶ τοῦ Ξενοφῶντος Συμποσίου [9 τοῦτον . . . 12 Συμποσίου = ARSEN. p. 109, 20-23]. δοκεῖ δὲ καὶ τῆς ἀνδρωδεστάτης Στωικῆς κατάρξαι· ὅθεν καὶ Ἀθήναιος ὁ ἐπιγραμματοποιὸς περὶ αὐτῶν φησιν οὕτως [Anth. Pal. IX 496]:

ὦ Στωικῶν μύθων εἰδήμονες, ὦ πανάριστα
δόγματα ταῖς ἱεραῖς ἐνδέμενοι σελίσιν,
τὰν ἀρετὰν ψυχᾶς ἀγαθὸν μόνον· ἅδε γὰρ ἀνδρῶν
μούνα καὶ βιοτὰν εὖσατο καὶ πόλις.
σαρκὸς δ' ἡδυπάθημα φίλον τέλος ἀνδράσιν ἄλλοις,
ἡ μία τῶν Μνήμης ἤνυσε θυγατέρων.

(15) οὗτος ἡγήσατο καὶ τῆς Διογένους ἀπαθείας καὶ τῆς Κράτητος ἐγκρατείας καὶ τῆς Ζήνωνος καρτερίας, αὐτὸς ὑποδέμενος τῇ πόλει τὰ θεμέλια. ὁ δὲ Ξενοφῶν ἡδιστον μὲν εἶναι περὶ τὰς ὁμιλίας φησὶν αὐτόν, ἐγκρατέστατον δὲ περὶ τᾶλλα [= EUDOC. violar. 96 p. 95, 13-96, 5]. cf. SUID. s.v. καθεῖναι.

Diog. Laert. VI 13-15: Viedol rozhovory [scil. Antisthenés] v gymnázii Kynosarges¹ blízko pri jeho bráne. Preto vraj niektorí podľa tohto miesta pomenovali aj kynickú školu.² Prezývali ho aj Haplokyón.³ Ako prvý si však zdvojiť plášť – tak hovorí Dioklés – a žiaden iný si vraj už neobliekal.⁴ Okrem toho si zobral aj palicu a žobrácku tašku.⁵ Neanthés o ňom hovorí [fr. 15 F.G.H. III p. 5 = 84 F 24 F. Gr. Hist. II A p. 196], že si ako prvý zdvojiť odev.⁶ Sósikratés⁷ však v tretej knihe „Postupností“ [fr. 19 F.H.G. IV p. 503] hovorí o Diodórovi

z Aspendu,⁸ ktorý si vraj nechal narásť aj bradu a nosil žobrácku tašku a palicu.⁹ (14.) Tohto ako jediného zo všetkých sókratovcov chváli Theopompos¹⁰ [fr. 280 F.H.G. I p. 326 = 115 F 295 F. Gr. Hist. II B p. 600], keď o ňom hovorí, že mal vynikajúce schopnosti a že si prostredníctvom svojho ladtého vystupovania v spoločnosti dokázal získať každého človeka.¹¹ Zjavné je to z jeho spisov, ale aj z Xenofónovho diela *Symposion* [9 τοῦτον ... 12 Συμπόσιον = Arsen. p. 109, 20-23]. Zdá sa, že bol aj iniciátorom zmužilej školy stoických filozofov.¹² Preto o nich aj epigrammatik Athénaios píše [*Anth. Pal.* IX 496]:

*Najlepší znalci, čo stoické náuky najlepšie vedia,
zverujú posvätným stránkam múdrosti podstatu tejto:
zdatnosť je jediným dobrom, čo dokáže prijímať duša,
zdatnosť, čo jediná vie zachrániť mužov i mestá.
Telesnú rozkoš, čo zmyslom života ostatných bude,
dostala jediná z Múz,¹³ ktoré sú dcérami Mnémé.*

(15) Antisthenés bol aj na počiatku Diogenovej necitlivosti,¹⁴ Kratétovej zdržanlivosti a Zénónovej vytrvalosti tým, že stanovil základné princípy fungovania štátu.¹⁵ Xenofón o ňom hovorí, že v spoločenskom styku bol mimoriadne príjemný, v ostatnom vraj nadovšetko umiernený. [= Eudoc. *violar.* 96 p. 95, 13-96,5]. cf. *Suid.* s.v. *καθεῖναι*.

Komentár: Podľa Diogenovej správy Antisthenés cvičil svojich stúpcov vo vedení rozhovorov (*διαλέγειν*), t. j. vyučoval ich podobným spôsobom ako Sókratés, ktorý otázkami nabádal svojich spolubesedníkov, aby zdôvodňovali svoje názory a postoje.

Wiliam K. C. Guthrie (*Sophists*, s. 306) je presvedčený o tom, že Antisthena nasledovala menšia skupina žiakov a hoci „škola“ nemala uzavretú štruktúru ako Akadémia alebo Lykeion, mohla mať aspoň stále miesto pri Kynosargu. Guthrieho názor by podporili najstaršie zmienky o Antisthenovi (porovnaj Xenoph., *Symp.* 4,44), v ktorých sa hovorí, že tak ako jeho učil Sókratés, aj on učí svojich priateľov: ...*štedro ponúkam všetkým priateľom a komukoľvek, kto chce, dávam z bohatstva svojej duše.* Taktiež Aristotelés sa zmieňuje o akýchsi „antisthenovcoch“ (*οἱ Ἀντισθενεῖοι*; zl. V A 150), ale možno má na mysli ľudí, ktorí *zmýšľajú podobne ako Antisthenés*, čo by korešpondovalo s charakterom tejto pasáže z *Metafyzik.* Donld R. Dudley (*A History of Cynicism*, s. 2) upozorňuje na to, že Aristotelés nepoužíva meno „kynici“, ale „antisthenovci“, čo podľa neho naznačuje, že Aristotelés nechápe prívržencov Antisthena ako kynických mysliteľov, t. j. nedáva ich do priamej súvislosti s Diogenom.

Na margo pokusov historikov rozhodnúť o tom, či kynici vytvorili školu

a kto bol jej zakladateľom, hovorí L. Navia, že sú neplodné. Kynici nikdy nevytvorili školu v tradičnom zmysle slova, takže nemohli mať ani svojho formálneho zakladateľa. Kynizmus je určitý postoj, ktorý sa nedá jednoznačne vymedziť – jeho prvky nachádzame ešte pred pôsobením Diogena alebo Antisthena, napr. u Sókrata, Démokrita alebo Hérakleita. Porovnaj L. Navia (*Classical Cynicism*, s. 20): *Cynicism was never a 'school' in a formal sense. Hence, it could not have been 'founded' either by a philosopher or in a given place. It was a movement, or rather an attitude of amorphous contours and characteristics, accompanied by a set of convictions, for which reason it is futile to assign a beginning date or a single originator. It was already present in Socrates – to some extent and in some ways – and could even be discerned in some of the Presocratic philosophers. Heraclitus contempt for the customs and opinions of the many, and his critique of religious beliefs and rituals, no less than his aloofness from the political world, reveal themes well exploited and fully expanded by the Cynics. The roots of certain Cynic ideas in the ethics of Democritus can be identified, and other examples of the presence of Cynicism among the Presocratics can be adduced, including instances in which Sophistical thought anticipated Cynic ideas.*

¹ Kynosarges (Κυνόσαργες) bolo cvičisko vybudované za aténskymi hradbami – meno dostalo podľa „psieho mäsa“ alebo „bieleho psa“ (resp. „rýchleho psa“; κύων ἄργός; porovnaj homérske spojenie κύνες ἄργοι, „rýchli psi“; porovnaj *Il.* 18.283 atď.), ktorý sa objavuje v príbehu o Diónovi a Hérakleovi (I. M. Nachov prekladá Κυνόσαργες spojením Белая собака; porovnaj Философия киников, s. 41). Pripomeňme, že Héraklés sa stane pre kynikov legendárnym protokynikom. Z hľadiska kynizmu ako hnutia búriaceho sa proti konvenciám obce je zaujímavé, že Kynosarges bolo vyhradené pre tých, ktorí nemali „čistú krv“, pre tzv. νόθοι („bastardi“), t. j. pre deti pochádzajúce z nezákonných zväzkov – narodili sa otrokyniam, hetéram alebo cudzinkám bez aténskeho pôvodu (porovnaj Demosth. 23.213; Herod., *Hist.* 5.63; 6.116). Nečistý pôvod mal aj Antisthenés – s týmto motívom sa spája viacero príhod kynického charakteru (porovnaj Diog. Laert. VI 1; VI 4; VI 11; VI 12; porovnaj Diog. Laert. II 31). Aj napriek spomenutým okolnostiam je nanajvýš nepravdepodobné, že Kynosarges bolo miestom „školy kynikov“, pretože Diogenés a jeho grécki nasledovníci si zakladali na individualizme, t. j. odmietali založiť akúkoľvek školu; inými slovami boli ἄτοποι, „bez miesta“ (porovnaj Diog. Laert. VI 22 o Diogenovi, ktorý „užíval každé miesto na všetky veci“). Legenda o kynickej škole, ktorú údajne založil Antisthenés, vznikla zrejme až v helenistickej doxografii. Ku Kynosargu pozri bližšie: Billot, M.-F.: „Le Cynosarges. Histoire, mythes et archéologie“; Billot, M.-F.: „Antisthène et le Cynosarges dans l'Athènes des Ve et IVe siècles.“

² Iný etymologický výklad neodvodzuje meno „kynik“ od gymnasia Kynosarges, ale od „psa“, t. j. od *psieho spôsobu života*, ktorý kynici obdivovali a napodobňovali (porovnaj Diog. Laert. VI 60 o tom, čo robí kynik-pes: „zaliečam sa tým, ktorí mi dávajú, štekám na tých, ktorí mi nedávajú a hryziem do ničomníkov“). Prezývka „pes“ pravdepodobne patrila až Diogenovi (Διογένης ὁ κύων) a v helenistických doxografiách sa začala spájať s Antisthenom. K najstarším zachovaným správam patrí verš, ktorý údajne napísal Kerkidas z Megalopolis (porovnaj Diog. Laert. VI 77) o Diogenovi, „nebeskom psovi“ (οὐράνιος τε κύων). Jedna zaujímavá, hoci nejasná zmienka u Aristotela (*Rhet.* 1411a24) naznačuje, že výraz „pes“ (ὁ κύων) by mohol patriť už Antisthenovi (o ktorom sa Aristotelés vo svojich spisoch viackrát zmieňuje) alebo Diogenovi (o ktorom sa však nezmieňuje ani raz). Viacerí bádatelia si myslia, že ide o Diogena (porovnaj napr. Kennedyho anglický preklad, Aristotle: *On Rhetoric*, s. 220: *Diogenes [the Cynic] called fast food shops „the Attic common mess“*) – pravdepodobnejšie však je, že Aristotelés má na mysli Antisthena (porovnaj Goulet-Cazé, „Who was the First Dog?“, s. 414-415).

V II. kn. Platónovej *Ústavy* narazíme na zvláštnu charakteristiku dokonalých strážcov, ktorí sú pripodobnení k psom (376b): dobrí strážni psi majú filozofickú povahu (ὡςληθαῖς φιλόσοφον – „filozofickú“ v etickom význame), lebo milujú tých, ktorých poznajú, čo z nich robí φιλομαθεῖς, „milovníkov znalosti“. Rovnakým spôsobom charakterizuje Elias vo svojom komentári k Aristotelovi kynikov, medzi ktorých zatatáva aj Antisthena; porovnaj Elias (olim David), *In Aristot. Cat. commentarium* 111.24-29: τετάρτη δὲ ὅτι διακριτικὸν ζῷον ὁ κύων γνῶσει καὶ ἀγνοίᾳ τὸ φίλον καὶ τὸ ἀλλότριον ὀρίζον· ὃν γὰρ γινώσκει, νομίζει φίλον εἶναι, καὶ εἰ ὀπάλον ἐπιφέρειτο, ὃν δ' ἀγνοεῖ, ἐχθρόν, καὶ εἰ δέλεαρ ἐπιφερόμενος εἴη· οὕτως οὖν καὶ οὗτοι τοὺς μὲν ἐπιτηδείους πρὸς φιλοσοφίαν φίλους ἐνόμιζον καὶ εὐμενῶς ἐδέχοντο, τοὺς δὲ ἀνεπιτηδείους ἀπήλαυνον δίκην κυνῶν κατ' αὐτῶν ὑλακτοῦντες („... po štvrté, že kynik je živočích schopný rozlišovať to, čo je mu milé, od cudzieho na základe poznania a nevedomosti. Lebo ak niekoho pozná, považuje ho za priateľa a vôbec mu neprekáža, že by naňho vytiahol hoci aj kyjak. Ak však niekoho nepozná, bude ho mať za nepriateľa aj vtedy, keby mu hneď popod nos preťahoval medové motúzy. Podobne aj oni považovali za priateľov a láskavo prijímali všetkých, ktorí boli vhodní pre filozofiu, nevhodných však od seba odháňali a zúrivo na nich štekali ako psi“).

J. Adam (*The Republic of Plato*, zv. I., s. 108) na základe podobnosti medzi Platónovým textom a Eliasovým (Davidovým?) komentárom k Aristotelovi poznamenáva (v súlade s Dümmlerovým názorom), že Platón hovorí v *Ústave* 376b o kynikoch, pričom používa ich vlastnú obrazovú reč, keď prirovnáva konanie človeka k správaniu sa psov. Proti Adamovmu názoru by sme mohli namietnuť, že je málo pravdepodobné, aby v čase písania *Ústavy* existovala

kynická etika v nejakej prepracovanej podobe. Existovala antisthenovská etika, ale zrejme bez nálepky „kynická“, ktorú k nej pridali až neskorší doxografi, v snahe zdôrazniť sókratovský pôvod kynizmu (porovnaj V A 22 – 26).

Je tu však ešte jedna zaujímavá okolnosť: Motív „psa“ by mohol pochádzať od Antisthena, ak vezmeme do úvahy titul *O psovi*, zaradený medzi jeho homérske práce (porovnaj V A 41). Spis sa mohol zaoberať mýtickým psom Argom, ktorý spoznal Odyssea napriek jeho prestrojeniu a vzápätí nato zomrel. Staručký Argos mohol byť antisthenovským obrazom vernosti a vytrvalosti, ktorá chýbala Odysseovým blízkym – podobnou indiferentnosťou voči vonkajším okolnostiam je vyzbrojený aj Antisthenov Odysseus (porovnaj Weber, *De Dione Chrysostomo Cynicorum Sectatore*, s. 110 a n.; Lulofs, *De Antisthenis studiis rhetoricis*, s. 58; Richardson, „Homerick Professors in the Age of the Sophists“, s. 84).

³ Prívlastok *ἀπλοκύνων* (doslova „jednoducho pes“; porovnaj Plut., *Brut.* 34; LSJ, s. v., s. 190) = prezývka kynika, ktorý nosí jednoduchý plášť namiesto dvojitého.

Ch. Chappuis to prekladá do francúzštiny ako *véritable chien* (porovnaj *Antisthene*, s. 12); H. Niehues-Pröbsting to prekladá do nemčiny ako *schlechtweg Hund* (porovnaj *Der Kynismus des Diogenes und der Begriff der Zynismus*, s. 19); L. Navia to prekladá do angličtiny výrazom *Absolute Dog* (porovnaj *Antisthenes of Athens*, s. 2, 5, 15, 27, 63, 146); I. M. Nachov (porovnaj *Философия киников*, s. 42) to prekladá do ruštiny ako *обычная собака*.

Historicky nedokážeme doložiť, že Antisthenés mal prívlastok *κύνων* v kynickom význame (porovnaj H. Niehues-Pröbsting, *Der Kynismus des Diogenes und der Begriff des Zynismus*, s. 19). Diogenés vraj označil za „psa“ aj Aristippa, ktorého nazval „kráľovským psom“ (*Διογένης βασιλικὸν κύνα ἔλεγεν αὐτόν*; porovnaj Diog. Laert. II 66). Diogenés Laertský však nespomína zdroj, z ktorého čerpá prívlastky pre Antisthena a Aristippa. Navyše v klasických Aténach sa slovo *κύνων* pomerne často používalo ako nadávka, preto by sme ho nemali vzťahovať iba na kynikov.

Antisthenova prezývka *Haplokyón* (*ἀπλοκύνων*) nie je dostatočným dôvodom na to, aby sme ho považovali za prvého kynika (porovnaj H. D. Rankin, *Sophists, Socrates, and Cynics*, s. 228). Aj keď sa kynici inšpirovali Antisthenom, historické zdroje nepotvrdzujú, že by on sám viedol kynický spôsob života. Porovnaj Strabónovu správu, ktorá mohla vychádzať z najstarších kynických textov (XVI. 83-84): Onésikritos (okolo 380 – 305 pred Kr.) tu odpovedá na otázku indického nahého mudrca, či sa nejaký Grék rozhodol pre asketický život, že tak učinil Pythagoras, Sókratés, Diogenés a takisto on, Diogenov žiak... O Antisthenovi sa teda vôbec nezmieňuje. Ani Kratés neuvádza medzi svojimi vzormi Antisthena (porovnaj Diog. Laert. VI 93). Tzv. Stredná komédia sa takisto nezmieňuje o Antisthenovi – zaujímavé je, že keď autori komédií uvádza-

jú príklad chudoby a askézy, tak pripomínajú pythagorovcov, ale nezmieňujú sa o Antisthenovi. Až neskoršie rímske pramene dávajú Antisthena do priamej súvislosti s Diogenom (Dio, Epictetus, Aelianus, Stobaeus, Diogenes Laertius, *Suidas*). Zdá sa, že legenda o Diogenovej výchove u Antisthena vznikla niekde medzi Onésikritom a Epiktétom. D. roku Dudley (*A History of Cynicism*, s. 2-4) naznačuje historické okolnosti vzniku tejto legendy, pričom vychádza z príbehu o Zénónovi z Kitia (porovnaj Diog. Laert. VII 2), ktorý pri čítaní 2. knihy Xenofónových *Spomienok* zatúžil po učiteľovi, akým bol Sókratés, a keď sa opýtal kníhkupca, kde by našiel takého muža, ten mu poradil, aby nasledoval Kratéta, ktorý práve prechádzal popri obchode. Kynici boli v očiach raných stoikov bezprostrednými dedičmi sókratovskej tradície, ku ktorej sa otvorene hlásili. Rímskym stoikom zrejme pripadalo úplne prirodzené, keď vkladali medzi Diogena a Sókrata ako chýbajúci článok Antisthena. Samotná legenda o Antisthenovi –kynikovi vznikla zrejme v dielni alexandrijských doxografov, ktorí vytvárali „nástupníctvá filozofov“, tzv. *διαδοχαί* (porovnaj Hicks v úvode k anglickému vydaniu Diogenových *Životopisov*, Loeb Classical Library, s. xxiv). Pôvodcom legendy mohol byť Sótión z Alexandrie (okolo 200 – 170 pred Kr.), ktorého nasledovali Hérakleídés z Lembu a Sósikratés z Rhodu. Na konci alexandrijského obdobia sa nástupníctvá udomácnili natoľko, že autori v 1. stor., ako bol Dioklés alebo Pamphilus, o nich už nepochybovali.

⁴ *Ako prvý si zdvojit plášť a žiaden iný si už neobliekal* – t. j. nenosil chitón. Správa spisovateľa Diokla z Magnésie (1. stor. pred Kr.), ktorý sympatizuje s kynizmom, je pochybná.

⁵ Obraz Antisthena ako žobráka nezodpovedá starším správam, ktoré referujú o tom, že Antisthenés vlastnil menší majetok. Oveľa dôveryhodnejší je Xenofónov opis Antisthena (porovnaj *Symp.* 3,8 = V A 81).

⁶ Neanthés z Kyziku (spisovateľ 3. stor. po Kr.) hovorí, že Antisthenés nosil „zdvojené oblečenie“ (*διπλῶσαι*), čo by mohlo znamenať, že sa obliekal veľmi jednoducho – podobne ako Sókratés (porovnaj *AK*, s. 37).

⁷ Historik Sósikratés z Rhodu (pribl. 130 pred Kr.) patril spoločne s Diogenom Laertským a ďalšími doxografmi k spisovateľom, ktorí písali pod vplyvom spisu *Διαδοχαί* od Sótióna z Alexandrie (3. – 2. stor. pred Kr.).

⁸ Diodóros z Aspenda bol pythagorovec zo 4. stor. pred Kr., ktorý sa hlásil ku kynickému asketickému spôsobu života.

⁹ Helenistickí Gréci a Rimania cisárskej doby poznajú kynika na prvý pohľad; prezrádza ho jeho výzor: zarastená tvár, neupravený odev, charakteristický tenký vrchný plášť (*τερίβων*), ktorý slúži zároveň ako prikrývka na spanie, cez plece prehodená kapsa (*πήρα*), v ktorej sa nachádza celý majetok, palica (*βακτηρία*); to všetko sú čitateľné znaky tuláka, ktorý nie je doma v žiadnom meste, pretože jeho domovom je celý svet. Doxografi pripísali niektoré z týchto

znakov Antisthenovi, ale je málo pravdepodobné, že by už Antisthenés pôsobil na svojich súčasníkov ako žobrák bez domova. V klasických Aténach by to spôsobovalo pomerne veľký rozruch, zrejme oveľa väčší ako v neskorších helenistických mestách, takže by sa to prejavilo aj v Xenofónovom obraze Antisthena. Bližšie ku kynickému vzhľadu pozri M.-O. Goulet-Cazé, „Le livre de Diogène Laërce: analyse de sa structure et réflexions méthodologiques“, *ANRW*, zv. II.36.6, s. 3961-3964; M.-O. Goulet-Cazé, *L'Ascèse Cynique*, s. 57 a n.

¹⁰ Theopompos z Chia bol historik a rečník z prelomu 4. – 3. stor. pred Kr., žiak slávneho Isokrata, súčasník Aristotela a obdivovateľ Antisthena. Zachované antické správy naznačujú, že Theopompos bol dobre oboznámený so sókratovskou filozofiou. Antisthena považoval za rivala Platóna v následníctve Sókratovho odkazu (porovnaj zlomky F259, F275, F295, F359, ktoré útočia na Platónove dialógy; G. S. Shrimpton, *Theopompos the Historian*). Theopompos podľa všetkého prijal Antisthenovu kritiku Platónovho chápania definícií a teórie ideí a pravdepodobne si osvojil zásady antisthenovskej etiky. Bližšie pozri M. A. Flower, *Theopompos of Chios*, s. 95-97.

¹¹ Zdá sa, že pre antickú doxografiu bolo Antisthenovo dielo dôležitým zdrojom správ o sókratovskej etike, čo sa prejavovalo chválou jeho charakteru. Staršie správy však zobrazujú Antisthena inak: Napríklad v Xenofónovom *Symposiu* (4,34-44) je Antisthenés vykreslený (v protiklade k ostatným spoločníkom pri pitke) ako pomerne prchký a skôr nevychovaný muž – takýto obraz Antisthena by korešpondoval s neskorším postojom kynického individualizmu.

¹² Táto správa mohla mať pôvod u Sótióna (porovnaj *Doxographi Graeci*, s. 147-153) a jej cieľom mohlo byť čo najväčšie priblíženie stoikov k Sókratovi (porovnaj *AF*, s. 120). Alexandrijský historik Sótión (3. – 2. stor. pred Kr.) bol pravdepodobne prvým doxografom, ktorý dával filozofov do vzťahu učiteľ – žiak a zaraďoval ich do jednotlivých škôl (tzv. milétska škola, tzv. eleatská škola atď.). Doxografická literatúra označovala kynizmus takmer bez výhrad za „školu“ (*αἵρεσις*) rovnocennú stoickej, platónskej alebo peripatetickej škole (porovnaj Diog. Laert. VI 104). Jedinú známu výnimku medzi doxografmi tvorí Hippobotos (*Ἰππόβοτος*; okolo roku 200 pred Kr.), ktorý v spise *Περὶ αἱρέσεων* odmietol zaradiť kynikov (spolu s eleatmi a dialektikmi) medzi deväť etických škôl (porovnaj Diog. Laert. I 19). Ostatní alexandrijskí doxografi označovali za zakladateľa kynickej (resp. stoickej) školy Antisthena (porovnaj Diog. Laert. I 18: ἀπὸ Ἀντισθένην). Pre Diogenove *Životopisy* je príznačné, že kynikov oddelil od ostatných sókratovských škôl a venoval im samostatnú VI. knihu, aby zdôraznil ich spriaznenosť so stoikmi (porovnaj Mejer, „Diogenes Laertius and the Transmission of Greek Philosophy“, *ANRW*, s. 3576-3577).

¹³ *Jediná z Múz*, t. j. Erato („Vytúžená“ od slova ἔρως; porovnaj Apollonius Rhodius, *Argonautica* III Il 1-5), Múza lyrickej, najmä ľúbostnej poézie.

¹⁴ ἀπαθεία („necitlivosť“, „nezraniteľnosť“, „ľahostajnosť“, „nezáujem“); *opp.* πάθος (porovnaj Aristot., *EN* 1104 b 24, *De An.* 429a29 atď.); v stoickej terminológii, ktorá mohla ovplyvniť aj Diogenovu formuláciu, znamená ἀπαθεία „oslobodenie sa od vášní“, „odolnosť voči vášňam“ (porovnaj Epictet., *Dissert.* 4.6.34, Plut. 2.82f atď.).

Kynická ἀπαθεία neznamená stav akejsi úplnej bezcitnosti, *apatie*. Práve naopak – je vyjadrením života na spôsob Olympanov, ktorí sú šťastní a k svojmu šťastiu už nepotrebuju nič iné. *Apatheia* je spätá so sebestačnosťou (αὐτάρκεια) a schopnosťou rozumne rozhodovať o svojom živote. Kynik je ἀπαθής („bez útrap“), lebo je oslobodený od všetkých rušivých citov a vášní.

¹⁵ Diogenés Laertský sa pokúša spojiť Antisthena so stoikmi a stoickými názormi na spoločnosť. Predstava o priamej nadväznosti stoikov na Sókrata a kynikov (Σόκράτης → Antisthenés → Diogenés → Kratés → Ζένόν) vznikla pravdepodobne medzi stoickými spisovateľmi, ktorí pomocou nej dokazovali svoj „sókratovský rodokmeň“. Alebo bol pôvodcom legendy samotný Diogenés Laertský (porovnaj Diog. Laert. I 14-15; VI 2; VI 21). Pripomeňme, že posledná generácia stoikov vôbec nepochybovala o svojom sókratovsko-kynickom rodokmeni (porovnaj Epictetus, *Dissert.* 1.17.12 n.). Otázku stoického vplyvu na VI. kn. *Životopisov* Diogena Laertskeho podrobne rozoberá M.-O. Goulet-Cazé (*L'Ascèse Cynique: Un commentaire de Diogene Laërce VI 70-71*).

K obrázku 6 porovnaj nápis pod Diogenovou bronzovou sochou, korú údajne vytvorili jeho spoluobčania (Diog. Laert. VI 78):

γηράσκει καὶ χαλκὸς ὑπὸ χρόνου, ἀλλὰ σὸν οὔτι
κῦδος ὁ πᾶς αἰὼν, Διόγενες, καθελεῖ
μοῦνος ἐπεὶ βιοτᾶς αὐτάρκεια δόξαν ἔδειξας
θνατοῖς καὶ ζῶας οἴμον ἐλαφροτάταν.

*Staroba chytá sa síce aj bronzu, tvoju však slávu preveľkú,
Diogenes, nezničí celučký vek.
Ty si ukázal cestu samostatného žitia,⁵³
ty si ukázal ľudom, ako je najľahšie žiť*

(prel. M. Okál).

⁵³ Alternatívny preklad: „Lebo ty jediný si ukázal samostatný názor na žitie.“

Obrázok 6:

Mramorová plastika Diogena ako žobráka. Moderná rekonštrukcia rímskej sošky (výška 54,6 cm s podstavcom, 49 cm bez podstavca), ktorá bola vytvorená pravdepodobne podľa gréckeho originálu zo 4. – 2. stor. pred Kr. (*Villa Albani*, inv. 942, Roma; fotografia: Fratelli Alinari). Rekonštruovanú podobu Diogena by potvrdzovali dve (rozdelené?) časti plastiky – prvá (torzo, hlava, ramená a pravé stehno) sa nachádza v New Yorku (*The Metropolitan Museum of Art*), druhá (ľavá noha so psom) v Neapole (*Museo archeologico nazionale*). Niektorí historici spochybňujú autenticitu rekonštruovanej podoby sochy (porovnaj poznámky W. Amelunga, „Notes on Representations of Socrates and of Diogenes and Other Cynics“, s. 281-296), avšak aj keby išlo o vernú kópiu helenistického originálu, viaceré znaky nasvedčujú, že vyobrazenie Diogena ako starého muža so žobráckou palicou, s miskou a so psom sa zakladá na idealizovanej podobe kynického filozofa (čo dosvedčujú okrem iného aj zachované vyobrazenia ďalších starovekých kynikov).

VA 23

SUID. s.v. Ἀντισθένης: Ἀντισθένης Ἀθηναῖος, ἀπὸ ἐρητόρων φιλόσοφος Σωκρατικός, ὅστις Περιπατητικὸς ἐκλήθη πρῶτον, εἶτα ἐκύνισεν [. . .] οὗτος οὖν καὶ τῆς Κυνικῆς κατήρξατο φιλοσοφίας, ἥτις οὕτως ἐκλήθη διὰ τὸ ἐν Κυνοσάργει τῷ γυμνασίῳ διδάσκει αὐτόν. καὶ Διογένους δὲ καθηγητῆς γέγονε τοῦ Κυνὸς καὶ τῶν λοιπῶν. [= HESYCH. MILES. *onomat.* LXI p. 16, 12-21]. *de Antisthenis secta* cf. *DIOG. LAERT.* II 47 [= I H 5] *et quae collegimus supra I H 8 et 9.*

Suid. s.v. Ἀντισθένης: Antisthenés z Atén, sókratovský filozof, pôvodne rečník, ktorého najskôr nazývali peripatetikom,¹ neskôr však začal viesť život kynika... Stojí teda na počiatku kynickej filozofie, ktorá sa tak nazýva preto, lebo vyučoval v gymnázii Kynosarges. Antisthenés mal okrem iných za žiaka aj Diogena, ktorý mal prezývku „pes“. [= Hesych. Miles. *onomat.* LXI p. 16, 12-21]. O Antisthenovej škole porovnaj *Diog. Laert.* II 47 [= I H 5 SSR] a zlomky uvedené pod I H 8 a I H 9 SSR.

Komentár: Vzťah Antisthena – učiteľa k Diogenovi-žiakovi nie je historicky doložitelný. Upozornili na to viacerí historici: Paul Natorp (*RE*, zv. I, coll. 2538 – 2545), J. Geffcken (*Griechische Literaturgeschichte*, II, s. 30 a n.), E. Schwartz (*Charakterkopfe aus der Antike*, s. 123 a n.), Wilamowitz-Moellendorff (*Platon*, zv. II., s. 162-164), Donald R. Dudley (*A History of Cynicism*, s. 2-3) v opozícii voči Zellerovi (*Die Philosophie der Griechen*, II/1, s. 280-281) či voči Überwegovi (*Grundriß der Geschichte der Philosophie*, zv. I., s. 160), ktorí považovali Antisthena za „zakladateľa kynickej školy“. Z novších príspevkov k tejto diskusii porovnaj. napr. Goulet-Cazé („Kynismus“, s. 970).

Stručne: Vieme, že Diogenés zomrel približne vo veku 90 rokov, údajne 13. júna 323 pr. Kr. (porovnaj Diog. Laert. VI 76, VI 79), t. j. v rovnaký deň ako Alexandros (aj keď je táto správa nadsadená, jej datovanie nie je nepravdepodobné), a vieme, že bol približne o 40 rokov mladší ako Antisthenés. Ak vezmeme do úvahy aféru s falšovaním peňazí v Sinópe (porovnaj Diog. Laert. VI 20-21 = V B 2 SSR), ktorú by sme mohli datovať takmer s istotou medzi rokmi 350 – 340 pred Kr. (porovnaj Long o vykopávkach falošných mincí zo Sinópe, „Diogenes, Crates, and Hellenistic Ethics“, s. 45), tak Diogenés sa nemohol stretnúť s Antisthenom, ktorý zomrel najneskôr roku 360, pokiaľ by nebol navštívil Atény ešte pred falšovateľskou aférou. D. R. Dudley odkazuje na výklad Seltmana, podľa ktorého Diogenés prišiel do Atén až po roku 340 pred Kr. a známym sa tu stal okolo roku 330 pred Kr. (porovnaj *A History of Cynicism*, s. 2-3). Podrobnejšie pozri G. Giannantoni, *SSR*, IV, Poznámka 21, s. 195-201, hlavne s. 199-201.

Na druhej strane musíme uznať, že medzi Antisthenom a Diogenom jestvuje určitá spriaznenosť (porovnaj Döring, „Diogenes und Antisthenes“, s. 125-150), ktorá však nemusela vzniknúť na základe ich osobného vzťahu, ale z myšlienkovej blízkosti (Diogenés sa prihlásil k antisthenovskému obrazu Sókrata).

¹ Lexikón *Súda* tu zrejme zamieňa nášho Antisthena s peripatetikom Antisthenom z Rhodu (*Ἀντισθένης Ῥόδιος*; 2. stor. pred Kr.). Bližšie pozri príslušné heslo v *RE*, zv. I, coll. 2537.

VA 24

CLEM. ALEX. *strom.* I, XIV 63, 3: Σωκράτους δὲ ἀκούσας Ἀντισθένης μὲν ἐκύνισε, Πλάτων δὲ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἀνεχώρησε.

Clem. Alex. *strom.* I, XIV 63, 3: Antisthenés bol najskôr Sókratovým žiakom, potom viedol život kynika. Platón sa však utiahol do Akadémie.

Komentár: Klémens pripomína názor, ktorý sa zrejme rozšíril až niekedy v 2. – 3. stor. po Kr. Jeho správa nemá žiadnu oporu v starších zdrojoch. Zaujímavý je protiklad, ktorý Klémens nenápadne kladie medzi dvoch sókratovcov: Platón sa rozhodol pre esoterický, uzavretý život v Akadémii, zatiaľ čo Antisthenés – pre tulácky život na očiach všetkých.

V A 25

GELL. *noct. att.* XIV 1, 29: *ut exsistant per huiuscemodi stellarum concursiones et similitudines, Socratae simul et Antisthenae et Platones.*

Gell. *noct. att.* XIV 1, 29: Takže sa na základe takéhoto druhu konjunkcií a podobností hviezd môžu zrodiť mnohí Sókratovia, a práve tak aj Antisthenovia a Platónovia.

Komentár: Aulus Gellius (2. stor. po Kr.) bol rímsky spisovateľ, autor spisu *Atické noci* (*Noctes Atticae*), ktoré sú viac-menej neusporiadanou zbierkou príbehov, anekdot a parafráz zo starších prác gréckych a latinských autorov, ku ktorým Gellius pripojil vlastné komentáre.

Kontext: Aulus Gellius v 1. kap. XIV. knihy parafrázuje Favorinovu prednášku zameranú proti tzv. Chaldejcom, ktorí vykladajú ľudský osud z pohybu a spájania hviezd. Naša pasáž je súčasťou jeho argumentácie, že rovnakou smrťou zomierajú ľudia, ktorí sa narodili za rozličných okolností.

V A 26

IULIAN. *orat.* IX [= VI] 8 p. 187 C: ἡγεμόνα μὲν οὐ ῥᾶδιον εὐρεῖν, ἐφ' ὃν ἀνενέγκαι χρεὴ πρῶτον αὐτό, εἰ καὶ τινες ὑπολαμβάνουσιν Ἀντισθένην τοῦτο καὶ Διογένην προσήκειν. τοῦτο γοῦν ἔοικεν Οἰνόμαος οὐκ ἀτόπως λέγειν „ὁ κυνισμὸς οὔτε ἀντισθενισμὸς ἐστὶν οὔτε διογενισμὸς.“ λέγουσι μὲν γὰρ οἱ γενναιότεροι τῶν κυνῶν ὅτι καὶ ὁ μέγας Ἡρακλῆς, ὥσπερ οὖν ἄλλων ἀγαθῶν ἡμῶν αἴτιος κατέστη, οὕτω δὲ καὶ τούτου τοῦ βίου παράδειγμα τὸ μέγιστον κατέλιπεν ἀνδρώποισι.

Iulian. *orat.* IX [=VI] 8 p. 187 C: Nie je ľahké nájsť prvého pôvodcu, od ktorého treba odvodzovať kynizmus, hoci niektorí si myslia, že to bol Antisthenés a Diogenés. Zdá sa, že veľmi vhodne o tom hovorí Oinomaos:¹ „Kynizmus nie je ani antisthenizmus, ani diogenizmus.“ Veď tí najlepší a skutočne praví predstavitelia kynizmu hovoria, že aj veľký Héraklés – podobne ako pre nás urobil

mnoho iných dobier – zanechal ľudstvu vo svojej osobe ten najkrajší vzor aj takéhoto spôsobu života.

Komentár: Antisthenov obraz poloboha Hérakla, ktorý sa rozhodne pre namáhavú cestu k zdatnosti (porovnaj Diog. Laert. VI 105) bude etickým vzorom pre neskorších kynikov, ktorí budú rozvíjať túto mýtickú tému prostredníctvom viacerých literárnych žánrov.

¹ Oinomaos z Gadár bol kynik pôsobiaci počas Hadriana (2. stor. po Kr.); v duchu kynickej *parrhésie* napísal spis útočiaci na pravdivosť veštíeb.

Slová *ὁ κυνισμὸς οὔτε ἀντισθενισμὸς ἐστὶν οὔτε διογενισμὸς* („kynizmus nie je ani antisthenizmus, ani diogenizmus“) by sme mohli vyložiť v tom zmysle, že kynizmus je životný postoj, ktorý prijalo mnoho mužov nezávisle od Antisthena alebo Diogena (porovnaj W. Desmond, *Cynics*, s. 15: „*there were always men who practiced this philosophy; for it seems to be in some ways a universal philosophy, and the most natural*“).

De ratione inter Antisthenem et Platonem intercedente **Vzťah Antisthena a Platóna**

V A 27

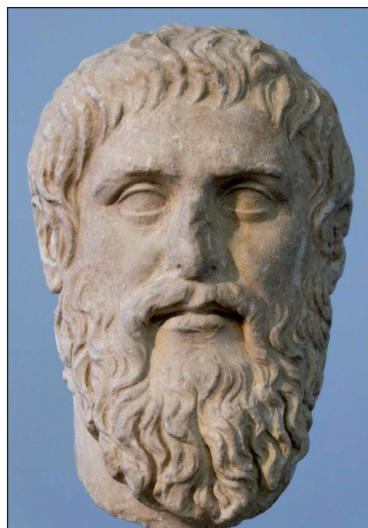
DIOG. LAERT. VI 7: ἔσκαωπτέ τε [*scil. Antisthenes*] Πλάτωνα ὡς τετυφωμένον. πομπῆς γοῦν γενομένης ἵππον θεασάμενος φρυακτὴν φησι πρὸς τὸν Πλάτωνα, „ἐδόκεις μοι καὶ σὺ ἵππος ἂν εἶναι λαμπρυντής.“ τοῦτο δὲ ἐπεὶ καὶ συνεχὲς ὁ Πλάτων ἵππον ἐπῆνει. καὶ ποτ' ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν νοσοῦντα καὶ θεασάμενος λεκάνην ἔνθα ὁ Πλάτων ἐμημέκει ἔφη, „χολὴν μὲν ὀρῶ ἐνταῦθα, τῦφον δὲ οὐχ ὀρῶ.“ [= ARSEN. p. 108, 5-11].

Diog. Laert. VI 7: Antisthenés sa vysmial z údajnej Platónovej namyslenosti. Keď uvidel počas sprievodu neskrotného erdžiaceho koňa, povedal Platónovi: „Aj ty mi pripadáš, akoby si bol pyšný kôň.“¹ Povedal to aj preto, lebo Platón koňa neprestajne chválil. A keď raz prišiel k Platónovi, ktorý bol práve chorý, zazrel nádobu, do ktorej vracal. Vtedy povedal: „Žlč tu vidím, ale pýchu nie.“ [= Arsen, p. 108, 5-11].

Komentár: Proti údajnej Platónovej pýche a namyslenosti doxografická literatúra stavia Antisthenovo pokorné zmýšľanie (porovnaj zl. V A 111 SSR z Klémensa).

Obrázok 7:

Mramorová busta Platóna. Jedna zo zachovaných rímskych kópií idealizovaného portrétu filozofa, ktorý vytvoril grécky sochár Silanión pre aténsku Akadémiu po Platónovej smrti, t. j. po roku 348/347 pred Kr. (*Musei Capitolini*, Roma). Podľa Diogena Laertskeho (III 25), ktorý sa odvoláva na 1. knihu Favorinových *Spomienok*, sochu nechal zhotoviť Peržan Mithradatés s týmto nápisom: *Μιθραδάτης Ῥοδοβάτου Πέρσης Μούσαις εἰκόνα ἀνέθηκε Πλάτωνος, ἣν Σιλανίων ἐποίησε* (Peržan Mithradatés, syn Rodobaton, venoval Múzam sochu Platónovu, ktorú zhotovil Silanión).

¹ O Platónovi a tzv. konskej pýche (*ἵπποτυφία*), t. j. o namyslenosti, ktorá občas premôže jazdca na koni, pozri Diog. Laert. III 39. Bližšie pozri F. D. Caizzi, „*Τῦφος*: Contributo alla storia di un concetto“, s. 53-66.

V A 28

DIOG. LAERT. VI 3: ἀκούσας ποτὲ ὅτι Πλάτων αὐτὸν κακῶς λέγει, „*βασιλικόν*,“ ἔφη [scil. *Antisthenes*], „*καλῶς ποιοῦντα κακῶς ἀκούειν*.“

Diog. Laert. VI 3: Keď vraj raz počul, ako ho Platón ohovára, povedal [scil. *Antisthenes*]: „Je znakom kráľov, že ho tupia, keď robí dobre.“

Komentár: Porovnaj Dio Chrysost. *orat.* XLVII (30) 25 [= V A 86]: *Nieкто povedal, že aj stav charakteristický tým, že človek robí dobre a pritom má zlé povest', je príznačný pre kráľovské povahy. Sókratovská literatúra často využíva metaforu kráľa na označenie človeka s najlepšou schopnosťou sebaovládania (porovnaj príklad βασιλική τέχνη v súvislosti s umením dobrého života v Platónovom Euthydémovi 288d-292e).*

V A 29

STOB. III 2, 40: Σωκρατικός ὁ κυνικός ἀκούσας ποτὲ πονηροῦ τὸν τρόπον κακῶς

λέγοντος Πλάτωνα „παῦσαι“ ἔφη „οὔτε γὰρ κακῶς λέγων ἐκεῖνον πιστευθήσῃ οὔτε ἐκεῖνος σὲ ἐπαινῶν.“

Stob. III 2, 40: Keď raz počul tento kynický filozof, Sókratov žiak, ako mravne skazený človek tupí Platóna, povedal mu: „Prestaň, lebo neuveria ani tebe, keď ho budeš tupiť, ani jemu, keď ťa bude chváliť.“

Komentár: Stobaios dáva do nezmieriteľného protikladu človeka zle konajúceho (κακός) a zdatne konajúceho (σπουδαῖος). Tento protiklad bude kľúčový pre kynikov aj raných stoikov, ktorí nepripúšťajú medzistupeň medzi týmito dvomi typmi konania („všetky zlé činy sú rovnako zlé“).

Porovnaj Diogenés, zl. V B 426 SSR (*Gnom. Vat.* 743 n. 186): „Keď raz niekto Diogenovi nadával, ten mu odvetil: *Ale takto nik neuverí ani mne, keď ťa budem chváliť, ani tebe, keď ma budeš osočovať.*“ (porovnaj Anton. II, LXIX 23; *Cod. Vat. Gr.* 151 n. 23 f. 245^v *Cod. Vat.* 65 ap. Arsen. p. 210 adnot. 94).

V A 30

GNOM. VAT. 743 n. 13: ὁ αὐτὸς [scil. Antisthenes] Πλάτωνός ποτε ἐν τῇ σχολῇ μακρολογήσαντος εἶπεν· „οὐκ ὁ λέγων μέτρον ἐστὶ τοῦ ἀκούοντος, ἀλλ' ὁ ἀκούων τοῦ λέγοντος.“

GNOM. VAT. 743 n. 437: Πλάτων θεασάμενος Ἀντισθένην ἐν τινὶ διατριβῇ μακρολογοῦντα σιγᾶν ἐκέλευεν· τοῦ δὲ τὴν αἰτίαν ἐπιζητοῦντος ἔφη· „λόγου μέτρον ἄριστόν ἐστιν οὐχ ὁ λέγων, ἀλλ' ὁ ἀκούων.“ [= COD. VAT. GR. 1144, f. 231^v; STOB. III 36, 22; ARSEN, p. 422, 15-17]

MAXIM. XLVII 24: Πλάτων Ἀντισθενους ἐν τῇ διατριβῇ ποτε μακρολογήσαντος, „ἀγροεῖς“, εἶπεν, „ὅτι τοῦ λόγου μέτρον ἐστίν, οὐχ ὁ λέγων, ἀλλ' ὁ ἀκούων;“

Gnom. Vat. 743 n. 13: Keď raz Platón vo svojej škole držal dlhú reč, Antisthenés povedal: „Rečník nie je mierou pre počúvajúceho, ale počúvajúci pre rečníka.“

Gnom. Vat. 743 n. 437: Keď Platón videl, ako Antisthenés dlho reční pri nejakom výklade, kázal mu mlčať. Keď sa ho pýtal na dôvod, povedal mu: „Pravým meradlom dobrej reči nie je rečník, ale poslucháč.“ [*Cod. Vat. Gr.* 1144, f. 231; Arsen, p. 422, 15-17]

Maxim. Tyr. XLVII 24: Keď raz vraj Antisthenés dlho rečnil pri nejakom výklade, Platón mu povedal: „Nevieš, že mierou reči nie je rečník, ale poslucháč?“

Komentár: Zmyslom rôznych verzií tejto anekdoty je gnóma, že *meradlom dobrej reči je poslucháč*, pričom jej hlásatelia nie sú dôležití a pokojne by sme ich mohli zameniť (ako je to v prípade *Vatikánskeho gnomológia*). Anekdota je zároveň ozvenou doxografickej legendy o nepriateľstve medzi Antisthenom a Platónom.

Ak by mala anekdota nejaký historický základ v protikladnom chápaní rétoriky u Antisthena a Platóna, určitú súvislosť by sme mohli hľadať v koncepte polytropického Odyssea, ktorý vie prispôbiť svoju reč rôznym typom poslucháčov (porovnaj Porphyry, *Schol. ad Od. a 1* = [V A 187]): „Ak sú mudrci dobrí vo vedení rozpráv a vedia vyjadriť tú istú myšlienku mnohými spôsobmi, možno povedať, že ovládajú mnoho obratov (*τρόποι*) reči na tú istú tému. Potom ich možno pokojne nazvať mnohoobratnými (*πολύτροποι*).“ Porovnaj taktiež Platónov výklad *ψυχαγωγία* (*Phdr.* 271d-272a; 277c). Bližšie pozri komentár k zl. V A 187.

V A 31

De Antisthenis cum Platone contentionibus cf. V A 147 – V A 159 (de Antisthenis libro qui Σάδων inscribitur).

De Antisthenis cum Platone contentionibus (o zápasoch Antisthena s Platónom) porovnaj V A 147 – V A 159 (de Antisthenis libro qui Σάδων inscribitur) (o Antisthenovej knihe, ktorá má nadpis Σάδων).

Komentár: Porovnaj komentár ku skupine zlomkov V A 147 – V A 159.

De usu inter Antisthenem et Dionysium intercedente **Antisthenés sa rozpráva s tyranom Dionýziom**

V A 32

GNOM. VAT. 743 n. 5: ὁ αὐτὸς [*scil. Antisthenes*] Διονυσίου λυπουμένον, ὅτι θνητός ἐστιν, „ἀλλὰ σύ γε,“ ἔφη, „προελθόντος τοῦ χρόνου λυπεθήσῃ, ὅτι μηδέπω ἀποθνήσκεις.“ [= GNOM. VINDOB. 96].

Gnom. Vat. 743 n. 5: Keď bol Dionýsios smutný, že musí zomrieť, Antisthenés mu povedal: „Po čase budeš smutný, že ešte neumieraš.“ [= *Gnom. Vindob.* 96].

Komentár: Ide o syrakúzskeho tyrana Dionýsia I. (432 – 367 pred Kr.) alebo jeho syna Dionýsia II. (397 – 343 pred Kr.). Obidvaja boli známi tým, že na svojich dvoroch prijímali znamenitých umelcov a spisovateľov (okrem iných aj Platóna), čo sa prenieslo do mnohých anekdot, ktoré ich vykresľovali ako autoritatívnych samovládco; porovnaj napr. príbeh o dvoranovi Damoklovi, ktorý si vyskúšal sám na sebe, čo znamená byť tyranom, keď mu na Dionýsiov príkaz počas jednej hostiny zavesili nad hlavu meč upevnený konským vlasom (porovnaj Cicer., *Tusc. Disp.* 5, 61-62).

Antisthenés kritizoval dobových krutovládco a vo svojom *Archelaovi* takýto typ vládcu zrejme postavil do protikladu so Sókratom. Bližšie pozri úvodný komentár k spisu *Archelaos*.

***De Aristippo Cyrenaico Antisthenem exagitante* Aristippos z Kyrény tupí Antisthena**

VA 33

[cf. *supra* IV A 19]

SUID. s.v. Ἀρίστιππος: ἐπέσχωπτε [scil. Aristippos] δ' Ἀντισθένην αἰεὶ διὰ τὴν στρυφνότητα.

Suidas, s. v. „Aristippos“: Vždy si robil posmech [scil. Aristippos] z Antisthena pre jeho hrubé spôsoby.

Komentár: Táto spáva je nejasná a málo dôveryhodná. Pochádza z lexikónu *Súda* (heslo Ἀρίστιππος), ktorý vznikol výpiskami zo starších doxografických prác a gramatických zbierok. V určitom zmysle korešponduje s Xenofónovým obrazom Antisthena ako prchkého a mierne nevychovaného spoločníka Sókrata (porovnaj Xenoph., *Symp.* 4,61-64). Avšak heslo Ἀντισθένης lexikónu *Súda* (porovnaj VA 23) Antisthenovi pripisuje skôr hrubé spôsoby kynikov.